

QUELLEN

ZUR

GESCHICHTE DES RÖMISCH-KANONISCHEN PROCESSES IM MITTELALTER.

HERAUSGEGEBEN

VON

DR. LUDWIG WAHRMUND.
PROFESSOR DER RECHTE IN PRAG.

IV. BAND.

INNSBRUCK.
UNIVERSITÄTS-VERLAG WAGNER.
1925.

QUELLEN

ZUR

GESCHICHTE DES RÖMISCH-KANONISCHEN PROCESSES IM MITTELALTER.

HERAUSGEGEBEN

VON

DR. LUDWIG WAHRMUND
PROFESSOR DER RECHTE IN PRAG.

IV. BAND. HEFT III.

DIE SUMMA „DE ACTIONUM VARIETATIBUS“
DES
PLACENTINUS.

MIT UNTERSTÜTZUNG DES MINISTERIUMS FÜR SCHULWESEN UND VOLKSKULTUR IN DER
TSCHECHOSLOVAKISCHEN REPUBLIK.

INNSBRUCK.
UNIVERSITÄTS-VERLAG WAGNER.
1925.

Einleitung.

Handschriften.

C₁. — Cod. ms. bibl. Chisianae E. VII. 218 (membr. in 2°, saec. XIII. exeunt. vel XIV. ineunt., folior. 155, fol. 97^r—104^r).

C₂. — Cod. ms. bibl. Chisianae E. VII. 211 (membr. in 2°, saec. XIII., folior. 114, fol. 67^r—69^v, fragment).

L. — Cod. ms. bibl. commun. Luciburgensis n. 228 (36) (cart. in 2°, saec. XVI., folior. 340 num., fol. 1^r—42^v).

P. — Cod. ms. bibl. nat. Parisiensis lat. 4603 (membr. in 2°, saec. XIII. et XIV., folior. 181, fol. 9^r—100^v).

Pa. — Cod. ms. bibl. nat. Parisiensis lat. 4441 (membr. in 2°, saec. XIII., folior. 183 num., fol. 101^v—103^r, fragment).

S. — Cod. ms. bibl. commun. Senensis J. IV. 13 (membr. in 2°, saec. XIII., folior. 179, fol. 171^r—177^r).

Va. — Cod. ms. bibl. Apostol. Vaticanae Vat. lat. 2302 (membr. in 2°, saec. XIII., folior. 291, fol. 283^r—290^v).

† Vi. — Cod. ms. bibl. capitular. Vicensis n. 82*) (membr. in 4°, saec. XIII., folior. 252 non num., fol. 235^v—250^r). Cf. Fitting, Über die Handschrift Nr. 82 des Domkapitels zu Vich, Zeitschr. für Rechtsgesch. rom. Abteil. Bd. XIV, S. 182 ff.

Druckausgaben.

Placentini Jurisconsulti vetustissimi de varietate actionum libri sex. Item Rogerii compendium de diversis praescriptionibus. Eiusdem dialogus de praescriptionibus. Rogerii itidem de quorundam veterum iuriconsultorum antinomicis sententiis, adprime utilis enarratio. Eiusdem catalogus praescriptionum. Cum praefatione Nicolai Rhodii qui hos autores è tenebris erutos in lucem aedidit. Mogunt. Anno MDXXX.

*) Mein Ansuchen um leihweise Übersendung dieser Handschrift an die Prager Universitätsbibliothek wurde mit Schreiben des Herrn Bibliothekars, Kanonikus Dr. R. Casadevall vom 20. Mai 1924 abgelehnt.

Die dieser Editio princeps folgenden Ausgaben des 16. und 17. Jahrhunderts finden sich aufgezählt im 1. Hefte, S. XIV f. dieses Bandes.

G. Pescatore, *Placentini Summa »Cum essem Mantue« sive de accionum varietatibus*. Beiträge zur mittelalterlichen Rechtsgeschichte, Heft 5. (Wissenschaftliche Beilage zum Vorlesungsverzeichnisse der Universität Greifswald, Michaelis 1897). Greifswald 1897.

Es dürfte hier am Platze sein, einiges zur Kritik dieser beiden Ausgaben, der ersten und der letzten in einer längeren Editionenreihe, zu sagen. Besonders aber der letzten. Denn die erste ist ja schon von Savigny (IV. 265), dem Wunderlich (*Anecdota* pag. 12), Bethmann-Hollweg (VI. 1. 20) und Tourtoulon (pag. 171) sich anschlossen, als die mangelhafte Arbeit »eines ganz ungelehrten und urteilslosen Herausgebers« gekennzeichnet worden¹⁾. Nicht nur, weil sie in völlig unkritischer Weise — offenbar auf eine uns unbekannt und zweifellos mißverständene Handschrift gestützt — Werke anderer Autoren fälschlich dem Placentin unterschob, sondern auch, weil sie die in den beiden ersten »Büchern« der Edition tatsächlich enthaltene *Summa Mantuana* mit unzähligen Textkorruptelen wiedergab. Auch Pescatore weist in der »Vorbemerkung« seiner Ausgabe auf die Minderwertigkeit der Editio princeps ausdrücklich hin, er zitiert obige Worte Savigny's über den Autor, dem er besonders vorwirft, daß er seine handschriftliche Vorlage gar noch »in seiner Weise« verbessern wollte, statt sie lieber »nach Art eines mittelalterlichen Abschreibers« einfach, so gut oder so schlecht er eben konnte, zu reproduzieren. Und er fügt hinzu, »die Lücken und unsinnigen Lesarten der Editio princeps« fänden sich in den späteren Ausgaben in dem Maße wieder, »daß die Annahme der Benützung einer weiteren Handschrift damit schlechthin unvereinbar ist« (pag. XI). Schon ein halbes Jahrhundert früher hatte Wunderlich ein ähnliches Urteil gefällt, als er in seinen *Prolegomena* (pag. 12) eben jener späteren Ausgaben gedachte, »in quibus principis editionis incuriarum numerus incredibilis et repetitus et novis typographorum erroribus adauctus sit«. Er zog daraus die gewiß begreifliche Konsequenz, sich um diese Editionen in seiner Textausgabe nicht weiter zu kümmern. Anders Pescatore. Ihm bilden die Druckausgaben eine wesentliche Stütze seiner Edition. Er hält es nicht für über-

¹⁾ Vgl. Heft I, S. XIV, n. 1 und 2 dieses Bandes.

flüssig, seinen textkritischen Notenapparat mit fortlaufenden Angaben über Wortvariationen in ihnen zu belasten. Und wenn beispielsweise (vgl. S. 3, n. 12 seiner Ed.) die Druckausgaben von 1530, 1531, 1535, 1536 das Wort »ijs« haben, während die Druckausgabe von 1584 dafür »his« bringt, so erscheint solches Pescatore wichtig genug, um es der Nachwelt nicht vorzuhalten. Er behält daneben auch »die in den bisherigen Ausgaben übliche Titeileinteilung« (S. XII) bei und ergänzt sie sogar noch aus Eigenem um eine fortlaufende Paragraphen-Einteilung, die insoferne ganz willkürlich ist, als die Mehrzahl der Handschriften eine solche Einteilung weder kennt, noch in der Gewährung von Handhaben zu ihrer Anlage auch nur entfernt übereinstimmt. Freilich — auf die Handschriften scheint Pescatore minderes Gewicht zu legen. Zu Cod. Vatican. 2302 bemerkt er (pag. VI): »Herr Prof. Dr. Vittorio Scialoja in Rom, welcher die Freundlichkeit gehabt hat, die Handschrift in zahlreichen Stellen (sic!) für mich zu vergleichen, berichtet über dieselbe, wie folgt«. Zu Cod. Chisian. E. VII. 218 (pg. VII): »Über die Handschrift berichtet Herr Prof. Scialoja, welcher die Güte hatte, auch sie für mich einzusehen (sic!), wie folgt«. Zu Cod. Chisian. E. VII. 211 (pag. VIII): »Auch die Nachrichten über diese Handschrift verdanke ich der Güte des Herrn Professor Scialoja«. Zu Cod. Vicens. n. 82 (ibid.): »Herr Baron Pierre de Tourtoulon hat die Freundlichkeit gehabt, die Handschrift für mich einzusehen«. Zu Cod. Senens. J. IV. 13 (ibid.): »Eine weitere Handschrift unserer *Summa* befindet sich in der Stadtbibliothek zu Siena (folgt falsche Signaturangabe), Mitteilung von Dr. G. B. Palmieri in Bologna«. Die übrigen Handschriften — nämlich den Pariser Cod. lat. 4603, das Pariser Fragment lat. 4441 und die Luxemburger Handschrift n. 36 — hat Pescatore nach seiner Mitteilung (pag. V—VI) »selbst verglichen«. Und er fügt hinsichtlich der letztgenannten hinzu, daß sie »die den mangelhaftesten und für sich allein völlig ungenießbaren Text bietende Handschrift« sei (pag. XI), was ihn anscheinend nicht hinderte, sie intensiver zu benützen als die beiden Pariser, denn er kennt — seinen Textnoten nach — ihre Lesarten ganz offensichtlich besser als diejenigen der erstgenannten. In *Summa*: seine Edition stützt sich auf eine gründliche Kenntnis der alten Druckausgaben und der Luxemburger Handschrift, auf eine vielleicht noch zu reichende Kenntnis der beiden Pariser Handschriften und auf eine Reihe von Notizen, welche ihm von dritter Seite über die anderen Handschriften zur Verfügung gestellt wurden.

Selbstverständlich lasse ich es bei der einfachen Feststellung obiger Tatsachen — ohne jeden weiteren Kommentar — bewenden und möchte nur dem ja schon lange verstorbenen Herausgeber ex post meine Anerkennung dafür aussprechen, daß seine Edition unter solchen Umständen nicht schlechter ausfiel als dies in Wirklichkeit der Fall ist. Aber allerdings wird man es wohl begreiflich finden, daß seine Edition mir eine Neuausgabe der Summa Mantuana nicht als überflüssig erscheinen ließ, und daß ich in dieser Neuausgabe seine Edition ebenso wenig als Quelle benützt habe wie die Nachfolger der Editio princeps. Denn es erschien mir bei der nun einmal gegebenen Sachlage viel zweckmäßiger und vorteilhafter, nochmals von Grund auf zu bauen, d. h. meine Neuausgabe auf dem Fundamente einer gründlichen, vollständigen und gleichmäßigen Verwertung sämtlicher überhaupt erreichbarer Handschriften, sowie der Editio princeps in ihrer Eigenschaft als Repräsentantin einer Handschrift, zu errichten. Ich habe demnach die Eingangs aufgezählten Handschriften, mit alleiniger Ausnahme der Handschrift von Vich, von Anfang bis zu Ende selbst durchgelesen, ihre Texte wiederholt mit einander und der Editio princeps verglichen und das Ergebnis in meinen Textnoten niedergelegt. Wenn ich in letzteren diesmal mehrfach auch Unwesentlicheres miterwähnt habe, so möge solches aus der Erwägung heraus begriffen werden, daß ich einerseits meinen Lesern die größtmögliche Zuverlässigkeit des Textes garantieren, andererseits auf eine völlig unpolemische Art darlegen wollte, daß sich ein moderner kritischer Textnotenapparat von demjenigen der Edition Pescatore's doch wesentlich unterscheidet. Einer Edition, der man es übrigens wohl auch zu Gute halten darf, daß sie von ihrem Autor in wirklich anspruchsloser und bescheidener Weise in einem »Vorlesungsverzeichnis der Universität Greifswald« anhangsweise untergebracht, um nicht zu sagen: begraben wurde. Aller Wahrscheinlichkeit nach dürfte sie aus diesem Grunde heute schon vielfach verloren gegangen und sonach selten geworden sein.

Literatur.

Diplovatatus, De praestantia doctorum. Ed. Pescatore (Beiträge zur mittelalterlichen Rechtsgeschichte, Heft III, Berlin 1890), pag. LXIII, n. 27.

Tritthemius, De scriptoribus ecclesiasticis liber unus (Coloniae 1546), pag. 177.

Jo. Fichard, Vitae recentiorum iurisconsultorum (Patavii 1565); in Append. ad Panziroli, De clar. leg. interpr. pag. 400.

Panzirolus, De claris legum interpretibus libri quatuor (Vene-tiis 1637), lib. II, c. 20 (Ed. Lipsiae 1721, pag. 107).

Catel, Memoires de l'histoire du Languedoc (Tolose 1633), pag. 293 sqq.

Gravina, De ortu et progressu iuris civilis liber (Neapoli 1701), n. CXLVIII, pag. 215.

D' Aigrefeuille, Histoire de la ville de Montpellier (Mont-pellier 1737), seconde partie, livre premier. (Nouvelle Edit. Mont-pellier 1875—82, vol. III, pag. 533 sq.)

Sarti² Fattorini, De claris Archigymnasii Bononiensis pro-fessoribus (Bononiae 1769—74; Ed. II. Bononiae 1888—96), tom I, pag. 77 sqq.

Tiraboschi, Storia della Letteratura Italiana (Modena 1772—82), tom. III, pag. 338 sq., 343 sq.

Savigny, Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter (2. Aufl. Heidelberg 1834—51), Bd. IV, S. 244 ff.

Castelnau, Notice sur la vie et les oeuvres du jurisconsulte Placentin (Publicat. de la Société archéologique de Montpellier 1850), tom. I, pag. 294 sqq.

Walther A. O., Die Literatur des gemeinen, ordentlichen Civilprozesses (Nordhausen 1865), S. 4, § 8.

Groß, Incerti auctoris ordo iudiciarius. Pars summae legum et tractatus de praescriptione (Innsbruck 1870), SS. 36, 55 ff.

Bethmann-Hollweg, Der Zivilprozeß des gemeinen Rechts in geschichtlicher Entwicklung (Bonn 1864—74), Bd. VI. 1, S. 20 f.

Fitting, Juristische Schriften des früheren Mittelalters (Halle 1876), SS. 58 ff., 117 ff.

Tourtoulon, Placentin (Paris 1896), Etudes sur l'enseigne-ment du droit Romain dans le midi de la France, tom. I, pag. 165 sqq.¹⁾

Autor.

In neuerer Zeit hat uns die französische Fachliteratur mit einer Publikation beschenkt, welche, auf gediegene Quellenkenntnis gestützt, sich eingehend mit der Person und dem Lebenswerk Placentin's beschäftigt. Ich meine das schon erwähnte

¹⁾ Die von Tourtoulon in seiner »Litterature Historique« (pag. XV) verzeichneten Werke: »Pallastrelli. — Il giureconsulto Piacentino« und »Aw. Pietro Agnelli. — Del famose (sic!) giure consulto chiamato el Piacentino« vermochte ich nicht zu erlangen.

Buch des Dr. Pierre de Tourtoulon. Es knüpft vornehmlich an Savigny an, dessen Forschungen weitergeführt, dessen Ergebnisse an der Hand der späteren Literatur und besonders von Fittings bekannten Quellenstudien ergänzt werden. Placentin's Biographie im engeren Sinne — von seiner in Dunkel gehüllten Abstammung und Geburt zu Piacenza bis zu seinem 1192 zu Montpellier erfolgten Tode — erfährt hiedurch, soweit ich sehen kann, keine wesentlichen Abänderungen. Und sie ist relativ kurz gehalten. Von dem politischen und wissenschaftlichen Milieu hingegen, welches Placentin's Erdenlaufbahn umrahmt, und namentlich von seinen hinterlassenen Schriften handelt Tourtoulon als Spezialist natürlich viel ausführlicher als vordem Sarti oder Savigny. Und hier anknüpfend wäre zu bemerken, daß es für ihn eine »Frage« nach dem Autor der Summa Mantuana überhaupt nicht gibt, daß er deren Einreihung unter die Werke des Placentin ohne weitere Erörterungen als eine Selbstverständlichkeit betrachtet. Man wird diese Auffassung zweifellos billigen können. Die bekannte Polemik des Johannes Bassianus gegen Placentin's — in unserer Summa niedergelegte — Theorie über die Natur der Klage¹⁾, die weitere Bezeugung der Autorschaft durch Odofredus²⁾, die mehrfachen Beziehungen des Autors selbst auf seine »Summa Mantuana« oder »Summa, quam feci Mantuae de varietatibus actionum«³⁾, endlich die Übereinstimmung der gesamten späteren Literatur (seit Diplovatatus) mit den alten Quellen dienen ihr zur Stütze. Weiterer Erörterungen über diesen Punkt bedarf es also nicht.

Entstehungszeit.

Auch hier analoge Verhältnisse wie zuvor bei den Schriften des Bulgarus und Johannes Bassianus. Die zu datierende Quelle selbst der Anhaltspunkte fast völlig entbehrend. Zeitgenössische Mitteilungen über sie spärlich, ungenau, lückenhaft. Es fehlt keineswegs an Versuchen der Gelehrten zur Lösung der Frage. Mutmaßungen werden gewagt, Schlüsse gezogen, Berechnungen angestellt; allein das Moment der Willkür spielt dabei eine gar große Rolle. Groß (S. 26) schätzt den ersten Aufenthalt Placentins zu Montpellier inclusive Piacenza auf 10 Jahre, Tour-

¹⁾ Vgl. Heft II, S. 6 dieses Bandes und nachfolgenden Textabdruck S. 10.

²⁾ In Dig. vetus II. 13. 1 und in Cod. II. 21. 2; inhaltlich zitiert bei Savigny IV. 261, n. c.

³⁾ Die Textstellen sowohl bei Savigny IV. 262, n. f. als auch bei Tourtoulon, pag. 173, n. 1.

toulon (pag. 121) ohne Piacenza auf 13—17 Jahre. Der Grund? — Verschiedene Einschätzungen jener Worte im Prooemium der Summa in tres libros: »longe postea in patriam reversus sum«. Andere wieder, wie Pescatore, bekümmern sich überhaupt nicht um diesen Punkt oder sie repetieren einfach, wie Bethmann-Hollweg (VI. 1. 20), in größter Kürze, was Savigny zusammengestellt. Dieser letztere, zu gelehrt und gewissenhaft, um schweigend vorüberzugehen, zu vorsichtig, um sich zu exponieren, begnügt sich, an Sarti und die Älteren gelehrt, mit dem Hinweis darauf, daß unsere Summa während des Lehramtes zu Mantua verfaßt wurde und »zu den frühesten Schriften« Placentin's gehöre, älter »als alle von demselben herrührenden Summen« (IV. 250, 268). In dem letzten Ausspruch allerdings irrt er, denn die von Tourtoulon (pag. 298 ff.) publizierten Summen »Si pacto quo penam« und »De verborum obligationibus« sind älter als die Summa Mantuana, da sie in ihr bereits bezogen werden¹⁾. Bethmann-Hollweg hat aus diesem Umstande mit wahrhaft bewundernswerter Promptheit eine spätere »Revision« der Summa Mantuana konstruiert. Denn da er weder von dem Bestand der eben genannten Summen wußte, noch den richtigen Text der Handschriften — zum mindesten an dieser Stelle — kannte, sondern sich hier offenbar bloß auf die Editio princeps stützte, konnte Placentin seiner Meinung nach unter den »summis, quas fecimus« »nur die Summen zum Codex und den Institutionen verstehen«, so daß also die drei Summen sich gegenseitig zitierten. Als Ausweg ergab sich ihm eben die spätere Revision der Mantuana, welche Savigny »übersehen« habe. Pescatore belehrte ihn in seinen »Beiträgen« (II. 89), daß vielmehr er selbst hier einiges übersehen habe.

Im übrigen mag es allerdings fraglich erscheinen, ob sich mit Sicherheit viel mehr sagen läßt, als Savigny sagte. Immerhin wollen wir nochmals den Quellen das Wort erteilen. Die Polemik zwischen Placentin und Johannes Bassianus nötigte uns schon im 2. Heft dieses Bandes (S. V. ff.), auf geschichtliche Daten zu reflektieren, welche auch für die Beurteilung der literarischen Wirksamkeit Placentins in Betracht kommen. Hierher gehört der Beginn des Rechtsstudiums zu Montpellier, welcher ja nach glaubwürdigen Überlieferungen mit dem ersten Auftreten Placentin's als Rechtslehrer daselbst zusammenhängen soll. Er wird

¹⁾ Vgl. nachstehend im Textabdruck S. 64, Rubr. »De actione ex stipulatu« . . . »quot modis responsio incongrua sit aestimanda, in summis, quas fecimus super l. si pacto quo penam et de verborum obligationibus, plenissime exposuimus«.

bekanntlich von den Spezialhistorikern des Languedoc in den Anfang der Sechzigerjahre des 12. Jahrhunderts (1160—1162) gesetzt. Und ich glaube, daß wir berechtigt sind, uns so lange an ihre Angaben zu halten, bis wir mit voller Sicherheit Besseres an deren Stelle zu setzen vermögen. Sie liefern uns nämlich, wenn auch kein chronologisches Fixum, so doch mindestens einen ungefähren Stützpunkt zur Datierung der Summa Mantuana, auf den wir bei der Spärlichkeit sonstiger Belege nicht ohne weiters verzichten dürfen. Montpellier bedeutet eine wichtige Etappe in Placentin's Entwicklung. Von hier ab hat er selbst im Vorwort seiner »Summa in tres libros«¹⁾ Handhaben zu einer Chronologie seines späteren Lebens geliefert. Er erzählt, daß er nach Beendigung seiner Summa Codicis zu Montpellier seine Summa Institutionum geschrieben habe. Und er berichtet in letzterer²⁾ wieder, daß die Summa Codicis gleichfalls zu Montpellier verfaßt worden sei. Nach Vollendung dieser Arbeiten, doch »longe postea«, sei er in seine Vaterstadt zurückgekehrt, jedoch schon vor Ablauf von zwei Monaten von der Bologneser Familie »de Castello« nach Bologna gerufen worden, habe daselbst zwei Jahre lang sehr erfolgreich als Lehrer gewirkt und sei hierauf wieder nach Piacenza gegangen, um auszuruhen. Doch hätten ihn die Bitten seiner Schüler und vieler anderer Bologneser, die ihm nach Piacenza gefolgt, wie auch seiner eigenen Verwandten bewogen, daselbst noch durch weitere vier Jahre Vorlesungen zu halten, worauf er »iterum« nach Montpellier zurückgekehrt sei. Zu dieser fragmentarischen Autobiographie gesellt sich eine Notiz Roffred's³⁾ über jenen bekannten Konflikt Placentin's mit Henricus de Baila, welcher letzteren er — »dum in cathedra« (scil. Bononiae) legeret« — durch eine vielleicht mißverständene Kritik verletzt haben soll. Aus diesem Anlasse ein nächtlicher Angriff des Henricus auf Placentin, der aus Furcht vor weiteren Nachstellungen Bologna verläßt und nach Montpellier zieht. Sonach liegt zeitlich unmittelbar vor Placentin's erstem Aufenthalt in Montpellier eine frühere Lehr-tätigkeit zu Bologna und vor diese wieder muß sein noch früheres und überhaupt erstes Auftreten als Rechtslehrer in Mantua fallen, von welchem er selbst im Prooemium unserer Summa berichtet.

¹⁾ Text bei Savigny IV. 245 und Tourtoulon, pag. 65, n. 1.

²⁾ Summa Instit. IV. 18, Text bei Savigny IV. 273, n. b; hiezu Tourtoulon pag. 65, n. 1.

³⁾ De ordine iudiciario, pars VII, c. 1; Text bei Savigny IV. 246 und Tourtoulon, pag. 64, n. 3.

Hiezu stimmt vollkommen, daß er sich hier von der Jurisprudenz als »iuvenis« apostrophieren läßt. Weder über die Dauer dieser Mantuaner, noch über jene der ersten Bologneser Lehrtätigkeit ist näheres bekannt. Trifft aber die vorerwähnte Tradition über die Anfänge des Rechtsstudiums zu Montpellier halbwegs zu, dann kann die Summa Mantuana keinesfalls lange nach Beginn der Sechzigerjahre des 12. Jahrhunderts angesetzt werden. Dies umso weniger, als die zeitlich nächstfolgende Arbeit Placentin's an der Summa Codicis in die späteren oder letzten Sechzigerjahre fallen dürfte, da in dieser der 1162 noch lebende Rogerius bereits als verstorben bezeichnet wird¹⁾. Auch der von Savigny erwähnte Umstand, daß nach Odofredus die Summa Mantuana vor der Geburt des Jacobus Balduini geschrieben worden sei²⁾, mag hier nebenher aufgeführt sein, wenngleich daraus kein nennenswerter Gewinn zu ziehen ist.

Ich möchte also nach dem Gesagten über den Ansatz Tourtoulon's (pag. 121): 1162—1165 noch ein wenig zurückgehen, zum mindesten bloß die untere Grenze als fest, die obere als nach rückwärts verschiebbar ansehen. Die durch ihre Willkürlichkeit völlig wertlose Berechnung von Groß (S. 36, n. 3) lehne ich selbstverständlich ab. Den letzten Aufenthalt Placentin's in Montpellier »auf ein Jahr angenommen« . . . den langen Aufenthalt in Montpellier mit dem kurzen in Piacenza »auf 10 Jahre angenommen« . . . den ersten Aufenthalt in Bologna »auf zwei Jahre angenommen« — meint Groß ganz ernsthaft — »gibt 1173« usw. Es fällt in der Tat zuweilen schwer, keine Satyre zu schreiben. Nebenbei scheint diese Berechnungsmethode ganz zu vergessen, daß, wenn wir für das Jugendwerk Placentin's 1170 oder gar 1173 ansetzen, für seine gesamte übrige Lebensarbeit nicht viel mehr als 18 Jahre verbleiben, denn Placentin starb ja schon am 12. Februar 1192. Tourtoulon (pag. 121) glaubt, er sei damals noch kaum ein Sechziger gewesen. Trifft dies zu, so hätte — nach Groß — der ehrgeizige, nach Unsterblichkeit dürstende Mann³⁾ in den ersten vierzig Jahren seines Lebens die Hände überhaupt in den Schoß gelegt und sich erst in vorgerücktem Alter der literarischen Produktion zugewendet. Noch schärfer würde sich der Widersinn ausprägen, wenn wir

¹⁾ Summa Codicis IV. 58 . . . »a Rogerio bonae memoriae«. Savigny IV. 197 und 198, n. a.

²⁾ Odofredus in Codicem II. 21, 2, Savigny IV. 261, n. c.

³⁾ Prooem. Summae in tres libros (l. c.): »credidi, multum expedire mihi ad memoriam meique nominis famam in perpetuum conservandam« etc.

mit Castelnau (I. 294 ff.) das Geburtsjahr Placentin's zwischen 1120 und 1125 legen wollten. Abschließend meine ich, daß eine präzise Datierung der Summa Mantuana unmöglich ist, daß man aber kaum weit fehlgehen dürfte, wenn man ihre Entstehungszeit in der Nähe des Jahres 1160 sucht.

Entstehungsort.

Als solcher hat unbedingt Mantua zu gelten. Ob man sich hierfür auf den Text der Summa selbst berufen kann, möchte ich allerdings dahingestellt sein lassen. Denn Placentin sagt in ihrer Einleitung nicht, wie manche herauszulesen scheinen, daß er sie in Mantua geschrieben, sondern daß er die Anregung dazu während seiner Lehrtätigkeit zu Mantua empfangen habe. Da er aber ganz unzweideutig und wiederholt, sowohl in der Summa Institutionum wie in der Summa Codicis, Mantua als Entstehungsort der Summa de actionum varietatibus und letztere direkt als »Summa Mantuana« bezeichnet¹⁾, erscheint es überflüssig, nach weiteren Beweisen dafür zu suchen.

Zur Charakteristik.

In jener anonymen Glosse zum »Arbor actionum« des Johannes Bassianus, auf welche meines Wissens zuerst Savigny (IV. 64) hingewiesen hat²⁾, wird in der Reihe der Autoren, welche »de natura actionum« geschrieben hätten, Placentin an dritter Stelle genannt. Der Umstand, daß die beiden vorausgehenden, dem Irnerius und Henricus de Baila zugeschriebenen Arbeiten uns bisher unbekannt geblieben sind, kam natürlich der Aktionenschrift Placentins zu Gute, erhöhte ihre Bedeutung. Savigny fand sie auch deshalb besonders »merkwürdig«, weil sie »der erste Versuch zu sein scheint, das römische Recht in einer freien selbstgewählten Form, also unabhängig von der Ordnung der Quellen, zu bearbeiten«. Es gehört zu den Verdiensten Fittings³⁾, diese Ansicht im großen Zusammenhange

¹⁾ Summa Instit. II, 1. »ex summa, quam feci Mantuae de varietatibus actionum« etc. Ibid. III. 8. »Sicut in summa Mantuana probavi« etc. Summa Cod. III. 32. »In summa, quam Mantuae composui de rei vindicatione« etc. Ibid. III. 34. »et in Instit. et in summa Mantuana« etc. Ibid. IV. 10. »ex Institutionum summa et ex Mantuana« etc.

²⁾ »Primo tractavit de natura actionum G. Postea Henricus. Postea P. Quarto dilucide Jo.«

³⁾ Juristische Schriften S. 3, S. 108 ff. Vgl. hierzu auch Stintzing, Geschichte der populären Literatur des röm. kanon. Rechts (Leipzig 1867), S. 90 ff.

und mit weiten Ausblicken auf die Vorgeschichte der Glossatoren-schule und ihrer Literatur berichtet zu haben. Hinweisend auf den Bestand einer »vorbolognesischen Rechtswissenschaft« und einer frühmittelalterlichen Literatur von »ungeahntem Reichtum« und manchmal geradezu mustergültiger Gediegenheit, behauptete er den ununterbrochenen Zusammenhang der modernen Rechtswissenschaft »mit den antiken Rechtsschulen« und stellte es als »eine völlig sichere Tatsache« hin, daß auch die Glossatoren-schule »nicht außerhalb dieses Zusammenhanges stand, sondern gleichfalls auf Grund der bestehenden Überlieferung und einer älteren Rechtsliteratur weiter baute«. Nun haben wir Heutigen uns ja allerdings schon wieder gewöhnt, diese Ergebnisse, deren tragende Gedanken auch zu Fittings Zeiten keineswegs mehr völlig neu waren¹⁾, ein wenig reservierter, beispielsweise etwa in Conrat'scher Beleuchtung²⁾ zu betrachten. Aber so viel ist jedenfalls sicher, daß um die Mitte des 12. Jahrhunderts eine freie und selbständige literarische Bearbeitung irgend eines Gebietes der römischen Rechtsquellen keineswegs als noch nicht dagewesen oder auch nur als überraschende Seltenheit gelten konnte. Und gerade Placentin's Mantuaner Summa liefert uns hierfür einen vortrefflichen Beleg. Denn an der Hand der uns bisher erschlossenen Quellen ist unschwer nachzuweisen, daß unser Autor ältere Vorlagen verwandten Inhalts sicherlich gekannt und manche von ihnen wohl auch benützt hat.

Zu diesen Vorlagen werden unter anderem die von Fitting selbst in seinen »Juristischen Schriften« teils aus der Hänel'schen Handschrift, teils aus dem Bamberger Codex P. I. 11 und den Appendices zu den »Exceptiones Petri« (in der Straßburger Ausgabe von Johannes Schott, anno 1500) veröffentlichten Traktate »De natura actionum«³⁾ (SS. 56 ff., 157 ff.), »De actionum varietate et vita seu longitudine« (SS. 62 ff., 128 ff.) und »De actionibus« (SS. 68 f., 151 ff.) zu rechnen sein. Auch das von Fitting so benannte »Compendium iuris« (SS. 43 ff., 134 ff.) wird zum mindesten in den Bereich der Möglichkeit gezogen werden dürfen. Allerdings ist unter »Benützung« dieser Literatur durch Placentin

¹⁾ Er selbst weist (S. 109) auf Schrader, Böcking, Rudorff, Hänel, Ficker u. a. hin.

²⁾ Geschichte der Quellen und Literatur des röm. Rechts im frühern Mittelalter (Leipzig 1891). Vgl. daselbst etwa I. 67 ff., wo auf eine Periode vollkommener Verschollenheit der Pandekten vom 7. bis zum 11. Jahrhundert hingewiesen wird u. a. m.

³⁾ Von Fitting so betitelt, in der Handschrift ohne Rubrik.

keineswegs ein wörtliches Ausschreiben der Vorlage, sondern ein geistiges Aneignen ihres wesentlichen Inhalts oder ihrer Methoden zu verstehen. Anklänge in der Darstellung sind es, die sich hier und dort dem aufmerksamen Leser bemerkbar machen und auch Beeinflussung durch eine gemeinsame dritte Quelle nicht ausgeschlossen erscheinen lassen. Placentin muß in der Tat ein sehr selbständiger, seinen Stoff frei gestaltender Autor gewesen sein. Nur dem oben zuerst genannten Stück »De natura actionum« gegenüber zeigt sich in der Rubrik »De petitione hereditatis« gelegentlich auch eine formelle Annäherung:

Fitting (S. 119, § 21) »et petitio hereditatis, que omnibus illis qui vel veteri vel novo iure heredes fiunt contra propossessorem vel proheredem competit. ex veteri iure: veluti ex lege XII tabularum vel ex testamento; novo iure: veluti ex constitutionibus et senatus consultis«.

Placentin (im folgenden Text S. 16) »Directa (scil. petitio hereditatis) competit heredi vero ab intestato vel ex testamento. Ab intestato, aut iure veteri, id est ex lege XII tabularum, aut iure novo, ut ex senatusconsultis et constitutionibus«.

Neben diesen Quellenstücken kommt als mögliche Vorlage ferner noch der Brachylogus in Betracht, dessen IV. Buch in den Titeln XVIII—XXIX von den Klagen und Einreden handelt. Hier bietet ein Vergleich des Titels XVIII. »De actionibus« (Böcking, Corpus legum sive Brachylogus iuris civilis, Berolini 1829, pag. 157) mit Placentin's Ausführungen »De rei vindicatione (S. 19—20 unseres Textes) folgende Analogie:

Brachylogus: »In actione sex oportet inspicere: ex qua causa nascatur, ex quo iure proficiscatur, cui competat, adversus quem, quid in ea veniat et iudicis officium in ea«.

Placentin: »Dicendum itaque est, quid sit in rem actio, unde nascatur, cui competat et in quem, quid in ea veniat et quod sit in ea iudicis officium et qualis sit haec actio«.

Beachtenswert erscheint, daß Placentin die hier empfohlene resp. angewandte Systematik in seiner Darstellung der einzelnen Klagen auch weiterhin befolgt, daß er nicht minder diese Darstellung regelmäßig mit einer Einreihung der eben erörterten Klage in die verschiedenen herkömmlichen Kategorien abzuschließen pflegt. Man dürfte kaum fehlgehen, hierin einen Niederschlag schulmäßiger Überlieferungen zu erblicken, welche vielleicht weit in die vorbolognesische Zeit zurückreichen. Der bezogene Text des Brachylogus, dieses im Mittelalter so viel-

benützten und weitverbreiteten Lehr- und Handbuches des spät-römischen Rechts¹⁾, verleiht solcher Annahme große Wahrscheinlichkeit. Es wird uns also kaum überraschen, die gleiche Darstellungsmethode auch anderwärts zu finden. Die bereits erwähnte Groß'sche Quellenedition (»Incerti auctoris ordo iudiciarius« etc.) bietet uns ein brauchbares Beispiel hiefür. Im 2. Teile derselben, tit. II. »De mutuo«, § 6 (S. 172) heißt es:

»Nascitur etiam actio ex obligatione, quae dicitur indebiti numeratio, de qua nunc dicendum est; et primo, quid sit indebitum; secundo, quae actio nascatur ex indebitum et cui detur directa vel utilis; tercio, quae et quot sint ista, quae impediunt indebiti repetitionem; quarto, quid veniat in causa; quinto, quod sit officium iudicis in ea; sexto, ad quod tempus porrigatur actio«.

Dem Herausgeber ist diese und manch' andere gleichartige Stelle nicht entgangen. Er bemerkt (S. 55 seiner Prolegomena zur edierten Quelle): »die in jedem einzelnen tractatus regelmäßig vorausgeschickte und durchgeführte Gliederung der Darstellung: »quae actio nascatur, cui detur directa et contra quem der regelmäßig angebrachte Schluß: »Est autem haec actio bonae fidei et perpetua« u. dgl. m., dies alles weist so sehr auf die Aktionensumma des Placentinus hin, daß sie als Muster »für den die Klagen behandelnden Teil« seiner eigenen Edition wohl angenommen werden dürfe. Der Brachylogus hingegen, ebenso wie die »Exceptiones Petri«, wird als mögliche Vorlage letzterer Quelle (S. 61) ausdrücklich abgelehnt. — Hiezu soll zunächst nur ergänzt werden, daß Schulte in den Sitzungsberichten der Wiener Akademie (Phil. Hist. Classe, Jahrg. 1869, S. 295 ff.) sich schon früher gegen eine direkte Benützung der Aktionenschrift Placentin's durch den Groß'schen »Incertus auctor« ausgesprochen hatte, und daß Tourtoulon (pag. 160—70) derselben Ansicht ist und überhaupt Placentin's Arbeit für jünger hält als den anonymen Ordo iudiciarius.

Nach allem Vorausgegangenen braucht wohl kaum mehr betont zu werden, daß ich mit Schulte und Tourtoulon vollkommen übereinstimme. Gewiß sind mehrfache textliche Analogien in beiden Quellenstücken nicht zu leugnen. Zu den bereits oben erwähnten gesellt sich noch die beiderseitige Zerlegung

¹⁾ Fitting: Über die Heimat und das Alter des sog. Brachylogus (Berlin und Leipzig 1880) setzt seine Entstehung in die Wende des 11. und 12. Jahrhunderts (S. 42).

der bekannten, den Institutionen Justinian's (IV. 6, princ.) entlehnten »Definitio actionis« in ihre wörtlichen Bestandteile. Und bei diesem Anlasse wieder die auch von Tourtoulon (S. 169, n. 1) vermerkte, geradezu auffallende Übereinstimmung in den eingestreuten rechtsgeschichtlichen Erläuterungen:

Ordo iudic. pars II, tit. 1, Ed. pag. 55. »Actio hic dicitur ius, quia antiquitus non erat ius, sed si quis quidquam voluit repetere, venit ad magistratum et movit querimoniam et ipse iudex instituit actionem et docuit eum quamdam verborum solemnitate et oportebat eum scire cordetenus et si cecidit a syllaba, cecidit a causa« etc.

Placentin. rubr. I, S. 2: »Quippe olim erat actio solempnium verborum et praescriptorum formata conceptio a collegio pontificum impetrata, id est magistratum vel senatorum. Ideoque omnes actiones quondam praescriptis verbis appellabantur, quia verbis praescriptis, id est sollempniter conceptis atque formatis impetrabantur et impetratae intendebantur. Adeoque sollempniter omnia procedebant, prout Cicero testatur in Rhetoricis, ut, si quis a syllaba caderet, causam amitteret« etc.

Bei alldem sind die von Groß aus Vorstehendem gezogenen Schlüsse verfehlt. Und die Mängel seiner Stellungnahme zu diesen Dingen liegen hauptsächlich in einer zu engen Begrenzung des Horizonts seiner Betrachtung begründet. Er sieht bloß Placentin und seinen »Auctor incertus«. Worauf es aber hier ankommt, das wäre meines Erachtens, zu sehen, daß sie beide zusammen inmitten der literarischen Produktion einer Übergangsperiode stehen, in welcher der anonyme Autor sozusagen noch die alte, Placentin hingegen bereits die neue Zeit versinnbildet. Zwei Zeiten, die freilich nicht durch den Trennungsstrich irgend eines Theoretikers von einander geschieden werden können, sondern deren eine in lebendigem Wachstum aus der anderen hervorgeht. Zwei Zeiten, deren einzelne Leistungen also nicht jede für sich, sondern nur aus dem großen Zusammenhange richtig gewertet werden können, weil sie eben trotz aller Übergänge und Abstufungen und Entwicklungsstadien in letzter Linie doch nur Glieder einer Kette, Bruchstücke eines höheren Ganzen sind. Eines Ganzen, welches — im Fitting'schen Sinne (S. 112) gesprochen — einen großen geistigen Besitz von Regeln und Formeln, von Methoden und Ideen darstellt, welcher aus längstvergangenen Tagen durch die vorbolognesische Periode hindurch auf die Glossatorenschule fortgeerbt wird. Aus dieser kostbaren Erbschaft, aus diesem gemeinsamen Schatze mag jeder

Zeitgenosse schöpfen und jeder literarisch Produzierende verwertet ihn auf seine Weise und dennoch getreu im Sinne respektvoll hochgehaltener Traditionen. Es ist also in unserem Falle eine ziemlich untergeordnete Frage, ob die beiden oben genannten Autoren von einander abhängen, denn ganz sicher ist, daß sie beide von einer gemeinsamen dritten Größe abhängen. Eine Feststellung, der höchstens noch hinzugefügt werden kann, daß die Schrift des »Incertus auctor« in ihrer ganzen Anlage so unverkennbar die Merkmale einer älteren (vorbolognesischen) literarischen Produktionsperiode an sich trägt, daß es eben nur der Groß'schen Betrachtungsweise¹⁾ möglich war, sie von Placentin abhängig sein zu lassen und zeitlich nach seiner Summa Mantuana anzusetzen. Ein solches Urteil verkennt übrigens nicht bloß im allgemeinen den Charakter der zeitgenössischen Rechtsliteratur, sondern es übersieht auch im besonderen die großen Verschiedenheiten im Aufbau der verglichenen Quellen. Denn der anonyme Autor des Ordo iudiciarius konzentriert von vornherein, bei fast gänzlicher Ignorierung der dringlichen Klagen, sein Augenmerk auf die persönlichen und stellt unter diesen wieder die Kontraktsklagen so stark in den Vordergrund, daß Tourtoulon (S. 169) nicht mit Unrecht sagen konnte, sein Traktat über die Klagen sei eigentlich vielmehr eine Studie über die Verträge²⁾.

¹⁾ Einer Betrachtungsweise, der es, nebenbei bemerkt, auch nötig schien, den von Kunstmann in der »Kritischen Übersicht der deutschen Gesetzgebung und Rechtswissenschaft«, Bd. II (Jahrg. 1855), S. 10 ff., edierten Ordo iudiciarius, welchem zugestandenermaßen jede »innere Verwandtschaft« mit dem Ordo des »Incertus auctor« fehlt (Groß, S. 65), diesem letzteren »äußerlich am nächsten« stehen zu lassen, »denn der Verfasser des letzteren schrieb aus der gleichen Veranlassung und zu dem nämlichen Zwecke«. Solche Erkenntnis abgeleitet aus dem Incipit »Tractaturi de iudiciis primo de praeparatoriis iudiciorum dicemus« etc. (Gegenüberstehend das Incipit bei Kunstmann: »In principio de ordine iudiciario agitur. Cuius notitia, quia in multis decretorum locis admodum necessaria est, de eo hic tractare utile duximus«. Weitere Stützpunkte fehlen). Es verlohnt kaum zu sagen, daß der kleine Ordo Kunstmanns, die anonyme Arbeit eines Dekretisten aus der Zeit Alexander's III., in seiner übersichtlichen gemeinverständlichen Darstellung an die spätere populäre Prozeßliteratur erinnernd, eine ihrem Wesen nach praktisch orientierte Paraphrase zu C. II, qu. 6 des Gratian'schen Dekrets ist, über deren spezielle »Veranlassung und Zwecke« sich ebensowenig eine auch nur halbwegs sichere Behauptung aufstellen läßt, wie über diejenigen des Groß'schen Ordo's. In diesem Sinne allerdings sind die beiden Schriften »äußerlich« verwandt.

²⁾ Über dieses Thema kommt er überhaupt nicht hinaus. Er beginnt (Pars II. rubr. I. »De actionibus«, Groß, l. c. S. 158) seine Darstellung mit dem Satze: »De actionibus dicturi, quomodo actiones ex obligationibus nascuntur, ideo de

Placentin hingegen gewährt in seiner Summa Mantuana den »actiones in rem« an erster Stelle breiten Raum. Allerdings knüpft auch er — von dem phantasievoll ausgeschmückten Prooemium hier ganz abgesehen — gleich dem »Incertus auctor« seine Darstellung einleitend an die in der mittelalterlichen Prozeßliteratur allgemein geläufige Justinianische Definition der Klage an, welche, wie schon erwähnt, in ihre Bestandteile zerlegt und interpretiert wird. Aber sofort unterbricht er auch diese Erörterungen. Die Einsicht nämlich, daß es eigentlich in der Praxis mehr Klagen gebe als offizielle Klagenamen in der Theorie, erinnert ihn an die Notwendigkeit, unter Umständen vor Gericht mangels einer festbestimmten Klage zur »actio de dolo« oder »condictio ex lege« oder »actio in factum« oder »actio praescriptis verbis« zu greifen. Und dies wieder veranlaßt ihn, mitten hinein in seine Betrachtungen über das Wesen der Klage einen vorläufigen Exkurs über die genannten vier Klagetypen zu setzen, der geradezu ein charakteristisches Merkmal seiner Summa bildet. Erst nachdem dies geschehen, kehrt er zu dem begonnenen Thema zurück, wobei sich (Text S. 10, vers. »Ad haec«) ihm jene interessante Begriffsbestimmung ergibt, welche besonders durch die Kritik des Johannes Bassianus (vgl. Heft II, S. X dieses Bandes) und seiner Schüler berühmt geworden ist. Ein längerer Abschnitt über die Einteilung der Klagen nach den verschiedenen Gesichtspunkten leitet von hier zur Darstellung der »actiones in rem« hinüber, die Placentin für besonders beachtenswert hält, weil wir in ihnen »plus iuris habemus, utpote per quas petimus nostrum proprium, quam in personalibus, quibus exigimus nobis debitum« (Text S. 15, vers. »Item actionum«). Die Aufzählung der einzelnen dinglichen Klagen beginnt unser Autor mit der »petitio hereditatis«, ihr folgt die »rei vindicatio«. Beide werden sehr ausführlich behandelt, recht eingehend auch noch die »a. Publiciana« und »a. rescissoria«. Unter den hieran schließenden weiteren Typen finden die Praejudicialklagen, die Servitutsklagen und die Hypothekarklage gleichfalls größere Beachtung. Mit der »a. Serviana« schließt der Abschnitt von den dinglichen Klagen. Die alten Ausgaben nach dem Vor-

obligatione primo dicendum est. (§ 1.) Obligatio est iuris vinculum, quo adstringimur etc. Und er schließt rubr. XIII. »De emphiteosi« (ibid. S. 243) »His autem contractibus quidam contractus interjacet medius, qui emphiteosis dicitur etc. Die »actiones in rem« werden bloß §§ 3—4 (S. 160—61) in der allgemeinen Einteilung der Klagen, soweit sie eben hier nicht übergangen werden können, mit einigen Erläuterungen abgetan.

bilde des Nikolaus Rhodius haben ihn als 1. Buch der Summa bezeichnet; ihr 2. Buch bilden die persönlichen Klagen. Pescatore hat sich ihnen angeschlossen. Auch Tourtoulon (S. 173) spricht von einer Einteilung der Arbeit in zwei Bücher. Wozu hier nur bemerkt sei, daß weder die Handschriften noch der Wortlaut des Textes in den Druckausgaben diese Gliederung und Terminologie rechtfertigen. Wir werden hierauf noch zurückkommen.

Placentin bemerkt an der betreffenden Stelle bloß, daß bis hierher die dinglichen Klagen, welche er als »rerum vindicationes« zusammenfaßt, mit Sorgfalt und genügender Ausführlichkeit durchgenommen worden seien und daß er nunmehr zur Erklärung der persönlichen Klagen übergehen wolle. Die auch hier unmittelbar folgende Einteilung dieser Klagen schließt sich genau an Gaius an, obwohl unser Autor an früherer Stelle, auf die er sogar ausdrücklich verweist¹⁾, Gaius mit den Pandekten zu kombinieren versuchte. Dem entsprechend beschäftigt sich die Darstellung zunächst mit den Kontraktsklagen, unter welchen ihr im Sinne der klassischen Überlieferung natürlich die »Conditiones« an erster Stelle stehen. Ihnen reihen sich die Klagen aus Realkontrakten, von welchen das ungewöhnliche Bindeglied der »Permutatio« zu den »Actiones praescriptis verbis« hinüberleitet, und sodann aus Verbal-, Literal- und Konsensualkontrakten an. Den Übergang zu den »actiones ex quasi contractibus« sollte die Gruppe der adjektivischen Klagen bilden²⁾, doch bricht der uns erhaltene Text der Summa leider gerade hier, u. zw. mit der »actio exercitoria« ab und die Frage, ob der restliche Teil verloren gegangen oder ob die Arbeit niemals vollendet worden ist, kann noch heute als unentschieden gelten. Wahrscheinlicher ist wohl die zweitgenannte Eventualität, denn keine einzige der erhaltenen Handschriften kennt eine umfangreichere Redaktion des Textes, noch sind uns

¹⁾ Rubr. »De personalibus actionibus« (Text S. 44). »Personalium itaque actionum aliae descendunt ex contractibus, aliae ex maleficiis, aliae ex variis causarum figuris, ut superius diximus«. Cf. rubr. »Qualiter actio dividatur«, vers. »Item actionum« (Text S. 12). »Item aliae descendunt ex contractibus, aliae ex quasi, aliae ex maleficio, aliae ex quasi, aliae ex variis figuris causarum, ut ff. de actionibus, l. I.«

²⁾ Rubr. »De exercitoria, institoria, tributaria, quod iussu, de peculio et de in rem verso« (Text S. 86). »Quia actiones ex contractibus descendentes, de quibus dictum est superius, actionesque ex quasi contractibus, de quibus dicitur inferius, propter contractus et quasi servorum filiorumque familias in parentes dominosque redduntur de his omnibus videamus«.

Spuren einer solchen irgendwo durch die Fachliteratur bezeugt. Zwar berichtet Diplovatatus, Placentin's »Summa de actionibus et earum varietate et multiplicitate« habe den Stoff »plenissime« behandelt; da er aber vorausschickt: »parva quidem summa est quinque cartarum«, so kann die ihm vorgelegene Handschrift unmöglich mehr enthalten haben als die uns bekannten, zumal diese durchwegs für den überlieferten Text der Summa mit fünf Folien (großen Formates) nicht das Auslangen finden. Tourtoulon, welcher gleich Pescatore ebenfalls obige Ansicht vertritt, hat als weiteres Argument zu ihrer Stütze den Umstand hervorgehoben (pag. 172), daß all' die häufigen Zitate aus der Summa Mantuana in der Summa Institutionum und Summa Codicis Placentin's sich ausschließlich auf Stellen beziehen, die wir im erhaltenen Text besitzen. Die vermeintlich viel bessere Begründung Pescatore's (Vorwort seiner Edition), wonach Placentin, in seine Arbeit vertieft, plötzlich bemerkt, daß sie schon zu lang geworden, und somit einfach die Feder weglegt, vermag ich hier höchstens als ein Kuriosum anzuführen. Nachdem eine umfassende inhaltliche Kritik der Summa Mantuana den Rahmen dieser Sammlung überschreiten würde, sei im übrigen nochmals auf Tourtoulon's verdienstvolle Detailstudien im 2. Abschnitt des 2. Buches seines »Placentin« verwiesen.

Nur einige die formelle Seite meiner Edition betreffende Bemerkungen mögen hier zum Schlusse noch Platz finden. Pescatore's Ausgabe schließt sich, wie schon erwähnt, ziemlich eng der Editio princeps an und übernimmt auch die systematische Gliederung des Textes aus ihr, wonach der behandelte Stoff (der echten Summa Placentin's) in zwei Bücher eingeteilt erscheint, die ihrerseits wieder in Titel zerfallen. Pescatore erkennt nebenbei ganz richtig und gibt ausdrücklich zu, daß der Autor der Editio princeps diese ganze Einteilung selbst gemacht und sicherlich nicht so, »wie er sie gibt, in seiner Handschrift vorgefunden habe« (Vorwort pag. XII). Allein er entschließt sich, sie trotzdem beizubehalten, »weil sämtliche neueren Schriftsteller ihre Zitate aus unserer Summa im Anschluß an dieselbe formuliert haben«. Und um das Zitieren zu erleichtern, fügt er aus Eigenem sogar noch die vorerwähnte Einteilung der Titel in Paragraphen hinzu.

Auch ich glaubte, in meiner Neuausgabe auf eine Einteilung nicht verzichten zu dürfen. Doch geschah es aus teilweise anderen Motiven. Und ich habe meine Rubriken lieber den Handschriften als der Editio princeps entlehnt. Was uns

aber die Handschriften in dieser Hinsicht mitteilen, führt zu dem Schlusse, daß der Summa Mantuana ursprünglich eine Einteilung in Bücher unbedingt, eine solche in Titel aller Wahrscheinlichkeit nach vollkommen gefehlt haben dürfte. Von ersterer nämlich findet sich in den Handschriften nirgends die leiseste Spur. Letztere fehlt in den beiden inhaltlich hoch zu qualifizierenden Handschriften C₁. und C₂. gänzlich und ist in P. von späterer Hand, u. zw. in recht mangelhafter Weise, am Rande nachgetragen. Pa. bringt zwar anfangs Titelrubriken, sie verschwinden jedoch schon nach Erörterung des Begriffes der Klage, reichen nicht einmal bis zum 2. Titel des I. Buches der Editio princeps und stimmen auch keineswegs mit den Titelrubriken der anderen Handschriften überein, so daß die Willkürlichkeit der Rubrizierung gerade aus ihnen deutlich erhellt. Vollkommen rubriziert ist der Text in L. S. und Va., wobei freilich L. als sehr späte Kopie einer älteren Vorlage wenig in Betracht kommt. Die beiden schön ausgestatteten Handschriften S. und Va. bieten sowohl Titel- als Paragraphen-Einteilung, letztere in mannigfach differierender Weise. Doch scheint mir die Möglichkeit einer nachträglichen Rubrizierung bei keiner von beiden unbedingt ausgeschlossen, zumal in beiden die Titelrubriken — wenn auch von derselben oder doch von kontemporärer Hand — sehr häufig an den Rand geschrieben und speziell in Va. überhaupt viele Korrekturen neben und zwischen den Textzeilen eingeschaltet sind. Hinsichtlich Vi. kann ich bloß nach Fittings Mitteilungen vermuten, daß sich hier Titelrubriken vorfinden¹⁾. Man wird wohl annehmen dürfen, daß sich die Rubrizierung des Textes hier wie anderwärts als eine das Orientierungsbedürfnis der Leser berücksichtigende Notwendigkeit fühlbar machte, welcher bei oft benützten Handschriften früher oder später Rechnung getragen werden mußte, sicherlich auch in vielen Fällen vom Autor selbst — falls es nicht von vorneherein geschehen — hinterher Rechnung getragen wurde, wenn er die Lektüre seiner Schriften einem größeren Leserkreise erleichtern wollte. Wie sich Placentin in dieser Sache verhalten, wage ich natürlich nicht zu entscheiden. Da aber seine Summa »de actionum varietatibus« — so betitelt er sie selbst in ihrem Prooemium — rasch berühmt wurde und nach dem Zeugnis

¹⁾ Fitting (l. c. S. 185, al. 4) sagt nämlich, die Summa endige in Vi. »mit den zu dem Titel »De exercitoria actione« gehörigen Worten »qualitate negotii et accionis genere«. Die wenigen Beziehungen meiner Textnoten auf Vi. stützen sich natürlich bloß auf Pescatore's Edition.

des. Odofred (in l. I, ff. de pactis) »besser war« als irgend eine andere, die bis zu seiner Zeit veröffentlicht worden, da es ferner gleichgute und gleichaltrige Handschriften sind, welche die Titelrubriken besitzen und nicht besitzen, so darf wohl geschlossen werden, daß der anfangs wahrscheinlich nicht rubrizierte Text der Arbeit jedenfalls schon sehr früh, wenn nicht vom Autor selbst, so wohl noch in seinem Zeitalter, im Interesse leichterer Benützung einer Titeleinteilung unterworfen wurde. Und da letzteres Interesse fortwaltet, so habe auch ich es in meiner Edition berücksichtigt, die Rubriken der Handschriften wiedergegeben und nach den bisherigen Gepflogenheiten dieser Sammlung fortlaufend numeriert.

Incipit summa Placentini de varietatibus actionum¹⁾.

Cum²⁾ essem Mantuae ibique iuris scientiae³⁾ praecepta pluribus auditoribus⁴⁾ traderem et⁵⁾ attentius⁶⁾ die quadam⁷⁾ de iuris apicibus⁸⁾ actionumque multiplicitatibus cogitarem, astitit michi⁹⁾ mulier in causis¹⁰⁾ mirifica¹¹⁾, legibus inbuta, omnis generis specie redimita. Eius siquidem genae fuerant purpureae¹²⁾ et capilli aurei, os¹³⁾ roseum¹⁴⁾, dentes eborei et¹⁵⁾ oculi velut stellae radiantes in capite. Aspectus proinde mulieri huic fuerat sidereus et¹⁶⁾ cervix¹⁷⁾ nivea, pectus rotundum et¹⁸⁾ venter tenuior iliaque¹⁹⁾ subinde stabant porrecta decentius. Illius os praeterea²⁰⁾ cinnamomum ructuabat²¹⁾ et balsamum. Iuvenes quoque ad se venientes sermonis sui²²⁾ dulcore mirabiliter mellifluo blandoque trahebat. Cumque paululum accessissem, ut²³⁾ perspicatius universa dispicerem²⁴⁾: »accede huc«²⁵⁾, inquit, »iuvenis et quae reperies²⁶⁾ apud me pretiosiora, si poposceris²⁷⁾, reportabis«²⁸⁾. Accitus accessi propius²⁹⁾ diligentiusque singula perscrutatus³⁰⁾, inter cetera, quae domina Iurisprudencia nomine³¹⁾ possidebat, libellum³²⁾ de actionum varietatibus³³⁾

¹⁾ Rubrica secund. S. — C₁. C₂. om. rubr. — L. *Incipit summa actionum a domino Placentino condita*. — P. *Arbor actionum incipit* (manu postera in margine superiore). — Pa. *Incipit summula actionum, quam Placentinus Mantuae composuit*. — Va. *De actionum varietate et ea[n]rum multiplicitate, quas Placentinus composuit*. Rubr. (Seq in marg. al. 2—4 textus: *Summa de actionibus*). — Vi. *Incipit tractatus omnium actionum ab eodem* (scil. Placentino) *compositus*.
²⁾ L. (*Cum*). — Pa. *Dum*. ³⁾ L. *iuris prudentiae*. ⁴⁾ Pa. om. *auditoribus*.
⁵⁾ L. om. *et*. ⁶⁾ S. *actenus*. ⁷⁾ C₂. om. *qua*. ⁸⁾ L. *de naturis ac speciebus*.
⁹⁾ L. om. *michi*. ¹⁰⁾ C₂. om. *in causis*. ¹¹⁾ S. *mirificis*. ¹²⁾ Pa. *perpulcræ*. ¹³⁾ P. om. *os*. ¹⁴⁾ L. *aureum*. ¹⁵⁾ L. *eburnei*, om. *et*. ¹⁶⁾ L. om. *et*. ¹⁷⁾ C₁. text. corr. ¹⁸⁾ L. om. *et*. ¹⁹⁾ S. Va. *aliaque*. ²⁰⁾ P. seq. *velut*.
²¹⁾ L. *eructabat*. — P. *rutilabat*. — Pa. *ructabat*. ²²⁾ S. om. *sui*. — L. *sui fructuosissimi*. ²³⁾ L. *et*. ²⁴⁾ P. *prospicerem*. — Pa. *despicerem*. ²⁵⁾ C₁. om. *huc*. ²⁶⁾ Va. *reperieris*. ²⁷⁾ L. S. *posceris*. ²⁸⁾ Va. *impetrabis reportabis*. ²⁹⁾ S. Va. *proprius*. ³⁰⁾ L. *perscrutans*. ³¹⁾ P. *nomina*. ³²⁾ P. *librum*.
³³⁾ Va. *de actionibus*.

intitulatum reperi, legi proutque¹⁾ formosa suaserat petii protinus et²⁾ accepi. Ad quas nimirum actiones et earum iura³⁾ nostri maiores subtilissimo animo et divino quodam motu pervenerunt⁴⁾, ut⁵⁾, siquidem incorporales ipsae constitutae, effectum suum ubique valeant exercere.

I. Diffinitur actio⁶⁾.

Videndum itaque nobis est, qualiter actio diffiniatur et dividatur, deque actionum vita⁷⁾. Diffinitur autem actio sic⁸⁾: *Actio nichil aliud est quam ius persequendi⁹⁾ iudicio¹⁰⁾ quod sibi debetur¹¹⁾.*

Et notandum est¹²⁾, quod singula verba in diffinitione ista¹³⁾ posita pondus habent¹⁴⁾. Siquidem: *actio nichil aliud est*, scilicet¹⁴⁾ hodie, quam¹⁵⁾ olim fuerat¹⁶⁾. Quippe olim erat¹⁷⁾ actio¹⁸⁾ sollempnium verborum et praescriptorum formata conceptio a¹⁹⁾ collegio pontificum inpetrata, id est magistratuum vel senatorum²⁰⁾. Ideoque omnes actiones quondam²¹⁾ praescriptis verbis appellabantur, quia verbis praescriptis²²⁾, id est sollempniter conceptis atque formatis inpetrabantur et inpetratae intendebantur²³⁾. Adeoque sollempniter omnia procedebant, prout²⁴⁾ Cicero testatur in Rethoricis^{b)}, ut, si quis a sillaba caderet, causam amitteret. At enim²⁵⁾ sublatis sollempnibus²⁶⁾ et ab aula²⁷⁾ dimissis iurisque²⁸⁾ formulis radicitus excisis et aucupationibus²⁹⁾ sillabarum per Constantinum principem³⁰⁾ penitus amputatis, actionibus postmodum, non tamen omnibus, nomina certa sunt posita. Nempe plura sunt negotia

¹⁾ L. *prout*. ²⁾ C₂. om. *protinus*. — P. om. *et*. ³⁾ C₂. text. corr. — C₁. *et earum viam*. — L. *ad quas iurum* (sic!) *et actiones et earum materia*. — P. *et earum vitam* (unam l. d.). ⁴⁾ S. *pervenerant*. ⁵⁾ C₁. C₂. L. P. Va. om. *ut*. ⁶⁾ Sic S. — C₁. C₂. P. Va. om. rubr. — L. Pa. *Qualiter actio diffiniatur*. ⁷⁾ L. om. *vita*. ⁸⁾ S. om. *actio sic*. — Va. om. *actio*. — In Ed. inc. hic rubr. »Placentini de rerum vendicationibus liber primus. De definitione actionis, tit. I. « Prooemium deest; cf. etiam Pescatore, l. c. pag. 1—2. ⁹⁾ L. *prosequendi*. ¹⁰⁾ C₁. C₂. L. Pa. S. Va. Ed. *in iudicio*. ¹¹⁾ L. P. om. *est*. ¹²⁾ P. om. *ista*. ¹³⁾ S. repet. *Siquidem actio — habent*. ¹⁴⁾ L. P. om. *scilicet*; L. seq. *hodie quicquid*. — P. seq. *quam quicquid*. ¹⁵⁾ C₂. *quicquid*. ¹⁶⁾ Va. *Siquidem actio nichil aliud est quam scilicet hodie quicquid olim fuerat* (sic!). ¹⁷⁾ S. *fuerat*. ¹⁸⁾ L. om. *quippe — actio*; seq. *conceptio*. ¹⁹⁾ L. *et praescriptio formata collegio . . .* ²⁰⁾ L. *senatum*. ²¹⁾ Va. *condam*. ²²⁾ L. om. *quia — praescriptis*; seq. *ut conscriptis*. ²³⁾ S. *inpetrantes deridebantur* (sic!). ²⁴⁾ L. *praetendebant, unde*. ²⁵⁾ P. *At nunc*. — L. *at*. ²⁶⁾ L. *sublatis omnibus sollempnitatibus*. ²⁷⁾ Va. *illa*. — C₂. om. *ab*. ²⁸⁾ L. *iuris gentium*. ²⁹⁾ S. text. corr. ³⁰⁾ P. *per constitutiones principum*; cf. C. II. 57. 1 (Impp. Constantius et Constans, a. 342).

^{a)} Cf. J. IV. 6, in princ. ^{b)} Cicero de invent. rhet. II. 19, 57.

quam vocabula et plures sunt actiones quam earum¹⁾ nomina, quae cum deficient, alias confugitur²⁾ ad actionem de dolo, alias³⁾ ad conditionem⁴⁾ ex lege, alias ad actionem in factum, alias ad actionem praescriptis verbis.

II. De actione de dolo⁵⁾.

De dolo tunc agitur, cum dolus in contractu⁶⁾ vel extra admittitur⁷⁾ nec alia via agendi vel excipiendi suppetit, ut ff. de dolo, l. I⁸⁾ (D. IV. 3. 1). Sed tunc⁹⁾ demum¹⁰⁾, cum in speciale nomen maleficii non cadit¹¹⁾; nempe sicut se habet in criminalibus stellionatus criminatio, sic et¹²⁾ se habet in civilibus¹³⁾ de dolo actio¹⁴⁾, ut ff. de crimine stellionatus, l. III (D. XLVII. 20. 3). In speciale nomen maleficii non cadere id intelligo, quod¹⁵⁾ non cohercetur¹⁶⁾ lege aliqua certa¹⁷⁾, sed nec eius sententia. Nam et¹⁸⁾ de servo conpedito soluto¹⁹⁾, licet non agatur Aquilia, id est²⁰⁾ ex directis²¹⁾ verbis legis Aquiliae²²⁾, ex interpretatione tamen agitur actione in factum in defectum²³⁾ legis Aquiliae sive in²⁴⁾ subsidium subrogata, ut Inst. de lege Aquilia, § ult. (J. IV. 3. § 16). Sed nec abhorreat²⁵⁾, quod dixerim, nomine maleficii in contractu admissi actione de dolo agi, nam cum²⁶⁾ contractui dolus causam dederit, non²⁷⁾ actione²⁸⁾ ex contractu, sed de dolo agitur²⁹⁾, si traditio sequatur³⁰⁾; quippe contractus est³¹⁾ nullus dolo³²⁾ initus³³⁾, ut ff. de dolo, *elegant*³⁴⁾ (D. IV. 3. 7), praesertim si sit³⁵⁾ bonae fidei; tunc enim nec actio oritur. Si vero fuerit stricti iuris, actio quidem³⁶⁾ nascitur, sed exceptione periuntur, ut ff. de verborum obligationibus³⁷⁾, si quis cum (D. XLV. 1. 36) et C. de inutilibus stipulationibus, l. penult. (C. VIII. 38. 5). Ex dolo autem qui admittitur³⁸⁾ extra

¹⁾ P. S. *eorum*. ²⁾ L. *confugere*. ³⁾ P. om. *alias*, ceterum vice *alias* ponit aut. ⁴⁾ S. *actionem*. ⁵⁾ Sic S. — Va. *De doli actione*. — C₁. C₂. L. om. rubr. — P. *De dolo* (in marg.). — Pa. *Quando de dolo agi oporteat*. ⁶⁾ L. *in certis*. ⁷⁾ L. *admittuntur*. ⁸⁾ L. *l. quinta*. — S. alleg. corr. ⁹⁾ P. *et tunc*. ¹⁰⁾ L. *Sed et*. ¹¹⁾ L. om. *non cadit*. ¹²⁾ L. om. *et*. ¹³⁾ S. om. *stellionatus — civilibus*. ¹⁴⁾ C₂. om. *sic et se — actio*. ¹⁵⁾ P. *non cadere intelligo, quia* (l. d.). ¹⁶⁾ L. *quando cohereat*. ¹⁷⁾ P. *certe*. ¹⁸⁾ Va. *et si*. ¹⁹⁾ L. text. corr. — Ed. *de servo corrupto soluto*. ²⁰⁾ L. om. *id est*. ²¹⁾ P. *decretis*. ²²⁾ L. om. *legis Aquiliae*; seq. *hoc*. ²³⁾ P. om. *in defectum*. — Va. correctura in textu. ²⁴⁾ S. om. *in*. — C₂. *in eius*, om. *sive*. ²⁵⁾ S. *aborreo*. ²⁶⁾ L. *non est*. ²⁷⁾ L. *nec*. ²⁸⁾ C₂. *actionem*. ²⁹⁾ L. *agi*. ³⁰⁾ L. *sequitur*. ³¹⁾ S. om. *est*. ³²⁾ C₂. om. *dolo*. ³³⁾ L. *utriusque*. ³⁴⁾ Ed. et Pescatore: *elegant* primo responso. ³⁵⁾ L. text. corr. om. seq. *tunc enim*. ³⁶⁾ L. seq. *michi*. ³⁷⁾ L. *de dolo* (l. d.). ³⁸⁾ L. *committitur*. — S. *admittatur*. — C₂. *quia mittitur*.

contractum, quin¹⁾ de dolo competat²⁾ actio³⁾, nemini venit in dubium. Ecce enim, si permisisti mihi⁴⁾, ut in fundo tuo sere-rem⁵⁾ fructusque tollerem⁶⁾, nec⁷⁾ patiaris me tollere, civilis actio nec⁸⁾ nascitur nec competit, sed de dolo extrinsecus a praetore tribuitur, ut ff.⁹⁾ de praescriptis verbis, l. permisisti¹⁰⁾ (D. XIX. 5. 16).

III. De condictione ex lege¹¹⁾.

Condictio¹²⁾ ex lege tunc intenditur, cum lege aliqua nova obligatio inducitur, nec¹³⁾ tamen, quo genere actionis agi debeat, ea lege cavetur, ut ff. de condictione ex lege (D. XIII. 2. 1). Ecce enim donator etiam¹⁴⁾ citra stipulationis vinculum¹⁵⁾ ex nudo dumtaxat pacto condictione ex lege nova Justiniani¹⁶⁾, ut C. de donationibus, l. si quis (C. VIII. 53. 35) ad tradendum compellitur¹⁷⁾.

IV. De actione in factum, quae de effuso, de deiecto, de perperam iudicato competit¹⁸⁾.

In factum autem¹⁹⁾ actio subsidiaria, utpote cuius tenor²⁰⁾ in multis ac variis iuris²¹⁾ articulis proditus²²⁾ est, ut C. de sacrosanctis ecclesiis, l. sancimus (C. I. 2. 21), tunc intenditur²³⁾, cum alia actio deficit aequitasque²⁴⁾ suadet, actionem dari, nulla²⁵⁾ tamen lege actionem dandam esse nominatim exprimitur. Quotiens enim deficit²⁶⁾ actio vel exceptio, utilis actio vel exceptio²⁷⁾ in factum²⁸⁾ competit, ut ff. de praescriptis verbis, l. quotiens (D. XIX. 5. 21) et²⁹⁾ de interrogatoriis actionibus, l. qui servum (D. XI. 1. 20). Et sciendum, quia in factum actio tunc proprie datur³⁰⁾, cum ex maleficio vel ex³¹⁾ quasi agitur, ut³²⁾ si quid sit³³⁾ effusum deiectumve³⁴⁾ vel perperam per imprudentiam³⁵⁾ iudicatum. In his enim casibus nulla ex nomine

¹⁾ S. quoniam. ²⁾ L. competeat. ³⁾ C₂. om. actio. ⁴⁾ S. om. mihi. ⁵⁾ L. ut istud domo ferrem. ⁶⁾ P. om. tollerem. ⁷⁾ S. ne. ⁸⁾ L. non. ⁹⁾ L. ut C. ¹⁰⁾ P. promisistis. ¹¹⁾ Sic L. S. et Va. — C₁. C₂. om. rubr. — P. Conditio ex lege (in marg.). — Pa. Quando conditio ex lege intendatur. ¹²⁾ C₁. L. conditio. ¹³⁾ L. non. ¹⁴⁾ L. et. ¹⁵⁾ L. iudicium. ¹⁶⁾ L. instituit. ¹⁷⁾ C₁. ad trahendum (sic!) compellitur, ut C. de donationibus, l. si quis. — Ed. l. signis II, § sin autem (§ 5 a). ¹⁸⁾ Sic S. — L. Va. De actione in factum. — C₁. C₂. om. rubr. — P. Actio in factum (in marg.). ¹⁹⁾ P. Ed. om. autem. ²⁰⁾ S. text. corr. ²¹⁾ P. om. iuris. — L. vestris. ²²⁾ L. perditus. ²³⁾ L. notandum. ²⁴⁾ L. aequitas quoque. ²⁵⁾ L. accomodari, illa. ²⁶⁾ L. dicta. ²⁷⁾ P. om. utilis — exceptio; seq. id est in. ²⁸⁾ S. utilis actio, id est in factum. ²⁹⁾ C₁. P. S. om. de praescriptis — et. ³⁰⁾ S. tantum datur proprie. ³¹⁾ P. om. ex. ³²⁾ S. ut scilicet. — L. unde. ³³⁾ L. est. ³⁴⁾ L. S. eiectione. ³⁵⁾ L. om. imprudentiam; seq. iudicatum, secus si dolo.

prodita¹⁾ actio nascitur, sed nec ex lege conditio seu de dolo vel praescriptis verbis actio competit²⁾. Cum itaque certae³⁾ actiones deficiant et necesse est, aliquam⁴⁾ competere⁵⁾ in defectum, non immerito decurritur⁶⁾ ad actionem in factum⁷⁾, ut ff. de praescriptis verbis, l. quia et l. quotiens (D. XIX. 5. 11, 21). Ecce enim, si X numismata⁸⁾ sub conditione fuerint legata Titio et eorundem⁹⁾ ususfructus pure Panphilo heresque illa numismata non exacta cautione Panphilo praestiterit, Titio post conditionis¹⁰⁾ eventum per actionem in factum succurreretur¹¹⁾ adversus fructuarium; hoc tamen ita, si nec Titius¹²⁾ legatarius stipulatus fuerat¹³⁾ nec heres dolo malo¹⁴⁾ in exigenda cautione cessaverat¹⁵⁾, ut ff. ad exhibendum¹⁶⁾, Julianus¹⁷⁾, § si tibi (D. X. 4. 9 § 4).

Conditio¹⁸⁾ ex lege in praefatis tribus casibus, id est¹⁹⁾ ubi quid deiectum effusumve est vel perperam iudicatum, eo non²⁰⁾ datur, quia nulla nova lege obligatio nova inducitur²¹⁾, sed vetus iure²²⁾ gentium parata²³⁾ a praetore formatur. Sed nec de²⁴⁾ dolo actio²⁵⁾ competit. Ecce enim, ubi²⁶⁾ quid deiectum est, nec adversus eum, qui deiecerit, utpote cum alio iure, id est²⁷⁾ lege Aquilia, teneatur, de dolo actio datur, sed nec adversus eum, ex²⁸⁾ cuius domo deiectum fuerit, cum nequaquam dolum admiserit²⁹⁾. Sane quia³⁰⁾ aliquatenus culpa reus est, eo quod opera malorum hominum utitur, actione in factum tenetur³¹⁾, ut ff. nautae, caupones, l. ult. (D. IV. 9. 7) et Instit. de obligationibus ex quasi maleficio³²⁾ (J. IV. 5 § 3). In effusis et perperam iudicatis eadem ratio, eadem ergo³³⁾ censura³⁴⁾. Illud autem certissimum³⁵⁾ est, quod³⁶⁾ in praedictis tribus casibus et similibus praescriptis verbis³⁷⁾ actio³⁸⁾

¹⁾ L. ad nomina perdicta. ²⁾ Ed. om. competit. ³⁾ L. P. ceterae. ⁴⁾ L. aliam. ⁵⁾ L. seq. vel. ⁶⁾ L. devenitur. ⁷⁾ L. text. corr. ⁸⁾ S. text. corr. ⁹⁾ Va. eorum. ¹⁰⁾ Va. condictionis. ¹¹⁾ L. subordinetur. ¹²⁾ S. minus ita, si Titius. — L. nisi tamen illa; om. si nec Titius. ¹³⁾ L. fuerit. ¹⁴⁾ S. text. corr. ¹⁵⁾ Ed. cessaverit. — L. cessavit. — P. perseverat. ¹⁶⁾ Va. ad exigendum. ¹⁷⁾ C₁. Julius. — L. si quis hominem. ¹⁸⁾ Va. in marg. De actione in factum, quae de effuso et deiecto . . . pena (sic!) iudicato competit. — L. Quod tantum in effusis et deiectis et perperam iudicatis sit actio in factum. ¹⁹⁾ L. om. id est. ²⁰⁾ Ed. ideo non. — Va. con. ²¹⁾ Va. quia nulla nova lex obligationem novam inducit. — L. seq. sicut actio in factum. ²²⁾ C₁. et vetus et iure. — L. Va. vetus et iure. ²³⁾ L. P. parta. ²⁴⁾ L. om. de. ²⁵⁾ C₂. om. quid deiectum — actio. ²⁶⁾ L. ibi. ²⁷⁾ L. P. om. id est. ²⁸⁾ Pa. om. qui deiecerit — ex. — L. de. ²⁹⁾ S. amis rit. ³⁰⁾ L. om. quia. ³¹⁾ L. cavetur. ³²⁾ Ed. seq. § item exercitor. ³³⁾ L. enim. ³⁴⁾ P. ratio est, ergo eadem sunt iura. ³⁵⁾ L. certo certius. ³⁶⁾ Va. quia. ³⁷⁾ C₂. om. praescriptis verbis. ³⁸⁾ S. text. corr.

cessat, eo¹⁾ quia ex contractibus dumtaxat innominatis et ex quasi contractibus et ex pactis in continenti in²⁾ contractibus³⁾ adhibitis praescriptis verbis actio⁴⁾ datur, ut ff. de praescriptis verbis, l. II (D. XIX. 5. 2—3). Et hoc tam⁵⁾ in iudiciis stricti iuris quam bonae fidei⁶⁾, ut C. de pactis, in bonae fidei (C. II. 3. 13) et ff. de pactis, iuris⁷⁾ (D. II. 14. 7) et ff. de contrahenda emptione, pacta conventa⁸⁾ (D. XVIII. 1. 72); in iudiciis stricti iuris, ut ff. de pactis, l. et⁹⁾ quia (D. II. 14. 4) et ff. si certum petatur, l. lecta (D. XII. 1. 40) et C. de donationibus, legem (C. VIII. 53. 9). Istitis itaque¹⁰⁾ legibus evidenter ostenditur, pacta in continenti adhibita¹¹⁾ tam in contractibus stricti iuris quam bonae fidei et veterem actionem secundum qualitatem negotii informare¹²⁾ et novam praescriptis verbis actionem parere¹³⁾. Quippe donationis¹⁴⁾ species, cuius meminimus, sicut nec stipulatio, in bonae fidei contractibus non¹⁵⁾ deputatur, ut ff. de donationibus, eum qui (D. XXXIX. 5. 22).

V. De praescriptis verbis actione¹⁶⁾.

Praescriptis verbis autem actio¹⁷⁾, sicut et superius¹⁸⁾ dictum est, et¹⁹⁾ ex contractibus innominatis²⁰⁾ oritur, puta: ex do ut des, ex do ut facias²¹⁾, ex facio ut facias, ut ff. de praescriptis verbis, l. naturalis (D. XIX. 5. 5). Ex quarto autem articulo, qui²²⁾ est: facio ut des, actio de dolo datur. Secus tamen casualiter reperitur²³⁾, ut C. de transactionibus, l. cum mota²⁴⁾ (C. II. 4. 6). De his autem²⁵⁾ actionibus, id est in factum et praescriptis verbis, latius dicetur inferius.

Sequitur²⁶⁾: *actio*²⁷⁾ *nichil aliud est quam ius* et cet²⁸⁾. Jus, id est quaedam ratio iuris sive forma, qua edita species²⁹⁾ futurae litis demonstratur, ut C. de edendo, l. edita (C. II. 1. 3),

¹⁾ L. ex. ²⁾ L. in continentibus. ³⁾ S. om. et ex pactis — contractibus. ⁴⁾ C₂. L. P. S. Va. om. actio. ⁵⁾ S. tamen. ⁶⁾ S. repet. bonae fidei. ⁷⁾ L. universis. — Ed. iuris gentium. ⁸⁾ L. conventionem. ⁹⁾ C₁. item. — Ed. l. rescriptum, § ult. cum l. seq. (ibid. II. 10—11). ¹⁰⁾ L. utique. ¹¹⁾ S. Va. pactum ... adhibitum. ¹²⁾ L. et vertitur in actionem pro qualitate negotii informator (sic!). ¹³⁾ L. parere. ¹⁴⁾ S. donatoris. ¹⁵⁾ S. nec. ¹⁶⁾ Sic S. — C₁. C₂. om. rubr. — L. De actione praescriptis verbis. — P. Actio praescriptis verbis (in marg.). — Va. De actione praescriptis verbis. Rubr. (in marg.). ¹⁷⁾ Va. om. actio. ¹⁸⁾ C₂. superioribus. ¹⁹⁾ L. om. et. ²⁰⁾ P. text. corr. ²¹⁾ L. om. ex do, ut facias. ²²⁾ Ed. quod. ²³⁾ P. reperiuntur. ²⁴⁾ P. alleg. corr. ²⁵⁾ L. P. tamen. — S. enim. — C₂. actenus; om. seq. id est. ²⁶⁾ C₂. Post sequitur. — L. Expositio diffinitionis actionis. — Va. (in marg.) De verborum interpretatione et diffinitione actionis positorem. Rubr. ²⁷⁾ Va. om. actio. ²⁸⁾ S. et certum. ²⁹⁾ S. text. corr. — P. spem futurae litis demonstrat.

et per quam actionem lis omnis initiatur¹⁾. Nam et Paulus actionem hypothecariam nominat vulgarem formulam²⁾, ut ff. de furtis³⁾, l. si servus (D. XLVII. 2. 42). Alias⁴⁾ autem iuris⁵⁾ nomine significatur constitutio sive censura hominum, id est⁶⁾ ius civile vel⁷⁾ gentium vel naturae⁸⁾, id est ius⁹⁾ naturale. Sed et¹⁰⁾ ius dicitur, quod praetor inique¹¹⁾ decrevit¹²⁾ habita relatione non ad id, quod fit, sed ad id¹³⁾, quod fieri deberet¹⁴⁾. Jus quoque dicimus¹⁵⁾ ius necessitudinis, id est sanguinis. Sed et locum, in quo ius redditur, ius appellamus, ut ff. de iustitia et iure, l. penult. et ult.¹⁶⁾ (D. I. 1. 11, 12) et ff. de interrogatoriis actionibus, l. IIII¹⁷⁾ (D. XI. 1. 4). Jus quoque appellatur cibus delicatior¹⁸⁾. Et sciendum est, quia per hoc, quod actio ius est¹⁹⁾, differt ab his²⁰⁾, quae in²¹⁾ facto consistunt²²⁾, sicut est venditio, traditio, solutio. Haec enim²³⁾ nomina facti designativa sunt et non iuris, ut ff. de curatoribus²⁴⁾ furioso (dandis), l. VII²⁵⁾ (D. XXVII. 10. 7).

Adicitur²⁶⁾: *persequendi*²⁷⁾ ad differentiam exceptionis, quae est ius excipiendi vel retinendi²⁸⁾. Persequendi autem verbo et agendi²⁹⁾ et petendi verbum intelligitur³⁰⁾. Quippe actionis verbo continentur³¹⁾ in rem, in personam, directa, utilis, praeiudicium³²⁾; stipulationes³³⁾ quoque pretoriae, quae instar actionum habent³⁴⁾. Sed³⁵⁾ et interdicta actionis verbo clauduntur, ut ff. de actionibus et obligationibus, l. actionis (D. XLIV. 7. 37). Proprie tamen³⁶⁾ actio vocatur, quae³⁷⁾ in personam infertur, petitio in rem³⁸⁾, persecutio in rem³⁹⁾ vel in personam rei persequendae⁴⁰⁾ gratia, ut ff. tit. eod. l. actio (D. XLIV. 7. 28) et ff. de verborum significatione, pecuniae (D. L. 16. 178).⁴¹⁾

¹⁾ L. nunciatur. ²⁾ C₁. formam. ³⁾ S. furtum. — C₂. om. de furtis. ⁴⁾ L. Altera. — P. Alia. ⁵⁾ S. ius. ⁶⁾ P. S. om. id est. ⁷⁾ S. pro. ⁸⁾ C₁. C₂. naturale. — C₂. seq. et ius. ⁹⁾ P. om. naturae — ius. ¹⁰⁾ C₂. S. om. et. ¹¹⁾ L. ubique. ¹²⁾ S. decurrat (sic!). — Pa. decernit. — Va. decreverit. ¹³⁾ L. om. ad id. ¹⁴⁾ L. S. Va. debet. — Pa. debuit. ¹⁵⁾ S. text. corr. — Ed. dictum est. ¹⁶⁾ L. seq. § ius. ¹⁷⁾ S. alleg. corr. — Ed. seq. § quod ait, praetor (§ 1). ¹⁸⁾ C₁. cibus vel delicatio. — Va. cibo delicatur (sic!). ¹⁹⁾ L. actionis est. ²⁰⁾ L. aliis. ²¹⁾ Va. om. in. ²²⁾ Ed. ab eo, quod in facto consistit. ²³⁾ P. enim autem. ²⁴⁾ S. alleg. corr. ²⁵⁾ Ed. seq. § quaesitum. — L. l. VIII. seq. Quare opponitur prosequendi. ²⁶⁾ C₁. S. Adicitur. ²⁷⁾ L. Quod adicitur prosequendi. ²⁸⁾ L. seq. ponitur. ²⁹⁾ C₂. om. vel retinendi — agendi. ³⁰⁾ L. P. intelligatur. ³¹⁾ L. seq. scilicet actio. ³²⁾ L. Pa. praeiudicialis. ³³⁾ S. stipulationis. ³⁴⁾ S. text. corr. — Ed. habentur. — Pescatore: actionis habent. — Text. leg. obtinent. ³⁵⁾ L. om. Sed. ³⁶⁾ P. enim. ³⁷⁾ L. quasi. ³⁸⁾ L. seq. fideicommissorum et legatorum proprie. ³⁹⁾ C₁. persecutio fideicommissi rei persequendae gratia. ⁴⁰⁾ L. conequendi. ⁴¹⁾ L. seq. Quid significet hic iudicium.

Sequitur: *persequendi iudicio*¹⁾. Iudicio, id²⁾ est iudiciali³⁾ conflictu sive contentiosa iurisdictione, quae expeditur⁴⁾ in iudicio ad differentiam voluntariae iurisdictionis, quae peragitur in concilio, qualis est manumissio, emancipatio, adoptio. Alias autem iudicii nomen⁵⁾ pro intellectu sive discretione⁶⁾ ponitur, ut in Inst. quibus non⁷⁾ est permissum⁸⁾ testamentum facere⁹⁾ (J. II. 12, § 1). Actio quoque omnis iudicium¹⁰⁾ appellatur, ut C. familiae herciscundae, l. I (C. III. 36. 1) et ff. de minoribus, l. in causae (D. IV. 4. 13) et ff. de iudiciis, l. si longius¹¹⁾ (D. V. 1. 18). Sed et causae exercitium dicitur iudicium, ut C. de procuratoribus, licet (C. II. 12. 24) et C. de iudiciis, l. I (C. III. 1. 1). Iudicis quoque sententia iudicium nuncupatur¹²⁾. Et notandum, quod actio per iudicii verbum¹³⁾ in sui diffinitione positum differt ab his causis¹⁴⁾, quibus quid persequimur non nostro iure, sed per iudicis officium, ut in restitutionibus et in usuris ex mora applicandis et¹⁵⁾ in fructibus¹⁶⁾ a bonae fidei possessoribus perceptis, quos cum¹⁷⁾ vendicantes vincimus, per iudicis officium nobis restitui postulamus, ut C. de rei vendicatione, si fundum et l. certum (C. III. 32. 17 et 22). Sed et¹⁸⁾ per iudicii¹⁹⁾ verbum secernitur actio ab eo²⁰⁾ iure, quod²¹⁾ omnibus communiter est indultum; puta ut cuique liceat, in purne eum occidere, qui nocturnus²²⁾ ad agros populator²³⁾ intraverit²⁴⁾ et itinera frequentata²⁵⁾ insidiis aggressionis²⁶⁾ obsederit; quippe nemo²⁷⁾ debet parcere militi, cui obviare²⁸⁾ oporteat, ut latroni, ut C. quando licet²⁹⁾ sine iudice³⁰⁾ (C. III. 27. 1).

Adnectitur: *quod sibi debetur*.³¹⁾ Debitum autem intelligo sive civiliter tantum, ut per cirographum spe futurae³²⁾ numerationis factum, sive et civiliter et naturaliter, ut per mutuum. Id autem, quod naturaliter tantum debetur, id est per nudum

1) C₁. C₂. L. Pa. S. in iudicio. 2) C₁. in iudicio. — S. enim id. — Va. om. iudicio. 3) Pa. in iudiciali. 4) S. expedit. 5) P. Aliud autem in iudiciis nomen etc. 6) S. discursione. — Pa. diffinitione. 7) L. om. non. 8) P. permittitur. 9) Ed. L. seq. § praeterea. 10) P. quoque communi dividundo. 11) Ed. seq. § si filius familias (§ 1). — P. longis. 12) C₁. Pa. appellatur. 13) S. per iudicium bene. — Pa. text. corr. 14) L. ab aliis. 15) L. ut. 16) Ed. om. et in usuris — fructibus. 17) P. quoscumque. 18) L. S. om. et. 19) C₁. iudicis. — Va. iudicium. 20) Va. seq. proprio (l. d.). 21) L. quo. 22) P. nocturnos; om. agros. — S. om. nocturnus ad. 23) C₂. populares. 24) Ed. L. intravit. — Ed. seq. aut. 25) C₂. text. corr. 26) S. aggressionibus. 27) L. nostro. 28) C₂. text. corr. — S. obviare telo oportet. 29) L. liceat debitum sine 30) C₂. seq. ven. 31) L. Qualiter accipiatur haec oratio: quod sibi debetur. 32) Ed. C₂. S. Va. om. futurae.

pactum, actione¹⁾ nec petitur²⁾ nec repetitur. Nempe ex nudo pacto³⁾ actio non oritur, ut C. de pactis⁴⁾, l. legem (C. II. 3. 10) et C. locati⁵⁾, l. si tibi⁶⁾ (C. IV. 65. 27). Interdum tamen et, quod nudo pacto promissum⁷⁾ est, petitur, ut in constitutione dotis⁸⁾ et donatione. Sed et si solutum fuerit⁹⁾, a minore puta, aliquando non repetitur¹⁰⁾, ut ff. de conditione indebiti, l. interdum (D. XII. 6. 29). Sed et¹¹⁾ mulier, quae intercessit, licet naturaliter debuerit, si solverit, repetit¹²⁾, ut ff. de conditione indebiti, qui exceptionem¹³⁾ (D. XII. 6. 40). Sed et hoc verbum: *quod sibi debetur* omnem omnino¹⁴⁾ actionem comprehendere¹⁵⁾ intelligitur, sive civilis¹⁶⁾ sive honoraria¹⁷⁾ sive fideicommissi fuerit persecutio, ut ff. de verborum significatione¹⁸⁾, l. pecuniae verbum (D. L. 16. 178 § 3). Et sciendum est, quia, licet contractus pene omnes sint naturales, id est a iure gentium introducti, ut Instit. de rerum divisione¹⁹⁾ (J. II. 1), actiones tamen omnes, id est agendi formulas, ius civile introduxit²⁰⁾ atque praetorium, quod est viva²¹⁾ vox et portio iuris civilis. Sane quodam in loco iuris habetur mentio²²⁾ naturalis actionis, ut ff. de fideiussoribus, fideiussor²³⁾ (D. XLVI. 1. 16).

Explicita²⁴⁾ est superius sufficienter²⁵⁾ actionis diffinitio, quae est: *actio*²⁶⁾ *nichil aliud*²⁷⁾ *est quam ius*²⁸⁾ *persequendi iudicio*²⁹⁾ *quod sibi debetur*. Haec³⁰⁾ inquam³¹⁾ diffinitio convertitur cum suo diffinito. Omnis enim actio est ius persequendi³²⁾ etc. Omne³³⁾ ius persequendi etc. est actio. Ex his oritur quaestio: sitne³⁴⁾ actio rei vindicatio? Profecto minime. Nempe qui in rem actionem³⁵⁾ intendit sive rem³⁶⁾ ven-

1) L. actio. — L. actionem. 2) L. text. corr. 3) P. De pacto nudo (in marg.). 4) C₂. depositi. 5) P. alleg. corr. — Pa. legati. 6) C₂. si qui. — L. sicut. 7) L. permissum. 8) Sic C₂. Pa. Va. — Ed. ut in constituta dote et donatione. — L. ut Instit. de dote et dona. — P. ut C. de constituta, dos et donatio (sic!). — S. dote, om. de. — C₁. Vi. ut in constitutione de dote. 9) S. solutus fuerat; om. et. 10) C₁. C₂. P. Pa. S. Va. non repetitur. — L. Vi. om. non; quod idem Pescatore (pag. 7) secundum Ed., cui respectu legis allegatae consentio. 11) S. om. et. 12) C₂. si voluerit, repetet. — L. sine iudice ita repetit. — Pa. sine iudice repetet. 13) G₂. quod exceptio. 14) L. omni modo. 15) S. compendere. 16) L. seq. sit actio. 17) L. seq. id est praetoria. 18) L. stipulatione. 19) Alleg. falsa, corrige: Inst. de iure naturali, in fin. (J. I. 2, § 2). 20) C₁. L. induxit. 21) S. om. viva. 22) L. intentio. 23) S. seq. rubr. Explicita qualitate actionis diffinitio cum suo diffinito convertatur. — I. De conversione actionis cum suo diffinito. 24) Ed. Exposita est paulo superius. 25) S. om. sufficienter. 26) C₂. quod actio. 27) P. seq. et cet., om. est quam — debetur. 28) S. quam in. 29) C₂. L. Va. in iudicio. 30) S. Hic. 31) P. nunquam. 32) L. seq. sed suum est etc. 33) Ed. et omne. 34) S. quae fit ne. 35) C₂. om. convertitur cum — actionem. 36) S. om. rem.

dicat¹⁾, nichil sibi debitum petit, sed quod²⁾ suum est, sibi restitui postulat. Quod autem alicuius³⁾ est, id amplius eius⁴⁾ fieri deberive ei⁵⁾ seu dari nulla ratione potest⁶⁾, ut ff. de exceptione rei iudicatae, l. (et) an eadem⁷⁾ (D. XLIV. 2. 14) et in Inst. de legatis⁸⁾ (J. II. 20, § 10) et in Inst. de actionibus⁹⁾ (J. IV. 6, § 14). Relinquitur itaque¹⁰⁾, ut¹¹⁾ rei vindicatio¹²⁾ inspecta diffinitione¹³⁾ praedicta nequaquam sit actio. Eo tamen decursum est¹⁴⁾, licet per abusum usurpatumque¹⁵⁾ contra diffinitionem¹⁶⁾ superius expositam, ut et rei vindicatio nuncupetur¹⁷⁾ actio; quippe actionis verbum latius porrigitur¹⁸⁾ et generale est, ut ff. de verborum significatione, l. pecuniae (D. L. 16. 178).

Ad haec¹⁹⁾ non absurde²⁰⁾ queri potest, quae res sit actio. Finge²¹⁾ enim²²⁾, quod quis acturus²³⁾ ait: *rei vindicationem intendo seu rem vendico, petitionem hereditatis propono vel hereditatem peto*. Utrumne horum verborum, conceptio seu²⁴⁾ significatio, erit²⁵⁾ actio quidve tertium?²⁶⁾ Et certe²⁷⁾ verborum conceptio²⁸⁾ nullatenus est actio. Non enim figura literarum, id est figura²⁹⁾ literali vel vocali³⁰⁾, sed oratione, quam expriment³¹⁾ literae, id est oratione³²⁾ intellectuali³³⁾ obligamur, ut ff. de actionibus, l. non figura (D. XLIV. 7. 38). Verumtamen, si certam³⁴⁾ rationem sequamur³⁵⁾, nec intellectualis³⁶⁾ oratio, id est vocalis orationis significatio³⁷⁾, erit³⁸⁾ actio, quippe iuris nomen non recipit³⁹⁾ nec igitur⁴⁰⁾ actionis. Sicque quid tertium actionem esse necesse est. Erit itaque actio non quaecumque petitio vel intentio, sed quae⁴¹⁾ subicitur⁴²⁾ petitioni fundandaeque intentioni ratio⁴³⁾. Ecce enim inquit actor⁴⁴⁾: *rem vendico, quia res mea est; hereditatem peto, quia heres sum*⁴⁵⁾. Hae⁴⁶⁾

¹⁾ Pa. om. *sive rem vindicat*. ²⁾ P. *hoc, quod*. ³⁾ L. *alterius*. ⁴⁾ Va. *eius sibi*. ⁵⁾ Ed. Pa. om. *ei*. ⁶⁾ S. text. corr. et lac. ⁷⁾ Ed. seq. § *actiones* (§ 2). ⁸⁾ L. om. *et Inst. de legatis*. — Ed. seq. § *sed et si rem legatarii* (§ 10). ⁹⁾ Ed. seq. § *sic itaque discretis actionibus* (§ 14). ¹⁰⁾ S. *ergo*. ¹¹⁾ L. *ibi*. ¹²⁾ S. Va. om. *vindicatio*. ¹³⁾ P. *distinctione*. ¹⁴⁾ S. text. corr. — L. *dictum est*. ¹⁵⁾ S. *sui pactumque*. ¹⁶⁾ L. text. corr. ¹⁷⁾ C₂. *nunc competit actio*. — S. *actio non acciperetur*. ¹⁸⁾ L. *diffunditur*. ¹⁹⁾ L. *Ad hoc*. — Va. *Adhuc*. ²⁰⁾ C₁. S. *absurdum*. ²¹⁾ C₁. text. corr. ²²⁾ Va. om. *enim*. ²³⁾ C₂. *acturum*. — L. *accusatus*. — S. *quid sibi acturos*. ²⁴⁾ L. *vel*. ²⁵⁾ S. *fit*. ²⁶⁾ P. *quidoe dicimus?* ²⁷⁾ C₁. om. *certe*. — C₂. om. *Et*. ²⁸⁾ Pa. om. *seu significatio — conceptio*. ²⁹⁾ S. om. *literarum — figura*. — Va. *figurali*. ³⁰⁾ Pa. *rei vindicationem — vel vocali* text. corr. et lac. ³¹⁾ L. *quoque exprimitur; om. id est*. ³²⁾ S. om. *quam — oratione*. ³³⁾ L. *intervalli*. ³⁴⁾ C₂. *iustam*. ³⁵⁾ L. *sequimur*. ³⁶⁾ L. *intervallis*. ³⁷⁾ C₁. C₂. Pa. *figuratio*. ³⁸⁾ L. *ergo*. ³⁹⁾ L. seq. *rei vindicationem*. ⁴⁰⁾ S. *agitur*. — L. *ergo*. ⁴¹⁾ C₁. *quod*. ⁴²⁾ L. *subordinatur*. ⁴³⁾ C₂. text. corr. — S. *fundandumque; om. ratio*. — Ed. *fundandae intentionis causa ratio*. ⁴⁴⁾ Pa. *accusator*. ⁴⁵⁾ L. *fui*. ⁴⁶⁾ Omnes codd. *Hee*.

certae subiectae¹⁾ rationes procul dubio sunt actiones. Nam et in dialecticis²⁾, reprobatis aliis ambagibus, nichil aliud est argumentum quam ratio, quae subicitur et³⁾ inducitur ad propositum probandum⁴⁾ dubium, puta⁵⁾ si in quaestione vertitur, an Socrates⁶⁾ sit animal, et allegetur, quia est homo, competenter et necessario infertur, quia est animal⁷⁾.

VI. Qualiter actio dividatur⁸⁾.

Exposuimus superius⁹⁾, qualiter actio diffiniatur. Nunc¹⁰⁾ explicemus, quemadmodum¹¹⁾ dividatur. Et notandum, quia a¹²⁾ singulis verbis, quae sunt posita in diffinitione¹³⁾ actionis, divisio sumitur. Ecce enim inprimis a verbo *iuris*¹⁴⁾, quia sicut ius aliud civile, aliud praetorium, sic et actiones¹⁵⁾ aliae sunt¹⁶⁾ civiles, aliae praetoriae¹⁷⁾, ut in Inst. de actionibus (J. IV. 6, § 3) et¹⁸⁾ ff. de actionibus, l. actionum¹⁹⁾ (D. XLIV. 7. 25).

A verbo *persequendi*²⁰⁾ sumitur divisio²¹⁾, quia²²⁾ actionum aliae sunt in rem, aliae in personam, aliae mixtae. A verbo *iudicii*²³⁾ sumitur divisio, quia sicut iudicium aliud est bonae fidei, aliud stricti iuris, aliud arbitrarium, ita et actionum omnium²⁴⁾ aliae sunt bonae fidei²⁵⁾, aliae stricti iuris²⁶⁾, aliae arbitrariae. A verbo *debiti*²⁷⁾ divisio gemina trahitur secundum eius qualitatem et quantitatem. Secundum qualitatem hoc modo, quia sicut²⁸⁾ debetur alias res, alias pena, alias utrumque, ita et²⁹⁾ actionum omnium³⁰⁾ aliae sunt persecutoriae rei, aliae penae, aliae utriusque³¹⁾. Secundum quantitatem hoc modo³²⁾, quia sicut debetur alias simplum, alias duplum, alias triplum, alias quadruplum, sic et³³⁾ actionum omnium aliae in simplum, aliae in duplum, aliae in triplum, aliae in quadruplum concipiuntur³⁴⁾. Ulterius enim³⁵⁾ nulla actio extenditur, ut in Inst. de actio-

¹⁾ S. *subiectae*. ²⁾ Ed. *dialecticis*. ³⁾ Ed. *et quod*. ⁴⁾ Ed. *probandum positum*. ⁵⁾ C₁. *veluti*. ⁶⁾ L. *sortes*. ⁷⁾ P. om. *Nam et in — animal*. — S. *animalis*. — Va. *est homo animal*. ⁸⁾ Sic L. S. et Va. — C₁. C₂. P. Pa. om. rubr. — Ed. et Pescatore: *De divisione actionis*. ⁹⁾ Ed. *non nullo superius*. ¹⁰⁾ C₁. *nec*. ¹¹⁾ L. *qualiter*. ¹²⁾ P. om. *a*. ¹³⁾ L. *verbis positus in diffinitione*. ¹⁴⁾ L. text. corr. ¹⁵⁾ Ed. *actionum*. ¹⁶⁾ L. om. *sunt*. ¹⁷⁾ Va. textus series confusa. ¹⁸⁾ Ed. om. *in — et*. ¹⁹⁾ Ed. seq. § *ult.* (§ 2). ²⁰⁾ L. *prosequendi*. — Pa. *sequendi*. ²¹⁾ S. *asumitur dominio*. — Pa. seq. *quia*. ²²⁾ Ed. L. P. *quod*. — Va. *quia sicut persequimur quandoque rem, quandoque personam, quandoque utrumque, sic actiones aliae sunt etc.* ²³⁾ L. *iudicio*. ²⁴⁾ P. Pa. om. *omnium*. ²⁵⁾ S. om. *fidei*. ²⁶⁾ S. *strictae*. ²⁷⁾ L. *debetur*. ²⁸⁾ S. *sicut quod*. ²⁹⁾ Va. om. *ita et*. ³⁰⁾ C₁. P. om. *omnium*. ³¹⁾ C₂. *utrumque*. ³²⁾ P. om. *hoc modo*. ³³⁾ L. om. *et*. ³⁴⁾ Pa. om. *concupiuntur*. ³⁵⁾ C₁. *autem*.

nibus¹⁾ (J. IV. 6, § 21). Licet pena aliquando et in amplius²⁾ extra ordinem producat³⁾, ut C. de his, qui a non domino manumissi sunt, l. ult. (C. VII. 10. 7) et ff. de incendio, ruina, naufragio⁴⁾ (D. XLVII. 9. 1).

Possumus⁵⁾ tamen et adhuc commodius diffusiusque⁶⁾ paritari. Omnium actionum⁷⁾, quibus inter aliquos disceptatur, aliae⁸⁾ sunt civiles, aliae praetoriae. Harum omnium, id est civilium et praetoriarum, aliae sunt in rem, aliae in⁹⁾ personam, aliae mixtae, ut familiae herciscundae, communi dividundo¹⁰⁾, finium regundorum¹¹⁾, petitio hereditatis¹²⁾ et fortassis actiones¹³⁾ in factum, quae pro interdictis retinendae possessionis hodie redduntur. Item omnium¹⁴⁾ harum aliae sunt bonae fidei, aliae stricti iuris, aliae arbitrariae, ut actio quod metus causa, de dolo, in rem actio et redibitoria, ut ff. de edilicio¹⁵⁾ edicto, l. redibitoria¹⁶⁾ (D. XXI. 1. 45).

Item actionum omnium¹⁷⁾ aliae sunt persecutoriae rei, aliae penae, aliae¹⁸⁾ mixtae¹⁹⁾, aliae in simplum, aliae in duplum, aliae in triplum, aliae in quadruplum²⁰⁾; aliae certae, aliae incertae, aliae famosae, aliae non famosae²¹⁾, aliae privatae²²⁾, aliae publicae sive populares²³⁾, aliae transeunt²⁴⁾, aliae non transeunt²⁵⁾, aliae de re familiari proponuntur, aliae extrinsecus ex aequo et bono²⁶⁾ ad vindictam proditae sunt, ut iniuriarum et in factum actio, quae redditur de libero homine occiso, ut ff. de deiectis, l. si vero²⁷⁾ (D. IX. 3. 5) et ff. de redibitoria, l. qua²⁸⁾ (D. XXI. 1. 42). Item actionum omnium²⁹⁾ aliae sunt³⁰⁾ temporales, aliae perpetuae. Item aliae descendunt ex contractibus, aliae ex quasi, aliae ex maleficio³¹⁾, aliae³²⁾ ex quasi³³⁾, aliae ex³⁴⁾

¹⁾ S. *actione*. — Ed. seq. § *omnes autem actiones*. ²⁾ S. om. *amplius*. ³⁾ C₂. *penae . . . perducantur*. — L. *perducatur*. ⁴⁾ Ed. seq. *l. I statim a principio*. — S. seq. rubr. *Item qualiter actio dividatur*. ⁵⁾ S. *Eposuimus* (sic!). ⁶⁾ L. *distentiusque*. ⁷⁾ L. *omnem actionem*. ⁸⁾ P. *quia aliae*. ⁹⁾ C₂. *sunt in personam, aliae sunt*. — Va. *sunt in*. ¹⁰⁾ C₁. om. *dividundo*. ¹¹⁾ P. om. *communi — regundorum*. ¹²⁾ P. *hereditatio*. ¹³⁾ C₂. *actio*. ¹⁴⁾ C₂. *omnium*. — P. *Vel harum actionum*. — Pa. *Item actionum omnium*. ¹⁵⁾ Va. om. *edilicio*. ¹⁶⁾ S. seq. in marg. rubr. *Quae actiones sint persecutoriae rei, quae penae, quae mixtae*. — Va. seq. in marg. *Quae actiones rei persecutoriae sunt et quae penae, quae mistae sunt*. Rubr. ¹⁷⁾ C₁. om. *omnium*. ¹⁸⁾ Pa. seq. *quaedam*. — L. seq. *cuiusdam*. ¹⁹⁾ C₂. Ed. *cuiusdam mixturae*. ²⁰⁾ C₁. om. *aliae in simplum — quadruplum*. ²¹⁾ C₁. Pa. *infamosae*. — P. om. *famosae*. ²²⁾ L. om. *aliae privatae*. ²³⁾ S. *pupillares* — L. *plurales*. ²⁴⁾ Ed. L. seq. *ad heredes*. ²⁵⁾ C₂. *intranseunt*. — P. seq. *alias*. ²⁶⁾ C₂. om. *bono*. ²⁷⁾ Ed. seq. § *haec autem actio* (§ 5). ²⁸⁾ Ed. *qua vulgo et Insti. si qua. p. fe. d. § penult.* (r. ult.) (J. IV. 9, § 1). ²⁹⁾ L. om. *omnium*. ³⁰⁾ S. om. *sunt*. ³¹⁾ C₂. S. *ex male*. ³²⁾ L. *vel*. — Pa. *et*. ³³⁾ P. *quasi maleficio*. ³⁴⁾ C₁. C₂. Pa. S. Va. *sed ex*.

variis figuris causarum¹⁾, ut ff. de actionibus, l. I (D. XLIV. 7. 1). Variarum figurarum fortassis sunt pacta in continenti adhibita²⁾ vel dices, propter conditionem furtivam³⁾ id dictum esse. Ex contractibus autem proficiscuntur actiones alias nominatis, alias innominatis⁴⁾, alias re, alias verbis, alias litteris, alias consensu.

Re: aliae⁵⁾ specie, aliae quantitate.

Verbis: alias affirmativis, alias negativis; alias in dando, alias in faciendo; alias pure, alias in diem, alias sub conditione. In diem: alias certum, alias incertum. Sub conditione: alias potestativa⁶⁾, alias casuali⁷⁾, alias mixta, alias possibili⁸⁾, alias impossibili seu probrosa, alias natura, alias iure⁹⁾, alias moribus¹⁰⁾.

Litteris contrahuntur obligationes et ex illis prodeunt¹¹⁾ uniformiter¹²⁾ actiones, ut ex¹³⁾ cirographis quae¹⁴⁾ spe numerationis¹⁵⁾ conficiuntur¹⁶⁾.

Consensu: alias expresse, alias tacito. Expresse¹⁷⁾, ut ex vendito, empto, locato conducto¹⁸⁾ actio venditi, empti, locati conducti¹⁹⁾. Tacito consensu inducuntur actiones, puta²⁰⁾ actio ex stipulatu, pro dote et hypothecariae actiones, in pluribus iuris articulis, ut in bonis tutorum, curatorum et quasi²¹⁾, puta orphanotrophorum, et pro legatis, pro pensionibus et pro his, quae debita sunt fisco²²⁾.

Ex maleficiis autem²³⁾ veniunt obligationes et ex illis oriuntur actiones alias nominatis, alias innominatis²⁴⁾, alias privatis, ut ex furto, dampno, rapina, iniuria²⁵⁾, alias publicis²⁶⁾, ut de vi et²⁷⁾ de libero homine occiso, in duobus casibus superius positus, alias extraordinariis. Nam²⁸⁾ ex stellionatu²⁹⁾, quem³⁰⁾

¹⁾ C₁. C₂. S. om. *causarum*. ²⁾ L. *addita contractibus*. — P. *habita*. ³⁾ L. *futuram*. ⁴⁾ P. *nominatae . . . innominatae*. ⁵⁾ S. om. *Re: aliae*. ⁶⁾ P. Pa. *sponte*. — S. *pure*. — L. *lacuna*. ⁷⁾ C₁. L. P. Pa. S. Va. *casu*. ⁸⁾ P. om. *alias possibili*. — Va. *possibilis*. ⁹⁾ L. *alias naturali iure*. ¹⁰⁾ S. *in omnibus*. — S. Va. seq. in marg. rubr. *De litterarum obligatione*. — L. *De obligatione litterarum*. ¹¹⁾ C₁. P. *procedunt*. ¹²⁾ P. *informatur* (sic!). ¹³⁾ L. om. *ex*. ¹⁴⁾ L. *qui*. ¹⁵⁾ C₂. *futurae numerationis*. ¹⁶⁾ L. *constituuntur*. — S. seq. in marg. rubr. *De obligatione ex contracta tacito vel expresse*. — Va. seq. in marg. *De consensu obligat. tacito vel expresse*. Rubr. ¹⁷⁾ L. om. *expresse*. — Pa. om. *alias tacito*. *Expresse*. ¹⁸⁾ C₁. *ex venditione, emptione, locatione, conductione actiones*. — Va. *ex venditione, locat. conduct. actio*. — L. *ex emptione, venditione, locatione, conductione; actio*. ¹⁹⁾ Ed. om. *actio — conducti*. ²⁰⁾ C₁. *vel ita*. ²¹⁾ P. *quasi tutorum vel curatorum*. ²²⁾ L. om. *et — fisco*. — S. seq. in marg. rubr. *De obligationibus ex maleficio*. — Va. seq. in marg. *De actionibus ex maleficiis*. Rubr. — L. *De obligatione ex maleficio*. ²³⁾ C₁. L. *Ex maleficio*. ²⁴⁾ Pa. om. *alias — innominatis*. ²⁵⁾ C₂. *alias in iniuria*. ²⁶⁾ L. *publicae*. ²⁷⁾ Va. om. *de vi et*. — L. *ut ff. iudic. et libero* (sic!). ²⁸⁾ S. *Namque*. — L. *nam et*. ²⁹⁾ C₂. text. corr. ³⁰⁾ Ed. L. Va. *quod*.

constat esse extraordinarium crimen, actio pignoratitia nascitur¹⁾, ut ff. de pignoratitia actione, l. III²⁾ (D. XIII. 7. 3) et ff. de crimine stellionatus, l. I (D. XLVII. 20. 1). Quippe criminum alia sunt privata, alia publica, alia neutra³⁾, ut C. de veteri iure⁴⁾ enucleando, l. tanta circa nos⁵⁾ (C. I. 17. 2) et ff. de crimine stellionatus, l. I⁶⁾ (D. XLVII. 20. 1).

Item actionum aliae sunt⁷⁾ directae, aliae utiles, aliae contrariae. Inter directas tamen et utiles non est differentia⁸⁾. Non enim refert, directa quis an utili actione agat vel conveniatur, quia⁹⁾ in extraordinariis iudiciis, qualia sunt hodie omnia iudicia, et¹⁰⁾ in quibus conceptio¹¹⁾ formularum non observatur, haec subtilitas supervacua est, maxime cum utraque¹²⁾ actio eiusdem potestatis¹³⁾ eundemque habet¹⁴⁾ effectum, ut ff.¹⁵⁾ de negotiis gestis, l. actio (D. III. 5. 46) et Instit. de interdictis, § fin. (J. IV. 6, § 8).

Item actionum aliae dantur, ut de dolo, in factum, praescriptis verbis, aliae ex obligationibus nascuntur, ut ff. de actionibus¹⁶⁾, l. ex maleficiis (D. XLIV. 7. 4) et ff. de procuratoribus, l. licet¹⁷⁾ (D. III. 3. 42).

Item actionum aliae redduntur in solidum, ut venditi, mandati, locati, aliae¹⁸⁾ non in solidum. Hoc autem fit¹⁹⁾ tripliciter: alias enim peculiotenus agitur²⁰⁾, ex contractibus scilicet filiorum familias²¹⁾ servorumque²²⁾, alias non²³⁾ in id²⁴⁾, quod ei abest. Praedoni²⁵⁾ puta, qui²⁶⁾ inprobe ad alterius accessit negotia²⁷⁾, actio negotiorum gestororum datur, sed in id²⁸⁾, in quo ille²⁹⁾ alter locupletior factus est, ut ff. de negotiis gestis, l. si pupilli³⁰⁾ (D. III. 5. 5). Alias agitur³¹⁾ in quantum reus facere potest³²⁾, hoc est: non totum, quod habet, ei extorquetur³³⁾, sed ipsius

¹⁾ Va. inducitur. ²⁾ L. l. tutorum. — Ed. l. tutor, § contrariam (16 § 1). ³⁾ L. seq. scilicet extraordinaria. ⁴⁾ C₁. om. veteri iure. ⁵⁾ S. om. tanta circa nos. ⁶⁾ Va. seq. in marg. rubr. Quae actio directa vel utilis vel contraria dicatur. Quae actiones in solidum dentur. Rubr. ⁷⁾ L. om. sunt. ⁸⁾ S. nomine differentiae (sic!). ⁹⁾ C₂. quam. ¹⁰⁾ L. om. et. ¹¹⁾ L. exceptio. ¹²⁾ L. circa utrumque. ¹³⁾ C₂. om. maxime — potestatis. ¹⁴⁾ S. habent. ¹⁵⁾ S. ut in digestis. ¹⁶⁾ L. seq. et obligationibus. ¹⁷⁾ S. seq. rubr. Quae actiones in solidum dentur. ¹⁸⁾ S. alias. ¹⁹⁾ S. om. fit. — Va. om. autem. ²⁰⁾ L. agi. ²¹⁾ L. fratrum. ²²⁾ Ed. suorumque. ²³⁾ Sic C₁. C₂. Pa. Va. — Ed. L. alias, nisi in id. — P. alias non, nisi in id. Pescatore (§ 32) véro, ut supra. Textum interpretor: alias non peculiotenus agitur in id, quod ei abest etc. ²⁴⁾ S. alias non idem. ²⁵⁾ L. praedam. ²⁶⁾ C₁. Va. quod. ²⁷⁾ Va. om. negotia; seq. text. corr. ²⁸⁾ C₁. sed et in id; om. in quo. — L. quo. ²⁹⁾ S. ille pauperior. ³⁰⁾ Ed. seq. § sed et si quis (§ 5). ³¹⁾ L. om. agitur. ³²⁾ S. text. corr. — L. potest, scilicet non totum hoc, quod ei extorquetur. ³³⁾ L. seq. prius.

ratio, ne egeat, habetur¹⁾, ut ff. de re iudicata, l. inter eos (D. XLII. 1. 19). Agitur autem²⁾ sic adversus maritum, socerum et socium, ut ff. de re iudicata, l. non tantum³⁾, l. sicut, l. sed hoc⁴⁾ (D. XLII. 1. 20, 21, 22). Sic quoque agitur adversus quondam filium exheredatum⁵⁾ vel institutum ex modico abstentumve⁶⁾, nisi patrem familias se fore⁷⁾ mentitus est, ut ff. quod cum eo⁸⁾, l. III et IIII (D. XIV. 5. 3, 4). Hoc tamen ita, si⁹⁾ contractus nomine secum initi¹⁰⁾, cum esset in potestate¹¹⁾, conveniatur¹²⁾.

Item actionum omnium¹³⁾ aliae sunt universales sive generales, ut petitio hereditatis, mandati, tutelae¹⁴⁾, pro socio; aliae sunt speciales sive singulares, ut rei vindicatio¹⁵⁾, condictio furtiva¹⁶⁾ et triticaria. Et quia in actionibus in rem¹⁷⁾ plus iuris habemus, utpote per quas petimus nostrum proprium, quam in personalibus¹⁸⁾, quibus exigimus nobis debitum, de rerum vindicationibus¹⁹⁾ inprimis dispiciamus²⁰⁾. Et quia in rem agitur alias pro universitate, puta hereditate²¹⁾, quae²²⁾ hereditatis petitione²³⁾ proposita petitur, alias pro re singulari, constatque, quia²⁴⁾ universitas dignior est quam res singularis, a²⁵⁾ petitione hereditatis sumamus initium²⁶⁾.

VII. De petitione hereditatis²⁷⁾.

Videamus²⁸⁾ itaque, cui petitio hereditatis conpetat et in quem et qualis sit²⁹⁾, bonae fidei an stricti iuris, temporalis an perpetua. Petitio³⁰⁾ hereditatis³¹⁾ alias³²⁾ directa invenitur,

¹⁾ Sic C₁. C₂. P. — Ed. Pa. sed ipsius, ne egeat, ratio habetur (quod etiam Pescatore § 32). — S. sed ipsius ratione, ne egeat, om. habetur. — Va. text. corr. ²⁾ L. cuius. ³⁾ C₂. Va. sed non tamen. — P. sed non. — Pa. sunt non tamen. — S. non tantum. — Pescatore secundum Ed. l. sunt qui cum duob. leg. seqq. (D. XLII. 1. 16, 17, 18). ⁴⁾ C₂. L. P. Pa. S. Va. om. l. sed hoc. ⁵⁾ L. exhereditatum. ⁶⁾ Sic omnes codd. et Pescatore; Ed. absentemve. ⁷⁾ Ed. S. forte. ⁸⁾ L. ff. de action. — Ed. seq. qui in aliena potestate, l. II. et IIII. ⁹⁾ P. ubi. ¹⁰⁾ P. habiti. ¹¹⁾ L. seq. nominatur, secus in rem esset, si pro ipsa re. ¹²⁾ S. seq. in marg. rubr. De rei vindicatione. ¹³⁾ P. Pa. om. omnium. ¹⁴⁾ Ed. mandatum, tutela. ¹⁵⁾ L. seq. condictio certi. ¹⁶⁾ Va. furti. ¹⁷⁾ P. in marg. man. post. De actionibus in rem. ¹⁸⁾ L. quae in pluralibus. ¹⁹⁾ Va. vindicatio. — Ed. L. vindicatione. ²⁰⁾ C₁. disputamus. ²¹⁾ C₂. per universitatem, puta hereditatem. ²²⁾ Pa. om. hereditate, quae. — Va. quae in. ²³⁾ C₂. petitio; om. proposita. ²⁴⁾ C₂. text. corr. — S. constat. — L. constat quoque. ²⁵⁾ Pa. ideo a. ²⁶⁾ L. exordium. ²⁷⁾ Sic L. P. S. in marg. — Va. in contextu: De (directa) petitione hereditatis. (Verbum directa super linea adnotatum). — Pescatore secundum Ed. »De petitione hereditatis. Tit. III«. — C₁. C₂. Pa. om. rubr. ²⁸⁾ L. Videndum est. ²⁹⁾ C₂. om. sit. — L. seq. an. ³⁰⁾ S. text. corr. ³¹⁾ P. om. hereditatis. ³²⁾ L. alia.

alias¹⁾ utilis. Directa competit heredi vero²⁾ ab intestato vel ex testamento. Ab intestato³⁾, aut⁴⁾ iure veteri, id est ex lege XII tabularum, aut iure novo, ut ex senatusconsultis⁵⁾ et constitutionibus, ut ff. eod. l. I et III⁶⁾ (D. V. 3. 1, 3). Datur autem adversus eum, qui possidet hereditatem totam partemve⁷⁾, ius⁸⁾ hereditarium remve hereditariam, licet⁹⁾ unam et minimam¹⁰⁾, quo¹¹⁾ quidem casu etiam¹²⁾ tota hereditas ab eo, qui ex asse¹³⁾ est heres, mero iure inspectoque rigore petitur. Sed hoc solum ei officio iudicis restituitur¹⁴⁾, quod adversarius possidet, ut ff. eod. l. licet (D. V. 3. 10) et ff. si pars hereditatis petatur, l. I¹⁵⁾ (D. V. 4. 1). Sed et¹⁶⁾ adversus eum datur, qui possidet res quasi hereditarias¹⁷⁾, ut ff. eod. l. item et l. III et l. et non¹⁸⁾ (D. V. 3. 3, 18, 19).

Item¹⁹⁾ adversus eum²⁰⁾, qui possidet²¹⁾ res, quae neque sunt hereditariae neque quasi²²⁾, puta fructus, qui post aditam hereditatem accesserunt, ut ff. eod. item veniunt²³⁾ (D. V. 3. 20) et C. eod. l. II²⁴⁾ (C. III. 31. 2). Datur autem adversus eum directa, qui nullo titulo possidet, id est pro herede vel pro²⁵⁾ possessore, ut ff. eod. l. pro herede (D. V. 3. 11). Nullum autem titulum extimo²⁶⁾, qui vel prorsus et de facto²⁷⁾ nullus est aut, si²⁸⁾ de facto²⁹⁾ processerit³⁰⁾, iuris ratione³¹⁾ deficit³²⁾. Deficit autem³³⁾ alias ratione personae, ut³⁴⁾ si quis³⁵⁾ sciens a furioso emerit³⁶⁾, alias ratione rei, ut si³⁷⁾ post motam controversiam quis comparaverit, ut ff. eod.³⁸⁾ l. nec ullam³⁹⁾ (D. V. 3. 13) et C. eod. l. II⁴⁰⁾ (C. III. 31. 2).

1) L. alia. 2) C₁. ut heredi. — C₁. L. om. vero. — P. seq. id est ei, qui in veritate heres est. 3) P. om. ab intestato. 4) S. autem; om. iure. 5) L. P. Va. senatusconsulto. — L. seq. Orfitiano. Tertulliano senatusconsulto. 6) C₁. P. et III. 7) L. seq. sive. 8) S. vel iuris — C₂. id est ius. 9) L. om. licet. 10) Pa. et unam minimam. 11) S. lacuna. 12) L. quoque casu et 13) L. in solidum. 14) L. haec . . . restituuntur. — Ed. restituatur. 15) Ed. seq. § is qui hereditatem (§ 1). 16) L. om. et. — Ed. Item. 17) C₂. L. seq. id est defuncto obligatas. 18) Ed. eod. l. item videndum, § ult. et l. non tantum (l. 18 § 2, 19). — S. l. itemve et l. et non. — L. om. l. et non. 19) Pa. Sed et. 20) C₁. P. sed adversus eum datur. — L. illum. 21) P. Pa. om. res quasi — possidet. 22) S. seq. hereditariae. — Va. text. corr. 23) C₂. om. ff. — veniunt. — L. alleg. corr. — Ed. seq. § item non solum et § fructus (§ 3). 24) Pa. l. III. — L. l. nec. 25) L. om. pro. 26) L. P. Pa. S. Va. extimo; Va. correct. existimo. — Ed. aestimo 27) L. seq. et de iure. 28) C₁. S. et si. — L. vel si. 29) P. qui prorsus vel nullus est vel de facto. 30) C₂. om. prorsus — processerit. — Ed. P. S. processit. 31) Va. ratio; correct. ex ratione. 32) C₁. C₂. S. deficiat. 33) P. a. aut, om. Deficit. 34) S. at. 35) C₁. Pa. quid. 36) L. emit. 37) L. seq. quis. 38) Ed. seq. l. qui interrogatus (l. 12) et l. nec ullam. 39) L. nulla — Va. nullum. 40) L. S. Va. seq. in marg. rubr. De utili petitione hereditatis.

Utilis petitio hereditatis distinguitur alias ex persona actoris¹⁾, alias ex persona rei. Ex persona actoris²⁾ dicitur³⁾ utilis hereditatis petitio⁴⁾ et⁵⁾ possessoria, quae competit bonorum⁶⁾ possessoribus⁷⁾, quos praetor velut heredes facit, et fidei commissaria⁸⁾, quae proponitur⁹⁾ his, quibus hereditas ex Trebelliano restituitur, ut ff. de possessoria et fideicommissaria¹⁰⁾ hereditatis petitione (D. V. 5—6), et quae competit ei, qui metu coactus repudiavit hereditatis petitionem¹¹⁾, ut ff. quod metus causa, l. si mulier, § ult¹²⁾. (D. IV. 2. 21 § 6). Item competit ei utilis, qui iuravit delato sibi iureiurando, hereditatem suam esse, ut ff. de iureiurando, sed [et] si, si cum¹³⁾ (D. XII. 2. 11 § 3).

Ex persona¹⁴⁾ rei, puta adversus eum, qui dolo possidere desiit aut liti se obtulit¹⁵⁾, ut ff. eod. l. etiam¹⁶⁾ et l. qui se (D. V. 3. 45). Datur autem¹⁷⁾ utilis et adversus emptorem aliasve¹⁸⁾ acceptorem¹⁹⁾ bonae²⁰⁾ malaeve fidei. Adversus²¹⁾ autem bonae fidei possessorem duobus dumtaxat in casibus, puta si venditor non compareat²²⁾ modicove distraxerit²³⁾, ut ff. eod. l. etiam, § I²⁴⁾ (D. V. 3. 13 § 4). Habet autem haec actio, tam directa quam utilis, multa communia cum speciali in rem actione multaque singularia²⁵⁾. Ecce enim petitio²⁶⁾ hereditatis sicut et rei vindicatio contra possidentem datur, dolum²⁷⁾ cohercet etiam ante litem contestatam admissum, ut ff. de rei vindicatione, l. sin autem²⁸⁾ (D. VI. 1. 27). Singularia autem haec sunt: petitio hereditatis non datur, nisi contra possessorem²⁹⁾ sine titulo, praeterquam in casu; rei vindicatio³⁰⁾ contra omnem possessorem. Item petitione hereditatis non petitur nisi universitas, rei vindicatione non³¹⁾ nisi salvo grege³²⁾ res³³⁾ singularis (D. VI. 1. 1).

1) S. actionis. 2) S. om. alias ex — actoris. — Pa. om. Ex persona actoris. 3) P. distinguitur. 4) S. om. hereditatis petitio 5) C₁. Va. ut 6) L. bonae fidei. 7) S. possessionibus. 8) S. commissoria; om. et fidei. — L. seq. est. 9) P. praeponitur. — Pa. praeponit. 10) Va. om. quae proponitur — fideicommissaria. 11) Pescatore: hereditatem. — L. hereditatem propriam. 12) L. l. paenult 13) C₂. P. Pa. S. Va. Ed. om. et quae competit ei — cum. — L. om. si cum. 14) L. parte. 15) L. litive (se) obtulerit. 16) Ed. seq. § item si quis. Alleg. non liquet, quia l. etiam in tit. cit. non habetur; corr. l. nec ullam, § item si (ibid. l. 13 § 14) 17) L. actio. 18) C₁. om. alias. — S. aliumve. 19) P. acceptores. 20) C₂. P. om. bonae. 21) S. om. Adversus. 22) L. comparet. — Pa. seq. re autem modicove. 23) C₁. si modico vendidit. — C₂. text. corr. — S. distraxerit. 24) Alleg. falsa, corr. ut supra. 25) C₂. seq. haec sunt communia. 26) L. possessoria. 27) Va. cum dolum. 28) L. l. sentent. — Ed. seq. § sed et is (§ 3). 29) S. possidentem, om. sine. — Va. possessores sine titulo possessionis. 30) L. vindicatione, om. rei. 31) L. nec. 32) S. om. non nisi salvo grege. — P. non nisi res specialis, salvo quod dicitur de grege. 33) Ed. seq. § per hanc (§ 3).

Item petitio hereditatis augetur¹⁾ fructibus, rei vindicatio minime. Item petitione hereditatis non tenetur bonae fidei possessor, nisi locupletior, rei vindicatione²⁾ etiam³⁾ de facto quandoque, puta petitor⁴⁾ erat distracturus⁵⁾. Item in petitione hereditatis bonae fidei possessor fit⁶⁾ malae fidei possessor⁷⁾ ex sola denuntiatione, in rei vindicatione non nisi contestatione⁸⁾. Item petitio hereditatis⁹⁾ non datur, nisi proheredi¹⁰⁾ et heredi, rei vindicatio cuique¹¹⁾. Item petitio hereditatis contra possessorem et¹²⁾ iuris et¹³⁾ corporis¹⁴⁾, rei vindicatio non nisi contra possessorem corporis. Item petitio hereditatis non datur contra emptorem habentem regressum adversus venditorem eumque¹⁵⁾ bonae fidei possessorem, nec utilis¹⁶⁾ competit, sed rei vindicatio competit contra quemcunque possessorem¹⁷⁾. Item possessor hereditatis¹⁸⁾ inpensas et necessarias et utiles per exceptionem conservat. Rei possessor¹⁹⁾ non nisi necessarias, ut C. eod. l. domum (C. III. 32. 5); utiles sicut et voluptuarias²⁰⁾ aufert. Item possessor hereditatis suae²¹⁾ possessionis titulum cogitur dicere²²⁾ et pro qua parte possideat, sed rei specialis possessor minime. Constat autem, quia petitio²³⁾ hereditatis mixta²⁴⁾ est, id est²⁵⁾ in rem et in personam, ut C. eod. hereditatis (C. III. 31. 7) et ff. eod. l. sed et si, § petitio²⁶⁾ (D. V. 3. 25 § 18). Sed et in²⁷⁾ heredem transit, utpote cum ex quasi contractu proficiscatur. Aliquando tamen etiam ex contractu actio contra heredem²⁸⁾ non²⁹⁾ competit, ut Inst.³⁰⁾ de perpetuis et temporalibus actionibus (J. IV. 12, § 1). Perpetua quoque est, ut Inst. eod. (ibid. in princ.) et bonae fidei, ut C. eod. l. ult.³¹⁾ (C. III. 31. 12).

¹⁾ L. *petitione hereditatis augetur*. ²⁾ Va. *venditione*. ³⁾ L. *et*. ⁴⁾ C₁. *puta quando petitor*. — Pa. *puta ubi*. — S. *quando et puta petitor*. ⁵⁾ L. *seq. quandoque non locupletior*. ⁶⁾ L. *sive b. f. p. sit sive*. ⁷⁾ S. *om. possessor*. — L. *om. fidei possessor*. ⁸⁾ L. *ex sola aestimatione tenetur et fit possessor malae fidei, in rei vindicatione non nisi cum testatione*. — S. *non tibi; om. contestatione*. ⁹⁾ S. *seq. contra possessorem*. ¹⁰⁾ C₂. L. Va. *pro herede*. — P. *seq. id est ei, qui est loco heredis*. ¹¹⁾ Pa. *om. Item petitio — cuique*. — P. *cuiunque*. ¹²⁾ L. *om. et*. ¹³⁾ S. *om. et*. ¹⁴⁾ L. *seq. et*. ¹⁵⁾ P. *eundemque*. ¹⁶⁾ S. *civilis vel utilis*. ¹⁷⁾ S. *inde in marg. not. In quem competit hereditatis petitio*. ¹⁸⁾ L. *Item petitione hereditatis possessor*. ¹⁹⁾ Va. *seq. in rei vindicatione*. ²⁰⁾ C₁. L. S. *voluntarias*. — P. *voluptarias*. — Va. *voluptarias*. ²¹⁾ S. *sive*. ²²⁾ L. *seq. nisi evitet onera (?) praedonis*. ²³⁾ L. *possessio*. ²⁴⁾ L. *iusta*. ²⁵⁾ L. *id est: et*. ²⁶⁾ S. *in marg. In quem competit hereditatis petitio*. ²⁷⁾ Va. *Petitio hereditatis in*. ²⁸⁾ Ed. *heredes*. ²⁹⁾ L. *om. non*. ³⁰⁾ Va. *seq. eod., om. de perpetuis*. ³¹⁾ C₂. *seq. et civilis*.

VIII. De rei vindicatione¹⁾.

In rem actio, quae appellatur rei vindicatio, rei scilicet singularis, et directa reperitur et utilis. Appellatio enim²⁾ rei non genus, sed speciem significat, quae et designanda est, et utrum tota³⁾ an pars et quota petatur⁴⁾, expressim⁵⁾ dicendum est, ut ff. de rei vindicatione, l. si in rem (D. VI. 1. 6). In rubrica autem⁶⁾ de rebus creditis rei verbum ut⁷⁾ generale praetor elegit, ut ff. si certum petatur, l. I⁸⁾ (D. XII. 1. 1). In titulo autem huius actionis, id est rei vindicationis⁹⁾, in designatione accipitur¹⁰⁾ rei singularis¹¹⁾.

Directa rei vindicatio alias domino competit, alias non domino. Domino directa competit alias directo, alias non directo¹²⁾. Directa¹³⁾ directo¹⁴⁾ competens datur in possidentem. Directa non directo competens datur¹⁵⁾ in eum, qui dolo possidere desiit vel liti¹⁶⁾ se obtulit¹⁷⁾. Licet enim haec¹⁸⁾ sit utilis propter eum, qui convenitur, directa tamen potest dici ratione¹⁹⁾ eius, id est domini, qui experitur²⁰⁾. Non domino directa datur in rem actio, non tamen²¹⁾ directo, id est non²²⁾ nomine suo, sed procuratorio, puta si a domino fuerit cessa²³⁾ mandataque. Nam et actionem in rem et cedi²⁴⁾ et mandari posse, certo certius est, ut C. de actione vel hereditate vendita²⁵⁾, l. ult. (C. IV. 39. 9). Hoc tamen in²⁶⁾ casu, licet cessa fuerit²⁷⁾ rei vindicatio, si non processit²⁸⁾ delegatio, penes cedentem remanet, si dominus fuerat, cum rei dominio, ut C. de novationibus, l. si delegatio (C. VIII. 41. 3). De²⁹⁾ directa rei vindicatione primo videndum est posteaque de³⁰⁾ utili, immo de utilibus disputabitur. Dicendum itaque est, quid sit in rem actio, unde nascatur, cui con-

¹⁾ Sic P. (in marg. man. post.) et S. et Ed. — Va. *De rei vindicatione directa*. — L. *Qualiter rei vindicatio dividatur*. ²⁾ P. *huius*. ³⁾ L. *totum*. — C₂. *om. vindicatio — tota* (lacuna). ⁴⁾ Pa. *om. petatur*. ⁵⁾ L. *expressius*. — P. *om. expressim*. — S. *expressum*. ⁶⁾ L. *et*. ⁷⁾ L. *nisi*. ⁸⁾ Ed. *seq. § omnes enim* (§ 1). ⁹⁾ Ed. *seq. singularis rei significatione idem accipitur*. ¹⁰⁾ L. *accipit*. ¹¹⁾ S. Va. *seq. in marg. rubr. De directa rei vindicatione*. — L. *Cui competat rei vindicatio*. ¹²⁾ Ed. P. *om. directo*. ¹³⁾ C₁. *directum*. ¹⁴⁾ Pa. *om. Directa*. — S. *om. Directa directo*. — L. *om. directo*. ¹⁵⁾ P. *om. in possidentem — datur*. ¹⁶⁾ S. *veluti*. ¹⁷⁾ Hic explicit fragmentum codicis Pa. ¹⁸⁾ L. *Licet hoc*. ¹⁹⁾ Va. *nomine*. ²⁰⁾ Va. *in marg. ut ff. directa rei vindicatio, quae datur non domino*. ²¹⁾ S. *om. tamen*. ²²⁾ L. *om. non*. ²³⁾ C₂. *concessa*. — Va. *cessaque*. ²⁴⁾ C₂. *concedi*. ²⁵⁾ C₂. *de actione empti et venditi*. — Ed. *de act. vend.* ²⁶⁾ P. *et hoc*. ²⁷⁾ S. *cessaverit*. ²⁸⁾ Sic C₁. C₂. L. S. — Va. *procedit*. — P. *praecesserit*, cui seq. *Pescatore*. — Ed. *praecessit*. ²⁹⁾ Va. *om. De*. ³⁰⁾ C₁. *om. de*. — C₂. *postea de*.

petat¹⁾ et in quem, quid in ea²⁾ veniat et quod sit in ea iudicis officium et qualis sit haec actio³⁾.

In rem autem⁴⁾ vindicatio directa⁵⁾ est⁶⁾ actio, per quam rem nostram⁷⁾, quae ab alio possidetur⁸⁾, petimus; et semper adversus eum est, qui rem possidet, ut ff. de actionibus, l. actionum (D. XLIV. 7. 25). Nascitur ergo⁹⁾ rei vindicatio non ex obligatione, ut in Inst. de actionibus (J. IV. 6), sed ex possessione¹⁰⁾, quippe possessio¹¹⁾ parit adversarium actioni in rem, ut C. de alienatione iudicii¹²⁾ mutandi causa¹³⁾ (C. II. 54. 1).

Conpetit autem in rem actio ei, qui dominium acquisivit iure civili vel gentium¹⁴⁾, non iure naturali; nempe eo iure omnia sunt communia, nulla privata. Ex his¹⁵⁾ colligitur, quia nec sacra¹⁶⁾ vindicare possumus religiosave; sed¹⁷⁾ nec liberos nostros¹⁸⁾, nisi quis¹⁹⁾ adiecta causa, id est ex iure Quiritium, vendicat, ut ff. eod. l. I²⁰⁾ (D. VI. 1. 1). Datur autem ei, qui dominium quesivit²¹⁾ traditione²²⁾, quasi traditione et modo neutro. Traditione²³⁾, ut ex donatione, venditione similibusque²⁴⁾. Quasi traditione, ut si quis in re sua²⁵⁾ usumfructum sibi exceperit²⁶⁾; ususfructus enim exceptio pro rei traditione habetur²⁷⁾, vel si quis rem suam propriam non errans a non²⁸⁾ domino conduxerit²⁹⁾, vel si possessor rei alienae praesentis tamen existimationem³⁰⁾ praestiterit, si tamen res illa in dominio petitoris fuit³¹⁾, ut ff. eod. l. eius et l. haec et³²⁾ l. quaedam³³⁾ (D. VI.

1) C₁. C₂. S. Va. *competit*. 2) Ed. *eam*. 3) L. seq. *De rei vindicatione*. 4) C₁. *actio*. 5) Sic C₂. P. S. Va. et Ed. — L. et Pescatore: „*In rem actio aut vindicatio*“. 6) Va. *est hoc*. 7) Va. *meam*. 8) Va. seq. ex errore copistae: *rem, quae neque sunt hereditariae neque quasi, puta fructus, qui post aditam hereditatem accesserunt, ut ff. eod. l. item veniunt, C. eod. l. II* (cf. supra in tit. »De petitione hereditatis«, al. prima, vers. fin. Inde prosequitur textus: *Datur autem adversus eum directa, qui nullo titulo possidet, id est pro herede vel possessore, ut ff. eod. l. pro herede. Nullum autem titulum aestimo, qui vel prorsus* (seq. est super linea) *petimus* (sic!) *et semper adversus eum est* etc. ut supra. 9) L. *autem*. 10) Va. *possessore*. — L. *possessoria*. 11) L. *possessoria*. 12) C₁. *iudicium*; om. rel. 13) S. seq. in marg. rubr. *Cui competat directa*. — Va. *Cui competat directa vindicatio*. Rubr. 14) P. *ex civili vel gentium iure, non naturali*. 15) L. *iis*. 16) C₂. L. *sacrum . . . religiosumve*. — Ed. *sacra aut religiosa*. 17) S. *sic*. — L. Pescatore om. *sed*. 18) C₂. *tuos*. 19) Va. *qui*. 20) Ed. seq. § *per hanc autem* (§ 2). 21) C₁. Ed. Va. *quesiverit*. 22) L. seq. *vel*. 23) C₁. *Traditionum*. 24) L. *traditione, vendicatione, venditione*. 25) C₂. L. Va. *in rem suam*. 26) S. *acceperit*. 27) L. Va. seq. ut C. *de donationibus, quisquis, si quis argentum* (C. VIII. 53. 28, 35). 28) P. S. om. *non*. — C₂. *non a domino* — Ed. *a domino, cui donavit*. 29) Va. in marg. *ut ar. C. locati et conducti, ad probationem* (C. IV. 65. 23). 30) L. *aestimatio rationem*. 31) L. *fuerit*. 32) S. alleg. corr. 33) Va. *quodam modo neutro* etc.

l. 46, 47, 77). Modo neutro, ut in hereditariis et legatis¹⁾, siquidem recta²⁾ via legata ab adita hereditate ad legatarium transeunt, ut ff. de furtis, l. a Titio³⁾ (D. XLVII. 2. 65). Hereditaria quoque fiunt⁴⁾ heredis aditione hereditatis, etiam sine apprehensione possessionis, ut ff. de crimine expilatae hereditatis, l. II⁵⁾ (D. XLVII. 19. 2) et C. familiae heriscundae, l. adversus⁶⁾ (C. III. 36. 3).

Datur autem haec⁷⁾ actio, sicut iam⁸⁾ dictum est⁹⁾, in¹⁰⁾ eum, qui possidet corpus quodlibet. Possideri autem illud corpus intelligo, quod¹¹⁾ per se censetur et extat¹²⁾; secus si quid fuerit¹³⁾ inclusum, iniunctum intextumve. In his¹⁴⁾ enim casibus non habet¹⁵⁾ vindicatio locum, nisi quod sic¹⁶⁾ habetur fuerit¹⁶⁾ exhibitum seperatumque. Aliquando tamen nec, ut¹⁷⁾ exhibeatur, agitur, ut si sit tignum iniunctum¹⁸⁾. Sed et alias non¹⁹⁾ vendicatur, quod²⁰⁾ invenitur erutum²¹⁾ vel abruptum²²⁾, ut ff. eod. l. in rem²³⁾ (D. VI. 1. 23), puta si fuerit ferruminatum. Corpus autem intelligo qualequale²⁴⁾, sive solidum ut lapidem, sive discretum²⁵⁾ ut gregem²⁶⁾, sive coniunctum²⁷⁾, ut ita dixerim²⁸⁾, ut aedificium²⁹⁾, armarium, ut ff. de usucapionibus, l. rerum (D. XLI. 3. 30). Et sciendum est, quia sicut³⁰⁾ omnis generis³¹⁾ corpus hac actione petitur, sic et possessio qualisqualis³²⁾, etiam naturalis³³⁾ locum facit huic actioni; quippe et a commodatario et a depositario, sed et ab omnibus, qui tenent et habent restituendi facultatem, vindicari³⁴⁾ posse puto, ut ff. eod. l. officium (D. VI. 1. 9). Excipitur, qui rem immobilem alieno nomine tenet; hic namque, si convenitur³⁵⁾, dominum in iudi-

1) C₁. *hereditatibus legitur* (l. d.). — L. *hereditatibus et legatis*. 2) L. *directa*. 3) S. seq. et ff. *de legatis II, legatum* (D. XXXI. 36) et ff. *de acquirenda possessione, cum heredes* (l. XLI. 2. 23). 4) L. *fuerit*. 5) Ed. seq. § *apparet* (§ 1) et C. *eod. l. I* (C. IX. 32. 1). 6) C₂. P. Va. om. et C. — *adversus*. — S. alleg. corr. L. et S. seq. in marg. rubr. *In quem detur rei vindicatio*. — Va. in marg. rubr. *In quem detur vindicatio*. 7) C₁. om. *haec*. 8) Ed. *etiam*. — C₁. S. et iam. 9) Va. om. *sicut — est*. 10) L. *contra*. 11) C₁. L. *qui*. 12) L. *existat*. — S. *extitit*. 13) C₂. *secus si per se fuerit*. 14) Ed. *iis*. 15) L. om. *sic*. 16) C₁. *fuit*. 17) C₁. *tamen cum*. — L. *ubi*. — P. *tamen non*; om. *ut*. 18) S. *inventum*. 19) C₁. om. *non*. — P. om. *et*. 20) L. *qui*. 21) C₂. *exustum*. — S. *ruptum*. 22) C₁. P. *abruptum*. 23) Ed. seq. § *item quaecunque* (§ 5). — L. *l. item per, si quod per tignum* (alleg. non liquet, sed cf. ibid. §§ 5, 7). 24) P. *intelligo quale fuerit*. — Ed. om. *quale fuerit*. 25) S. *distractum*. 26) C₂. *greges*. 27) P. *coniunctivum*. — S. *conventitium*. — Ed. et Pescatore: *coniunctivum*. — L. lacuna. 28) Ed. seq. *cuiusmodi sunt*. 29) Pescatore: *aedificium, navem, armarium*. — Ed. *ed. navis, arm.* 30) L. om. *sicut*. 31) S. om. *generis*. 32) L. *qualitate*. 33) L. *etiam naturaliter*. 34) Pescatore: *vindicare*. 35) L. *convenit vel laudando actorem*.

cium¹⁾ nominare permittitur, ut C. ubi in rem actio, l. II²⁾ (C. III. 19. 2).

Venit autem in hanc actionem rei ipsius restitutio, sed et omnis causa³⁾ et accessio, praesertim post litem contestatam⁴⁾, ut ff. eod. l. Julianus⁵⁾ et l. praeterea (D. VI. 1. 17, 20). Ante litem vero contestatam nomine⁶⁾ rei deterioris factae⁷⁾ malae fidei possessor tenetur et iudicis solertia cohercebatur⁸⁾, in hac actione remissa Aquilia⁹⁾, prout actor¹⁰⁾ maluerit, ut ff. eod. l. non solum et l. quod si (D. VI. 1. 13, 14). Bonae fidei autem possessor, etiam si¹¹⁾ rem petitam neglexerit deterioremve sine dolo tamen¹²⁾ reddiderit¹³⁾, nulli querelae subiectus est ante¹⁴⁾ petitionem, postea vero et ipse praedo est, ut ff. de petitione hereditatis, l. quid si¹⁵⁾ (D. V. 3. 31 § 3). Habetur¹⁶⁾ ergo in hac¹⁷⁾ actione secundum ea, quae dicta sunt, ratio dampnorum¹⁸⁾ perceptorum, sed et inpendiorum¹⁹⁾. Ecce enim si bonae fidei possessor aedificium fecerit²⁰⁾ vel refecerit, ei consulitur²¹⁾ per retentionem sive doli mali²²⁾ exceptionem, non tamen²³⁾ quantum inpensum est, sed²⁴⁾ in quantum res melior facta est. Hoc tamen ita, si petitor dives fuerat²⁵⁾ eademque facturus vel si²⁶⁾ pauper illico²⁷⁾ erat²⁸⁾ distracturus, ut ff. eod. l. in fundo²⁹⁾ (D. VI. 1. 38), et non per actionem, ut ff. de exceptione doli mali, l. Paulus³⁰⁾ (respondit) eum qui³¹⁾ (D. XLIV. 4. 14). Nec enim³²⁾, quod³³⁾ ab aliquibus iactatur, actionem negotiorum gestorum debere competere ad instar praedonis, qui accessit³⁴⁾ ad aliena negotia sui lucri causa, quicquam attinet³⁵⁾, siquidem³⁶⁾ praedo, etsi suo commodo³⁷⁾ studeat, tamen alienum negotium se gerere non ignorat, ut ff. de negotiis gestis, l. si pupilli³⁸⁾

1) Ed. et Pescatore in iudicio. 2) S. seq. in marg. rubr. *Quid veniat in rei vindicatione.* — Va. seq. in marg. *Quid veniat in rerum vindicatione. Rubr.* — L. *Quid veniat in hac actione.* 3) S. om. causa. 4) L. *litis contestationem.* 5) Ed. seq. § *item Julia(nus)* (§ 1). 6) Va. *nomine vero.* — Ed. *ante litem contestatam non. Nomine etc.* 7) P. *nomine deteriorationis.* 8) Va. *cohercentur.* 9) L. seq. *ut etiam hac actione omissa Aquilia conveniatur.* 10) S. *auctor.* 11) C₁. Ed. *etsi.* 12) C₁. P. *dolo malo.* — C₁. om. *tamen.* 13) S. *redditur.* — C₂. *redderit.* 14) C₂. *aut.* — S. *autem.* 15) Sic S. — L. P. Va. Ed. *quod si;* corr. l. *si qui. l.* § *sicut autem.* 16) C₂. *Habebitur.* 17) S. om. *hac.* 18) L. seq. *et.* 19) L. *impensarum.* 20) P. om. *fecerit.* 21) P. *ei solvitur.* 22) P. om. *mali.* — S. seq. *per.* 23) P. om. *tamen.* 24) Va. *hoc est.* 25) L. *fuerit.* 26) Ed. *etsi.* 27) C₂. *illiquo.* 28) L. om. *erat.* 29) C₂. *alleg. corr.* 30) C₁. L. om. *Paulus.* 31) P. S. *eum quod.* — Va. *eum quem.* — Ed. et Pescatore: *cum vir* (ibid. l. 10). 32) Ed. om. *enim.* 33) C₁. L. *qui.* 34) C₂. P. S. *accesserit.* — L. *quia accesserit.* 35) Ed. *quaecunque gerit.* 36) L. *quia si quis.* 37) C₁. *quomodo.* 38) Ed. seq. § *sed et si quis* (§ 5); corr. l. *item si, § sed et si quis* (D. III. 5. 5 § 5).

(D. III. 5. 5 § 2). Malae fidei autem possessori¹⁾, sive quid ex novo fecerit sive refecerit, nec actionis nec exceptionis remedium²⁾ tribuitur³⁾. Sane ubi refecerit, mos⁴⁾ ei geritur in tollendis talibus inpendiis, id est⁵⁾ in voluptuariis⁶⁾, ut. C. eod. l. domum (C. III. 32. 5). Si vero ex novo malae fidei possessor⁷⁾ aedificaverit, nec⁸⁾ abradere poterit, quippe tam materiam quam operam donasse⁹⁾ creditur¹⁰⁾, ut C. eod. l. II (C. III. 32. 2) et ff. eod. l. in fundo (D. VI. 1. 38). Eo tamen¹¹⁾ salvo, quia si¹²⁾ bonae fidei¹³⁾ emptor¹⁴⁾ areae¹⁵⁾ fuerim¹⁶⁾ inque ea¹⁷⁾ aedificaverim¹⁸⁾ eo¹⁹⁾ tempore, quo iam alienam conpererim²⁰⁾, etsi mihi non prosit exceptio, sine²¹⁾ dispendio²²⁾ tamen domini areae²³⁾ aedificium, quod posui²⁴⁾, tollere poterit, ut ff. eod. l. Julianus²⁴⁾ (D. VI. 1. 37). Illud tamen non inargute²⁵⁾ distinguere potest²⁶⁾, quod sumptus in praedium factus²⁷⁾, quod alienum esse apparuit²⁸⁾, a bonae fidei possessore per retentionem servatur²⁹⁾, a malae³⁰⁾ fidei vero³¹⁾ nullo modo, id est nec actione nec officio³²⁾ nec exceptione, nisi necessario in rem factam inpendit, non si rem ex novo fecerit; quippe longe aliud est facere quam reficere, ut ff. de itinere actuque privato, l. unde³³⁾ (D. XLIII. 19. 3). In utilibus vero³⁴⁾ sumptibus et voluptuariis³⁵⁾ nulla ratione iuvatur³⁶⁾, nisi quia³⁷⁾ abradere permittitur, ut C. eod. l. domum (C. III. 32. 5) et ff. eod. sumptus (D. VI. 1. 48), nisi forte dominus tantum dare paratus³⁸⁾ esset, quantum his³⁹⁾ ablatis possessor habiturus foret, nichil laturus, nisi⁴⁰⁾ quod officeret⁴¹⁾. Nec enim maliis⁴²⁾ indulgendum est, ut ff. eod. l. in fundo (D. VI. 1. 38). Sin autem mala fide⁴³⁾ aedificaverit, sicut et iam dictum est, omni⁴⁴⁾ carebit⁴⁵⁾ auxilio, quia nec aget nec excipiet nec iudi-

1) S. *possessor.* 2) P. seq. *ei.* 3) L. *tribuerit.* 4) C₂. *mos.* — S. om. *mos.* — Ed. *Mos enim;* om. *Sane ubi refecerit.* 5) C₂. S. *idem.* — L. *non.* 6) C₁. P. *voluptariis.* — Ed. *voluntariis.* — Va. *voluptariis.* 7) S. om. *possessor.* 8) V. *nisi.* 9) L. *dedisse.* 10) S. *traditur.* 11) P. *tantum.* — S. *Et tamen.* 12) S. *quasi.* 13) Va. *bona fide.* 14) L. seq. *vel possessor.* 15) L. *a re.* 16) L. *fuerit.* — S. *fuerint.* 17) S. text. corr. — Va. *in qua.* 18) L. *aedificaverit.* 19) C₁. *eo tamen.* 20) S. *aliena conperim.* — P. *aliena conpereritur.* 21) L. S. *sive.* — C₂. Va. *si non.* 22) L. *dispensatio.* 23) P. *deposui.* 24) C₁. l. *si in.* — P. *in fundo Jul.* 25) L. *incongrue.* 26) C₂. *distinguitur post.* 27) P. *factos.* 28) C₁. C₂. L. P. *apparuerit.* 29) P. *servantur.* 30) C₁. *annale.* 31) C₂. Va. om. *vero.* 32) Ed. *iudicis officio.* 33) Corr. *inde;* Ed. seq. § *reficere* (§ 15). 34) P. om. *vero.* — S. *non.* 35) C₁. *voluptariis.* — P. *voluptariibus.* 36) C₂. *iuvabitur.* — S. om. *iuvatur.* 37) S. *quod.* 38) S. *peraratus.* 39) Ed. *üs.* 40) P. om. *nisi.* 41) Ed. *ut officiat.* 42) S. *malitia.* 43) L. *m. f. p.* (malae fidei possessor). 44) Va. *omnino.* 45) S. *carebis.*

cis officio ei subvenietur¹⁾, sed nec tollere, nisi²⁾ in casu praedicto, conceditur³⁾.

Fructuum⁴⁾ quoque in rei vindicatione⁵⁾ ratio⁶⁾ habetur, differenter tamen⁷⁾ et varie propter varietatem possessorum⁸⁾. Si quidem⁹⁾ possessorum¹⁰⁾ alii¹¹⁾ sunt bonae fidei, alii malae fidei¹²⁾; alii cum titulo, alii sine titulo; alii faciunt fructus suos, alii non. Fructuum quoque¹³⁾ alii sunt percepti, alii non¹⁴⁾. Perceptorum alii sunt extantes, alii consumpti, alii naturales, alii industriales¹⁵⁾. Non¹⁶⁾ perceptorum alii sunt¹⁷⁾ tales, quos malae fidei¹⁸⁾ possessor percipere potuisset, si non neglexisset; alii sunt tales, quos vetus¹⁹⁾ possessor, id est petitor, percepisset, si ei possidere licuisset. Et certe bonae fidei possessor, sive cum titulo sive sine titulo, fructus suos facit, quos²⁰⁾ tamen sua opera perceperit²¹⁾, nempe naturales ad dominum soli²²⁾ pertinent, ut Inst. de rerum divisione, § si quis a non domino²³⁾ (J. II. 1, § 35) et ff. de usuris, l. fructus (D. XXII. 1. 45). Quod enim in ff.²⁴⁾ de acquirendo rerum dominio, l. bonae fidei (D. XLI. 1. 48) dicitur, bonae fidei emptorem²⁵⁾ omnes fructus suos facere, intelligi debet: ex sua opera alteriusve²⁶⁾ possessionis²⁷⁾ nomine praestita provenientes. Hos autem fructus suos factos bonae fidei possessor victus²⁸⁾ restituere cogitur, si tamen extent²⁹⁾, ut ff. eod. l. Julianus et l. et ex³⁰⁾ (D. VI. 1. 17, 35) et C. eod. l. certum (C. III. 32. 22) et Inst. de iudicis officio, § et si in rem³¹⁾ (J. IV. 17, § 2) et de rerum divisione, § si quis a non domino³²⁾ (J. II. 1, § 35). Consumptos autem fructus bonae fidei possessor lucrifaciet³³⁾, nisi in duobus casibus, puta si sumptus, quos³⁴⁾ fecerit, repetit usurasve pecuniae creditori

1) C₂. Va. subvenitur. 2) L. nec. 3) C₁. C₂. concedetur. — L. concedere. — S. seq. rubr. in marg. Qualiter fructus veniant in rei vindicatione. — L. Qui fructus veniant in rei vindicatione. 4) C₁. S. Va. fructum. 5) Va. venditione 6) C₂. ratione. 7) S. tantum; om. differenter. 8) C₁. seq. horum. 9) P. Et quidem. 10) C₁. seq. horum. — Ed. om. Si quidem possessorum. 11) Va. Horum siquidem alii etc. 12) S. Va. om. fidei. 13) S. om. Fructuum quoque. 14) Va. Fructuum — non in marg. 15) S. in marg. De fructibus non perceptis. 16) C₁. Item non. — C₂. Ideo; om. non. — Ed. Necnon. 17) Va. om. extantes — sunt. 18) C₂. om. fidei. 19) S. per vetus. 20) C₂. quo. 21) C₁. C₂. Ed. percepit. 22) C₁. P. ad solum dominum. — C₂. om. soli. 23) Sic Ed. — mss. om. § si — domino. 24) P. S. in digestis. 25) S. emptione; om. bonae fidei. — Ed. emptores. 26) Va. seq. opera. 27) C₁. L. possessoris. — Ed. cui seq. Pescatore: et ex sua opera alteriusve possessoris nomine etc. 28) S. vincit. 29) L. existant. — P. extiterit. 30) Ed. l. et ex diverso, § ubi autem alienum (§ 1). 31) Sic Ed. — mss. om. § — rem. 32) Sic Ed. — mss. om. § — domino. — S. in marg. rubr. De fructibus consumptis. 33) C₂. lucrifacias. — Ed. lucrifaciat. — L. om. § et si in rem — lucrifaciet. 34) C₂. quo.

solutae. Quippe in istis duobus casibus fructus¹⁾ etiam consumpti²⁾ cum sumptibus³⁾ et usuris compensantur⁴⁾, ut ff. eod. l. sumptus et l. emptor (D. VI. 1. 48, 65). Malae fidei autem possessor nec fructus, quos sua opera percipit⁵⁾, etiamsi⁶⁾ titulum⁷⁾ habeat⁸⁾, suos facit, sicque⁹⁾ eos extantes etiam¹⁰⁾ actionis iure¹¹⁾ victus restituit, consumptos autem iudicis officio vel sine causa condictione¹²⁾ compulsus redibebit¹³⁾, ut Inst. de iudicis officio, § et si in rem¹⁴⁾ (J. IV. 17, § 2) et ff. eod. l. et ex¹⁵⁾ et l. si hominem (D. VI. 1. 35 § 1, 79) et C. de condictione sine causa¹⁶⁾, l. mala fide (C. IV. 9. 3). A percipiendis autem fructibus etiam¹⁷⁾ malae fidei possessor excusabitur, si tamen titulo muniatur¹⁸⁾, ut C. eod. l. si fundum¹⁹⁾ (C. III. 32. 17). Si vero titulo careat, etiam²⁰⁾ de non perceptis tenebitur, si tamen percipi honeste potuerunt²¹⁾, ut ff. eod. l. fructus et l. si navis²²⁾ (D. VI. 1. 33, 62). Fructus tamen et²³⁾ inhoneste quesitos possessor restituere cogitur, ne honesta interpretatio non honesto questu²⁴⁾ lucrum possessori²⁵⁾ faciat, ut ff. de petitione²⁶⁾ hereditatis, l. si possessor (D. V. 3. 52). Sane mater similisque persona, etiamsi²⁷⁾ titulo non gaudeat, de percipiendis non tenebitur, ut C. de usufructu²⁸⁾, l. si pater²⁹⁾ (C. III. 33. 5). Malae fidei autem possessor sine titulo et³⁰⁾ de percipiendis condemnabitur³¹⁾, quos ipse scilicet³²⁾ potuit percipere, ut ff. eod. l. fructus (D. VI. 1. 33). Sed³³⁾ non in omnes, quos vetus possessor, id est petitor, fuerat percepturus, nisi malae fidei possessor fuerit et³⁴⁾ invasor, ut C. unde vi, l. IIII (C. VIII. 4. 4). Hoc enim in³⁵⁾ casu malae fidei possessor condemnabitur et³⁶⁾ in fructus³⁷⁾, quos vetus³⁸⁾ possessor percepisset. Sane notandum est, quod in casu unico de fructibus etiam³⁹⁾, qui percipi potuerunt, bonae fidei possessor⁴⁰⁾ tenetur etiam⁴¹⁾ cum titulo, puta si quis conscius⁴²⁾ a debitore

1) P. om. fructus. 2) Ed. Va. consumptus. 3) C₁. C₂. Va. consumptibus. 4) Ed. compensatur. 5) C₂. percepit. — Va. perceperit. 6) Ed. etsi. 7) C₂. si titulum vel intactam (?). 8) C₁. Va. habet. 9) C₂. sicutque. 10) S. et. 11) L. viis. 12) C₁. S. Va. condicione. 13) P. redhibebit. 14) Mss. om. § et si in rem. 15) Ed. l. et ex diverso, § ubi autem (§ 1). 16) C₁. alleg. corr. 17) C₂. om. etiam. 18) P. si tamen sine titulo possidere inveniatur. 19) L. P. fundus. 20) C₁. C₂. L. S. Va. et. 21) C₁. L. Va. potuerint. 22) Ed. seq. § generaliter (§ 1). 23) C₁. C₂. L. etiam. — C₁. om. tamen. 24) S. questus. — Va. quaestui. 25) C₂. possessioni. — Va. posse (sic!). 26) S. alleg. corr. 27) S. etsi. 28) C₂. de usu. 29) C₁. C₂. L. P. S. om. l. si pater. 30) L. etiam. 31) C₂. tenebitur condemnabitur. 32) P. om. scilicet. 33) S. Va. Si. 34) P. om. et. 35) S. etiam. — P. om. in. 36) L. etiam. 37) C₂. rumpus. 38) L. Va. verus. 39) S. om. etiam. — C₁. om. qui. 40) Ed. quos etiam percipere potuisset bonae fidei possessor. — C₂. tenebitur. — P. tenentur. 41) C₂. et. 42) C₁. cum scius.

eodemque fraudatore in fraudem creditorum emerit, ut ff. quae in fraudem creditorum, l. ait¹⁾, § per hanc (D. XLII. S. 10 § 19). Generaliter autem, cum de fructibus²⁾ aestimandis queritur³⁾, constat animadverti⁴⁾ debere, non⁵⁾ an malae fidei possessor fructus⁶⁾ sit, sed an petitor frui potuisset⁷⁾, si ei possidere licuisset, ut ff. eod. l. si navis⁸⁾ (D. VI. I. 62). Si ergo fructus⁹⁾ est possessor et petitor fructus fuisse¹⁰⁾, puta nave tabernave¹¹⁾, praestabit fructus, id est mercedes vecturasque¹²⁾. Sed¹³⁾ et si fructus est possessor¹⁴⁾, licet non esset¹⁵⁾ fructus petitor, similiter praestabit, ut ff. de petitione hereditatis, l. cum hereditas (D. V. 3. 56). Praestabit quoque¹⁶⁾ possessor fructus, etiam si non¹⁷⁾ est¹⁸⁾ fructus, cum tamen petitor fuerat fruiturus¹⁹⁾. Si vero nave seu taberna non est fructus possessor, sed nec fructus²⁰⁾ fuisse²¹⁾ petitor, possessori non imputabitur, ut ff. eod. l. si navis²¹⁾ (D. VI. I. 62).

Officium autem iudicis in hac actione in hoc versabitur, ut iudex inspiciat²²⁾, an reus possideat; nec ad rem pertinebit, ex qua causa possideat. Ubi enim probavi, rem meam esse, necesse habebit possessor restituere, qui non obicit²³⁾ aliquam²⁴⁾ exceptionem²⁵⁾, ut ff. eod. l. officium (D. VI. I. 9). Sed et in eo iudicis erit officium, ut, si contra petitorum iudicaverit, reum debet²⁶⁾ absolvere. Si vero pro petitore contra²⁷⁾ reum, ipsum debeat²⁸⁾ condemnare, ut rem ipsam restituat cum fructibus secundum distinctiones superius positas. Sed si in praesenti neget sine frustratione, se posse restituere, tempus²⁹⁾ ei dabitur a iudice, fideiussoria tamen ab eo³⁰⁾ praestita cautione³¹⁾ de litis aestimatione, ut Inst. de officio iudicis, § et si in rem³²⁾ (J. IV. 17, § 2).

Constat autem, quia rei vindicatio est arbitraria; hocque³³⁾ probatur ex lege, quae est ff. sub eodem titulo, l. qui restituere

¹⁾ C₂. alleg. corr. — L. seq. *Distinctio necessaria*. — L. Vi. *Per hanc autem generaliter*. ²⁾ C₂. *finitibus* (sic!). ³⁾ C₁. *querunt*. ⁴⁾ L. text. corr. ⁵⁾ Va. *non debere*. ⁶⁾ C₁. S. *fructus*. ⁷⁾ Ed. *potuerit*. ⁸⁾ Ed. seq. § *generaliter* (§ 1). ⁹⁾ S. *fructus*. ¹⁰⁾ C₁. Va. *esset*. ¹¹⁾ L. seq. *locata*. ¹²⁾ L. *necessariasve*. ¹³⁾ S. Va. *Si*. ¹⁴⁾ P. om. *et petitor — possessor*. ¹⁵⁾ S. *etiam*. — P. *fuisse*. ¹⁶⁾ C₂. *ergo*. ¹⁷⁾ L. *sive*. ¹⁸⁾ Ed. *esset*. ¹⁹⁾ C₂. *fructus*. ²⁰⁾ Va. *fruiturus*. ²¹⁾ S. Va. seq. in marg. rubr. *De officio iudicis, qui in rei vindicatione* (sic!) *cognoscit*. — L. *De officio iudicis in rei vindicatione*. ²²⁾ L. *aspiciat*. ²³⁾ Va. *obicit*. ²⁴⁾ S. *antequam*. ²⁵⁾ P. *exceptio*. ²⁶⁾ L. *debeat*. ²⁷⁾ C₁. L. om. *contra*. ²⁸⁾ C₁. Va. om. *debeat*. ²⁹⁾ C₁. Va. *spatium*. ³⁰⁾ C₂. text. corr. ³¹⁾ C₂. *cautione*. ³²⁾ Sic Ed., mss. om. § — *rem*. — L. seq. *Arbitrariam esse rei vindicationem*. — S. Va. in marg. rubr. *Rei vindicationem esse arbitrariam*. ³³⁾ Va. *et hoc quidem*. — L. *hoc quoque*. — Ed. *id. quod*.

(D. VI. I. 68), sed et per aliam¹⁾ tit. eod. l. et ex²⁾ (D. VI. I. 35). Ex eo quoque arguitur, quod etiam actiones in rem utiles, veluti³⁾ Publiciana, Serviana, sunt arbitrariae, ut Inst. de actionibus, § praeterea (J. IV. 6. 31). Arbitraria autem dicitur haec actio et quaecunque alia arbitraria eo, quia primum iudex arbitratur⁴⁾, rem restitui, scilicet interloquendo, et postea pronuntiat diffiniendo et in quantum adversarius in litem sine⁵⁾ ulla⁶⁾ legis taxatione in⁷⁾ infinitum iuraverit⁸⁾, condemnando. Hoc tamen ita, si dolo desiit posse restituere, si vero culpa, non pluris⁹⁾ quam quanti res¹⁰⁾ est, reus condemnandus est. Si vero rem quidem¹¹⁾ habet, sed eam non posse se¹²⁾ restituere contendit¹³⁾, manu militari possessio ab eo iudicis officio transferatur, ut ff. eod. l. qui restituere (D. VI. I. 68). Et notandum est¹⁴⁾, quia, ubi quis culpa possidere desiit litisque¹⁵⁾ aestimationem praestitit¹⁶⁾, etiam¹⁷⁾ praeter directae in rem¹⁸⁾ actionis cessionem suo nomine habebit utilem, ut ff. eod. l. si culpa¹⁹⁾ (D. VI. I. 63). Illi tamen, scilicet possessori, qui litis aestimationem subiit sicque rem non²⁰⁾ restituit, petitor de evictione cavere non cogitur, ut ff. eod. l. et ex²¹⁾ (D. VI. I. 35). Si vero²²⁾ possessor condemnatus dolo malo possessionem²³⁾ amiserit, dumtaxat ei cavebit petitor, per se non fieri possessionem eius rei non traditum iri²⁴⁾, ut ff. eod. l. haec si (D. VI. I. 47). Notandum quoque est²⁵⁾, quod per arbitrium, hoc est per interlocutoriam sententiam, iudex cum reo agit²⁶⁾ clementius²⁷⁾, per ultimum²⁸⁾ autem²⁹⁾ calculum, id est per diffinitivam sententiam, agit secum durius³⁰⁾ cohercetque eum severius, puta in³¹⁾ quantum iuraverit petitor, etiam³²⁾ in infinitum, ut est superius dictum. Nam et cum eo, qui actione³³⁾ quod metus causa convenitur³⁴⁾, quam constat esse arbitrariam, satis clementer³⁵⁾ praetor agit³⁶⁾, dans ei restituendi facultatem, si vult penam evitare, ut ff. quod metus causa, l. (item) si cum³⁷⁾, § II³⁸⁾ (D. IV. 2. 14 § 2).

¹⁾ C₂. *illam*. ²⁾ Ed. *et ex diverso*. ³⁾ L. *scilicet*. ⁴⁾ Ed. *arbitraretur*. ⁵⁾ Va. *si non*. ⁶⁾ C₂. *aliqua*. ⁷⁾ S. *etiamsi*. ⁸⁾ C₂. *iuravit*. — S. seq. *esse*. ⁹⁾ C₂. *plus*. — P. seq. *pretii*. ¹⁰⁾ S. om. *quam quanti res*. ¹¹⁾ L. *quam*. ¹²⁾ P. om. *eam ... se*. ¹³⁾ C₂. *sed et ea restituere contempnit*. ¹⁴⁾ C₁. Ed. L. Va. om. *est*. — C₂. om. *Et notandum est*. ¹⁵⁾ C₁. *hisque*. — Va. *isque*. — L. *litis quoque*. ¹⁶⁾ L. P. *praestiterit*. ¹⁷⁾ L. Va. *et*. ¹⁸⁾ L. seq. *quoque*. ¹⁹⁾ S. Va. *culpam*. ²⁰⁾ L. P. om. *non*. ²¹⁾ Ed. *et ex diverso, § petitor* (§ 2). ²²⁾ S. *Si non*. ²³⁾ C₁. *Si vero dolo malo abduxerit possessionem*. ²⁴⁾ C₁. Va. om. *iri*. ²⁵⁾ Va. *quidem; om. est*. ²⁶⁾ L. *agat*. ²⁷⁾ S. *dementius*. ²⁸⁾ L. *alterum*. ²⁹⁾ S. *enim*. ³⁰⁾ C₂. *se non durius*. — S. *secundarius*. ³¹⁾ C₁. om. *in*. ³²⁾ L. om. *etiam*. ³³⁾ Va. text. corr. ³⁴⁾ S. *convenerit*. ³⁵⁾ S. *dementer*. ³⁶⁾ S. *ait*. ³⁷⁾ L. *sicut*. — Va. *si certum*. ³⁸⁾ Ed. § *siquis non restituat* (§ 1). — S. seq. in marg. rubr. *Qualiter tollatur rei vindicatio*. — L. Va. seq. in marg. rubr. *Qualiter tollitur rei vindicatio*.

Tollitur autem haec actio tempore, alias ipso iure ¹⁾, ut per usucapionem ²⁾, quae clauditur ³⁾ triennio ⁴⁾, et fortassis per ⁵⁾ praescriptiones X et ⁶⁾ XX ⁷⁾ annorum ⁸⁾, alias ⁹⁾ per exceptionem, ut per ¹⁰⁾ praescriptiones alias longiores. Extenditur ergo ¹¹⁾ haec actio alias usque ¹²⁾ ad triennium ¹³⁾, decennium, vicennium. Alias sopitur spatio XXX annorum, alias XL, puta si fuerit ¹⁴⁾ in iudicium deducta, ut C. de annali exceptione, l. I ¹⁵⁾ (C. VII. 40. 1). Aliquando quoque ¹⁶⁾ in centesimum annum ¹⁷⁾ porrigitur, puta quae competit Romanae ¹⁸⁾ ecclesiae, ut in Auth. ut ecclesia Romana cent. ann. gaud. priv. ¹⁹⁾ (Nov. 9) et quae competit civitatibus ²⁰⁾ secundum quosdam, ut C. de sacrosanctis ecclesiis, l. ult. (C. I. 2. 23). Sed et omnis actio, nedum rei vindicatio, quam alias tricennalis ²¹⁾, decennalis, vicennalis praescriptio secludit, si loco cuicumque ²²⁾ religioso ²³⁾ competit ²⁴⁾, XL annis clauditur ²⁵⁾, usucapione et quadriennii praescriptione suum robur obtinentibus, ut in Auth. de ecclesiasticis ²⁶⁾ (Nov. 131, c. 6).

IX. De utili in rem, quae vocatur Publiciana ²⁷⁾.

Exposuimus de directa rei vindicatione, modo videamus de utili, quae non domino competit. Datur autem utilis non domino ²⁸⁾ alias ratione corporis, ut Publiciana, rescissoria et pleraeque aliae ²⁹⁾, alias ratione iuris, ut confessoria ³⁰⁾ et negatoria ³¹⁾.

De Publiciana ³²⁾ videndum est, quare ³³⁾ prodita est ³⁴⁾, cui competat ³⁵⁾ et in quem, quid in ea ³⁶⁾ veniat et ex quibus causis detur et qualis sit haec actio. Est autem actio Publiciana ³⁷⁾ ideo ³⁸⁾ comparata, ut res ³⁹⁾ domino auferatur ex bono publico

¹⁾ C₁. seq. forte. ²⁾ C₂. text. corr. ³⁾ C₁. clauduntur. ⁴⁾ S. lacuna in textu. ⁵⁾ C₁. om. per. ⁶⁾ L. vel. ⁷⁾ S. X. q. XXX. ⁸⁾ P. propter X et XX annos. ⁹⁾ L. aliae. ¹⁰⁾ C₁. om. per. ¹¹⁾ C₁. om. ergo. ¹²⁾ L. vero. ¹³⁾ C₁. seq. quinquennium. ¹⁴⁾ S. fiunt. ¹⁵⁾ Ed. seq. § ad haec (§ 1). ¹⁶⁾ C₂. alias quandoque. ¹⁷⁾ L. om. annum. ¹⁸⁾ C₂. L. ratione. ¹⁹⁾ S. ut Auth. de ecclesiasticis. — C₁ C₂. L. P. Va. om. ut ecclesia — priv. ²⁰⁾ Pescat. om. civitatibus. ²¹⁾ S. triennalis; seq. X. alias. ²²⁾ S. quemque. ²³⁾ C₂. religio. ²⁴⁾ C₁. competit. — Ed. seq. XXX. ²⁵⁾ L. claudere. ²⁶⁾ C₁. C₂. L. P. Va. om. de ecclesiasticis. — Ed. de eccle. ti. col. IX, consti VI. § quas actiones. Cf. Auth. Quas actiones ad C. I. 2. 23 et Pescatore, pag. 21. ²⁷⁾ Sic S. — L. Va. De utili (intili — sic!) rei vindicatione. — C₁. C₂. P. om. rubr. — Ed. De Publiciana actione. Titulus quintus. ²⁸⁾ C₁. in rem; om. non domino. ²⁹⁾ C₂. om. aliae. — L. aliaeque pleraeque. — Va. pluresque. — Ed. et plures aliae. ³⁰⁾ Ed. censoria. ³¹⁾ P. seq. in marg. rubr. De publiciana. ³²⁾ C₂. om. De Publiciana. — S. text. corr. — Va. De Publiciana in rem. ³³⁾ Ed. qualiter. ³⁴⁾ P. om. quare — est. — L. Va. sit. ³⁵⁾ S. competit. ³⁶⁾ Ed. L. eam. ³⁷⁾ P. publicum. ³⁸⁾ C₁. P. non ideo. ³⁹⁾ L. seq. cuilibet praeterquam vero.

contra ¹⁾ naturalem rationem; eiusque rei est argumentum prima aequitas, deinde exceptio, quae potest dici secunda aequitas, scilicet ²⁾ si ea res possessoris ³⁾ non sit. Exceptio tamen ⁴⁾ iusti domini Publicianae potest obici, ut ff. eod. l. ult. et penult. ⁵⁾ (D. VI. 2. 16, 17).

Competit autem ei, qui quid ⁶⁾ sibi traditum ex iusta causa a ⁷⁾ non domino possidere ceperit nondumque usuceperit ⁸⁾. Nempe si usucepisset, directam et civilem haberet nec utilem vel honorariam actionem ⁹⁾ desideraret, ut ff. eod. l. I (D. VI. 2. 1). Traditum autem ex iusta causa intelligo ex venditione ¹⁰⁾, donatione ¹¹⁾, dotis nomine et ex causa legati ¹²⁾. Sed et si res ex causa iudicati ¹³⁾ sit tradita adiudicatae ¹⁴⁾, Publiciana competit, ut ff. eod. l. II et III, l. VI et VII ¹⁵⁾ (D. VI. 2. 2, 3, 6, 7). Estque ¹⁶⁾ Publiciana ¹⁷⁾ ad instar proprietatis prodita ¹⁸⁾ et non ad instar possessionis respicit, ut ff. eod. l. VII ¹⁹⁾ (D. VI. 2. 7). Competit autem haec actio non tantum bonae fidei emptori et legatario similibusque ²⁰⁾, sicut dictum est, sed et ²¹⁾ heredi, honorariis quoque ²²⁾ successoribus. Datur autem in heredem et in quemcumque possessorem. Et in summa in ²³⁾ Publiciana actione omnia eadem ²⁴⁾ erunt, quae in rei directa vindicatione diximus, ut ff. eod. l. sed et ²⁵⁾ (D. VI. 2. 7). Datur autem et ex ²⁶⁾ quibuscumque causis datur directa ²⁷⁾ in rem actio, si tamen ²⁸⁾ ex his causis nacti ²⁹⁾, prout diximus ³⁰⁾, rerum quaesitarum possessionem amiserimus. Interdum tamen nec ex iustis ³¹⁾ possessionibus competit ³²⁾ Publicianum iudicium, ut ex pignoratitiis atque precariis, ut ff. eod. l. quaecumque ³³⁾ (D. VI. 2. 13.) Notandum autem ³⁴⁾ est, quod et praeter traditionem possessionemque Publiciana competit, ut in hereditariis et legatis, partu ³⁵⁾ quoque ancillae furtive apud bonae fidei emptorem concepto ³⁶⁾ nondumque ³⁷⁾ possesso. Sed et in eo, quod ³⁸⁾ per alluvio-

¹⁾ L. circa. ²⁾ P. om. scilicet. ³⁾ C₂. S. Va. possessionis. ⁴⁾ L. enim. ⁵⁾ L. seq. ex ista causa. — De Publiciana actione. — S. seq. in marg. rubr. Cui competit Publiciana. — Va. not. in marg. competit Publiciana. ⁶⁾ C₁. S. quicquid. — C₂. qui quod. ⁷⁾ L. om. ex - a, seq. ante. ⁸⁾ S. usucepit. ⁹⁾ C₁. om. actionem. ¹⁰⁾ L. vindicatione. ¹¹⁾ C₂. ex vendito, donato. ¹²⁾ C₁. vulgati. ¹³⁾ C₁. iudicatis. ¹⁴⁾ S. abiudicatae. ¹⁵⁾ C₁. VIII. — Ed. II et VII. ¹⁶⁾ S. om. Est. ¹⁷⁾ P. Publiciana. ¹⁸⁾ Ed. tradita. ¹⁹⁾ C₁. Va. II et III et VI. — Ed. seq. § eum qui. — L. VI. § Publ. ²⁰⁾ S. similibus quod. ²¹⁾ S. om. et. ²²⁾ L. P. que. ²³⁾ C₁. P. in summam et in. — C₂. om. in. ²⁴⁾ L. om. eadem. ²⁵⁾ C₁. L. eum qui. ²⁶⁾ C₁. sed datur ex. — C₂. om. ex. — L. om. et. ²⁷⁾ Va. om. directa. ²⁸⁾ S. tantum. ²⁹⁾ S. nasci. ³⁰⁾ P. dixerim. ³¹⁾ L. certis. — V. istis (corr. ex iustis). ³²⁾ S. non competit. ³³⁾ Ed. seq. statim a princ. ³⁴⁾ L. quoque. ³⁵⁾ C₂. partum. ³⁶⁾ L. om. concepto. ³⁷⁾ C₂. nondum quoque. ³⁸⁾ C₁. qui.

nem¹⁾ accesserit²⁾, in eo quoque, quod³⁾ alicuius totius integri, ut statuae, aedificii, portio⁴⁾ fuerit⁵⁾ recisumque petitur⁶⁾. Sed et⁷⁾ si de usufructu agatur tradito itemque⁸⁾ de servitutibus rerum, Publiciana datur. Istis autem in⁹⁾ casibus pro traditione habetur patientia. Hic quoque¹⁰⁾ traditionem et patientiam tuendam¹¹⁾ esse¹²⁾ constat, ut ff. eod. l. si ego¹³⁾ (D. VI. 2. 11).

Praeterea sciendum est, quod in his demum¹⁴⁾ Publiciana cessat, quae usucapi non possunt; hoc tamen ita, si usucapio propter rerum vitia praepediatur¹⁵⁾, puta in furtivis, vi¹⁶⁾ possessis¹⁷⁾ et servis fugitivis. Et in summa: si res talis sit, ut eam lex aut constitutio alienari prohibeat, Publiciana non competit, quia his¹⁸⁾ casibus¹⁹⁾ neminem praetor tuetur, ne contra leges faciat, ut ff. eod. l. cum²⁰⁾ et l. sive²¹⁾ (D. VI. 2. 9, 12). Si vero usucapio rerum²²⁾ condicione²³⁾ inpediatur, et tunc²⁴⁾ Publiciana competit, ut²⁵⁾ in vectigalibus et²⁶⁾ superficariis, ut ff. eod. l. cum²⁷⁾ sponsus (D. VI. 2. 12). Est autem haec actio in rem, sicut dictum est, ut ff. communi dividundo, l. communi dividundo²⁸⁾, § III (D. X. 3. 7 § 3). Est²⁹⁾ et arbitraria, ut Inst. de actionibus, § praeterea (J. IV. 6, § 31). Porrigitur et³⁰⁾ post annum, ut ff. de actionibus, l. in honorariis (D. XLIV. 7. 35).

X. De utili in rem, quae vocatur rescissoria³¹⁾.

Sequitur, ut de rescissoria³²⁾ videamus³³⁾. Competit autem rescissoria ei³⁴⁾, cuius res usucapta praescriptave est actiove³⁵⁾ sua tempore perierit³⁶⁾, cum rei publicae causa abesset vel in hostium potestate fuisset³⁷⁾, ut in Inst. de actionibus, § rursus (J. IV. 6, § 5). Aliis quoque³⁸⁾ multis hanc actionem simili aequitate motus praetor accomodat, ut ff. ex quibus causis, l. I et l. VIII³⁹⁾ et IX et X et XI⁴⁰⁾ (D. IV. 6. 1, 8, 9, 10, 11).

¹⁾ Va. text. corr. ²⁾ S. accesseritque edificii portio fuerit recisumque petitur, in eo quoque etc. ³⁾ Va. qui. ⁴⁾ Ed. pactio. ⁵⁾ Va. seq. correct. in marg. datur. ⁶⁾ C₂. text. corr. ⁷⁾ L. etiam. ⁸⁾ S. utraque. ⁹⁾ P. S. om. in. ¹⁰⁾ L. om. quoque. ¹¹⁾ L. intuendam. ¹²⁾ C₁. om. esse. ¹³⁾ Ed. seq. § si de usufructu. — S. seq. in marg. rubr. Quando cessat Publiciana. — L. In quibus casibus cesset Publiciana. ¹⁴⁾ Va. in huiusdem nostra. ¹⁵⁾ Va. impediatur. ¹⁶⁾ S. in furtum usucaptis; om. puta. ¹⁷⁾ L. in possessis. ¹⁸⁾ Ed. iis. ¹⁹⁾ S. seq. post. ²⁰⁾ Ed. seq. § si res talis (§ 4). ²¹⁾ Ed. seq. § haec actio (§ 5). ²²⁾ C₁. Va. rei. ²³⁾ C₁. condicionem. ²⁴⁾ S. et rem. ²⁵⁾ C₂. om. ut. ²⁶⁾ S. om. et. ²⁷⁾ C₁. sive. ²⁸⁾ S. om. l. communi dividundo. ²⁹⁾ C₁. om. est. ³⁰⁾ L. Ed. etiam. ³¹⁾ Sic S. — P. in marg. man. post. Rubr. de rescissoria. — Va. De utili rescissoria actione. — Ed. De Rescissoria. Titulus sextus. ³²⁾ Va. rescissoria actione. ³³⁾ L. seq. De rescissoria. ³⁴⁾ S. eius. ³⁵⁾ P. text. corr. ³⁶⁾ L. pro ut. ³⁷⁾ P. esset. ³⁸⁾ Va. aliisque. ³⁹⁾ P. et III. ⁴⁰⁾ S. et II et III et X et XI.

Hoc tamen ita, si usucapio in absentia fuerit inpleta postve reditum¹⁾, sed²⁾ infra tempus modicum, quo³⁾ hospitium conducitur, sarcina conponitur, advocatio quaeritur⁴⁾, ut ff. ex quibus causis, l. ab hostibus⁵⁾ (D. IV. 6. 15). De his autem latius, quae ad rescissoriam⁶⁾ pertinent, in summa, quam de restitutionibus⁷⁾ fecimus, diligens⁸⁾ lector inveniet⁹⁾. Sed et sicut¹⁰⁾ superioribus¹¹⁾ datur rescissoria, sic et adversus eos dirigitur; ne vel obsit vel¹²⁾ prosit quod evenit, ut ff. ex quibus causis, l. I (D. IV. 6. 1), puta si ipsi¹³⁾ absentes res domi constitutorum usuceperunt¹⁴⁾ vel praescripserunt¹⁵⁾. Est autem haec actio, sicut et superior, et utilis et in rem et arbitraria¹⁶⁾. Differt¹⁷⁾ autem¹⁸⁾ ab ea¹⁹⁾, quia superior ultra annum porrigitur, haec anno terminatur. Item Publiciana laborat²⁰⁾, ut usucapio perficiatur; rescissoria contra ius civile datur, id est²¹⁾ efficit, ut usucapio rescindatur, ut in Inst. de actionibus, rursus²²⁾ (J. IV. 6, § 5) et C. ex quibus causis maiores, l. ult. (C. II. 53. 5). Item in eo differunt²³⁾, quod rescissoria agentem²⁴⁾ praetor permittit dicere, usucaptum non²⁵⁾ esse, quod usucaptum est²⁶⁾. Publiciana autem experientem²⁷⁾ praetor permittit dicere, usucaptum esse, quod usucaptum non est²⁸⁾. Nam et²⁹⁾ alias praetor³⁰⁾ mendacium utpote satis utile admittit³¹⁾ ipsumque³²⁾ inpunitum relinquit³³⁾. Ecce enim lege³⁴⁾ Cornelia fingitur³⁵⁾, ab hostibus captum ibique mortuum ea hora decessisse, qua captus fuit³⁶⁾, licet postea diutius vixerit. Sed et iure postliminii fingitur³⁷⁾, ab hostibus reversum³⁸⁾ semper in civitate fuisse, licet apud hostes longo tempore manserit, ut C. de postliminio reversis, l. I (C. VIII. 50. 1) et ff. eod. l. in bello (D. XLIX. 15. 12) et Inst. qui-

¹⁾ C₁. redditum. ²⁾ L. lacuna in textu. — Va. si et. ³⁾ S. quoque. ⁴⁾ P. quo hospitium conducit, sarcinam componit, advocatum quaerit. ⁵⁾ Ed. seq. § sed quod simpliciter (§ 3). ⁶⁾ Va. hic et semper rescissoriam. ⁷⁾ Va. restitutionibus. ⁸⁾ C₂. diligentius. ⁹⁾ L. inveniat. ¹⁰⁾ S. si cum. ¹¹⁾ L. seq. scilicet absentibus. — Ed. sicut superius datur rescissoria absentibus rei publicae causa, sic et etc. ¹²⁾ S. nec obsit haec vel. ¹³⁾ P. om. ipsi. ¹⁴⁾ P. S. usuceperint. ¹⁵⁾ P. praescripserint. ¹⁶⁾ Ed. tum utilis in rem, tum arbitraria. ¹⁷⁾ P. Differunt. ¹⁸⁾ Ed. tamen. ¹⁹⁾ L. illa. ²⁰⁾ S. laborabat. ²¹⁾ L. om. id est. ²²⁾ Ed. § namque si cui (§ 4). — C₁. C₂. L. P. Va. om. rursus. ²³⁾ S. diffinitur. ²⁴⁾ P. agentis. ²⁵⁾ C₁. om. non. ²⁶⁾ P. usucaptum esse quod usucaptum non est. — Ed. seq. alleg. ut Inst. de act. § rursus ex diverso. ²⁷⁾ S. excipientem. ²⁸⁾ P. om. Publiciana autem — non est. — Va. idem in marg. ²⁹⁾ Va. om. et. ³⁰⁾ L. om. praetor. ³¹⁾ S. admittat. ³²⁾ Ed. ipsum quoque. ³³⁾ L. S. reliquit. ³⁴⁾ C₂. lex. ³⁵⁾ S. fungitur. ³⁶⁾ C₂. L. S. fuerit. ³⁷⁾ C₂. L. S. Ed. firmatur. — P. text. corr. ³⁸⁾ Va. reversus.

^{a)} Cf. Savigny, IV. 282 sq. et Pescatore, Beiträge II. 34 sq., V. 23, n. 9.

bus modis ius patr. pot. dissolvitur, § si ab hostibus¹⁾ (J. I. 12, § 15).

XI. De utili in rem, quae datur hiis, qui in perpetuum a municipibus conduxerunt²⁾.

Sequitur et alia³⁾ in rem utilis, quae datur hiis, qui in perpetuum fundum conduxerunt⁴⁾ a municipibus. Datur autem adversus quemcumque possessorem, sed et⁵⁾ contra ipsos municipales, ita tamen, si vectigal solvatur⁶⁾. Idem est et⁷⁾ si ad tempus habuit⁸⁾ conductum nec ipsius⁹⁾ tempus¹⁰⁾ conductionis sit finitum. Secus aestimo, si a privato quis conduxerit etiam¹¹⁾ in perpetuum. Nec enim¹²⁾ absurdum est, ut plus possit¹³⁾ locatio municipum¹⁴⁾ quam privatorum, ut ff. si ager vectigalis, l. I¹⁵⁾ (D. VI. 3. 1).

XII. De utili in rem, quae datur emphiteotae¹⁶⁾.

Conpetit et utilis in rem emphiteotae, qui praedia emphiteotica sive sua¹⁷⁾ emponemata permutare potest et vendere, si tamen¹⁸⁾ domino denuntiet¹⁹⁾, ut habetur in titulo eodem in C.²⁰⁾ cum dubitatur²¹⁾ (C. IV. 66. 3), sed et donare²²⁾, ut Inst. de locatione, § adeo autem²³⁾ (J. III. 24, § 3). Huius autem contractus²⁴⁾ novi et a Romanis²⁵⁾ reperti²⁶⁾ propriam naturam Zeno²⁷⁾ statuit non inclinantem²⁸⁾ ad venditionem aut locationem²⁹⁾, sed³⁰⁾ suis propriis pactionibus³¹⁾ et naturalibus proprietatibus roboratam. Has autem³²⁾ omnes³³⁾ proprietates ex Codice et³⁴⁾ Institutionibus facile colligere licet³⁵⁾. Illud autem³⁶⁾ sciendum est, quia³⁷⁾ emphiteota, ut³⁸⁾ pensionem solvat infra³⁹⁾

¹⁾ C₁. C₂. P. S. Va. om. § si ab hostibus. ²⁾ Sic Va. — L. De ea, quae datur conductoribus perpetuis. — S. De utili in rem, quae datur his, qui a municipibus conduxerunt. — Ed. De utili in rem actione agrorum vectigalium. Titulus Septimus. — C₁. C₂. P. om. rubr. ³⁾ L. seq. actio. ⁴⁾ S. conduxerit. ⁵⁾ L. etiam. ⁶⁾ P. solvantur. — Va. Ed. solvant (Va. correct. ex solvatur). ⁷⁾ L. om. et. ⁸⁾ C₁. Va. habuerit. — L. habuerunt. ⁹⁾ C₁. L. Ed. om. ipsius. ¹⁰⁾ C₂. om. habuit — tempus. ¹¹⁾ Ed. et. ¹²⁾ L. om. enim. ¹³⁾ C₂. text. corr. ¹⁴⁾ S. municipium. ¹⁵⁾ Mss. om. l. I. ¹⁶⁾ Sic S. et Va. — L. De emphiteosi. — Ed. De utili in rem actione, quae datur emphiteotae. Titulus Octavus. — C₁. C₂. P. om. rubr. ¹⁷⁾ C₂. om. sive sua. ¹⁸⁾ Va. om. tamen. ¹⁹⁾ C₁. denuntient. ²⁰⁾ C₁. in codice. ²¹⁾ Mss. om. cum dubitatur. ²²⁾ Ed. om. ut habetur — donare. — L. seq. potest. ²³⁾ Sic L. Ed. — mss. om. § adeo autem. — Ed. seq. C. eod. l. cum dubitatur. ²⁴⁾ L. hoc autem certus. ²⁵⁾ C₁. et actionis (sic!). ²⁶⁾ C₁. repperit. — C₂. coperti. — Va. reperitur. ²⁷⁾ S. lacuna. ²⁸⁾ L. seq. se. ²⁹⁾ C₂. venditorem aut locatorem. ³⁰⁾ S. si. — Va. sed a. ³¹⁾ C₁. Va. actionibus. ³²⁾ C₁. vero. — S. om. autem. ³³⁾ C₂. om. omnes. ³⁴⁾ S. in. ³⁵⁾ P. est colligere. ³⁶⁾ L. om. autem. ³⁷⁾ Va. quod. ³⁸⁾ L. nisi. ³⁹⁾ C₁. ita. — Va. in.

triennium privato, infra¹⁾ biennium loco religioso, conditione ex lege convenitur, licet post traditionem emphiteotici praedii in se²⁾ collatam utili in rem actione³⁾ emphiteota⁴⁾ contra quemcumque possessorem experiatur. Sed et illud sciendum est, quia contractu emphiteoseos inito⁵⁾ et nondum ex⁶⁾ eo⁷⁾ praedio tradito conditione⁸⁾ ex lege agitur⁹⁾, ut traditio celebretur.

XIII. De utili in rem, quae datur superficiario¹⁰⁾.

Superficiario quoque, id est ei, qui in alieno solo superficiem ita¹¹⁾ habet, ut certam pensionem praestet, praetor cognita causa in rem actionem utilem et adversus¹²⁾ quemcumque possessorem pollicetur¹³⁾, ut ff. de rei vindicatione, l. id est¹⁴⁾ et l. praetor (D. VI. 1. 74, 75) et ff. de pignoratitia, l. tutor¹⁵⁾ (D. XIII. 7. 16). Si tamen non¹⁶⁾ ad tempus modicum conduxerit¹⁷⁾, ut ff. de superficiebus, l. I¹⁸⁾ (D. XLIII. 18. 1).

XIV. De utili in rem actione, quae datur militi et minori¹⁹⁾.

Datur quoque²⁰⁾ utilis in rem militi²¹⁾ et²²⁾ minori²³⁾, quorum pecuniis res emptae fuerint, licet non eorum nomine, si tamen maluerint²⁴⁾ vindicare quam pecunias condicere, ut C. de rei vend. l. si ut (C. III. 32. 8) et C.²⁵⁾ arbitrium tutelae, l. curator (C. V. 51. 3). Tunc autem²⁶⁾ proprie minor praedium sua pecunia comparatum vendicabit, si²⁷⁾ curator emerit. Secus forte erit²⁸⁾, si extraneus comparavit²⁹⁾, ut ex lege praedicta curator conicitur³⁰⁾.

¹⁾ L. vel. ²⁾ P. infra; om. praedii. ³⁾ C₁. actionem. — C₂. om. actione. ⁴⁾ Va. emphiteotica. — P. om. emphiteota. ⁵⁾ S. nato. ⁶⁾ P. om. ex. ⁷⁾ L. reo. ⁸⁾ C₁. condicionem. ⁹⁾ C₂. agit. ¹⁰⁾ Sic S. et Va. — L. De actione, quae datur superficiario. — Ed. De utili in rem actione, quae datur superficiario. Titulus Nonus. ¹¹⁾ S. adversum; L. S. om. et. ¹²⁾ Va. text. corr. ¹³⁾ C₁. l. item. — Ed. l. superficiario (l. 73). — Va. l. idem (l. 34). ¹⁴⁾ C₂. tutorum. — S. tutori. — Ed. seq. § ult. (2). ¹⁵⁾ Va. om. non. ¹⁶⁾ P. S. conduxit. ¹⁷⁾ Ed. seq. § qui superficiem (§ 3). ¹⁸⁾ Va. in marg. rubr. De utili rei (in rem actione), quae datur militi et minori. — Ed. De utili in rem actione etc. ut supra. Titulus Decimus. — L. De ea, quae datur militi et minori. — C₁. C₂. P. S. om. rubr. ¹⁹⁾ L. autem. ²⁰⁾ C₂. veluti. ²¹⁾ C₂. P. S. Va. om. et. ²²⁾ Va. militibus (? minoribus (text. corr.)). ²³⁾ C₂. L. S. maluerit. ²⁴⁾ C₁. Va. alleg. corr. ²⁵⁾ L. om. autem. ²⁶⁾ S. om. si; text. corr. ²⁷⁾ C₁. Va. esset. — S. est. ²⁸⁾ C₂. L. comparaverit. ²⁹⁾ Ed. sic! — C₁. C₂. Va. convincitur. — P. om. conicitur. — S. committitur.

XV. De utili rei vindicatione, qua¹⁾ revocatur res mortis causa donata²⁾.

Utilis quoque vindicatio³⁾ datur ei, qui rem mortis causa donatam revocat, sive⁴⁾ convaluerit, sive penituerit, sive sic pepigerit⁵⁾, sive de⁶⁾ peregre redierit, ut ff. de donatione causa mortis, l. si mortis et l. qui mortis (D. XXXIX. 6. 29, 30).

XVI. De utili rei vindicatione, qua revocatur id, quod inofficiose donatum est⁷⁾.

Utilis quoque vindicatio⁸⁾ competit, ut revocetur, quod inofficiose donatum est, sed et ut revocetur⁹⁾, quod donatarius ingratus et inmemor accepti muneris acceperit, ut C. de inofficiosis donationibus, l. si totas¹⁰⁾ (C. III. 29. 5) et C. de revocandis donationibus, l. his¹¹⁾ (C. VIII. 55. 7). Quidam tamen¹²⁾ ad revocanda¹³⁾ haec¹⁴⁾ dumtaxat conditionem ex lege competere inquirunt.

XVII. De utili rei vindicatione, qua repetitur res propter nuptias donata matrimonio soluto¹⁵⁾.

Res quoque propter nuptias¹⁶⁾ donata¹⁷⁾ dissoluto¹⁸⁾ matrimonio¹⁹⁾, licet non fuerit tradita, utili in rem actione²⁰⁾ petetur²¹⁾, ut in Auth. ut immobilia, § I (Nov. 61, c. 1).

XVIII. De utili rei vindicatione, qua revocatur res propter metum tradita²²⁾.

Sed et si res fuerit per²³⁾ metum tradita dominiumque sic²⁴⁾ transiit²⁵⁾ ideoque directa vindicatio²⁶⁾ cessat, in rem tamen²⁷⁾ utilis tribuitur, ut ff. quod metus causa, l. metum, § licet²⁸⁾ (D. IV. 2. 9 § 6).

¹⁾ S. quae. ²⁾ Sic S. — L. Hac actione revocantur inofficiositer donata. — Va. De utili rei vindicatione, quae revocat res donatas. — Ed. De utili in rem actione, quae datur ei, qui rem mortis causa donatam revocat. Titulus 11. ³⁾ Va. venditio. ⁴⁾ S. si. ⁵⁾ C₁. pepigitur. ⁶⁾ Va. om. de. ⁷⁾ Sic S. — Va. De utili rei vindicatione, qua revocatum est id, quod donatum est inofficiose. — Ed. De utili in rem actione, qua res inofficiose donata revocatur. Tit. 12. — C₁. C₂. P. om. rubr. ⁸⁾ C₁. venditio. ⁹⁾ C₂. om. quod — revocetur. ¹⁰⁾ C₁. Va. si totus. ¹¹⁾ Ed. his solis. ¹²⁾ Va. om. tamen. ¹³⁾ C₂. revocandum. — S. revocandam. ¹⁴⁾ C₂. L. hoc. ¹⁵⁾ Sic S. et Va. — Ed. De utili in rem actione, qua etc. Titulus 13. — C₁. C₂. P. om. rubr. ¹⁶⁾ S. om. propter nuptias. ¹⁷⁾ C₂. S. donatas. ¹⁸⁾ L. soluto. ¹⁹⁾ C₁. Va. seq. petitur. ²⁰⁾ C₂. actio. ²¹⁾ C₁. Va. om. petetur. — S. text. corr. ²²⁾ Sic S. et Va. — C₁. C₂. P. Ed. om. rubr. ²³⁾ Va. ob per (sic!). ²⁴⁾ C₁. dominium quidem. ²⁵⁾ C₂. L. P. transierit. ²⁶⁾ C₁. rei vindicatio. ²⁷⁾ S. tantum. ²⁸⁾ L. seq. petere. Item § volenti (ibid. § 4). — Va. § si quid (corr. sed quod, § 3). — Ed. § ex hoc edicto (§ 7).

XIX. De utili in rem actione legis commissoriae¹⁾.

Item si quis vendiderit lege commissoria, hoc est ut, si pecunia die²⁾ pacto³⁾ praefixa⁴⁾ non fuerit soluta, res sit inempta nec fuerit facta solutio, utilis proponetur⁵⁾ rei vindicatio, ut ff. de lege commissoria, l. ult. (D. XVIII. 3. 8) et C. de pactis inter emptorem et venditorem, l. qui⁶⁾ (C. IV. 54. 3).

XX. De utili rei vindicatione, quae datur, ut id reddatur, quod fuit datum pro alimentis non praestitis⁷⁾.

Item si quis rem⁸⁾ donaverit, ut alatur nec alitus⁹⁾ fuerit, non tantum¹⁰⁾ poterit condicere, sed et¹¹⁾ utiliter vindicare, ut C. de donationibus¹²⁾, quae sub modo, l. I (C. VIII. 54. 1).

XXI. De utili rei vindicatione, qua repetitur res in dotem data matrimonio soluto¹³⁾.

Sed et res aestimata in dotem data soluto matrimonio utili¹⁴⁾ in rem actione¹⁵⁾ petetur¹⁶⁾, ut C. de iure dotium, l. in rebus (C. V. 12. 30). Aliqui tamen¹⁷⁾ hoc¹⁸⁾ intelligendum asserunt, si intercesserit¹⁹⁾ pactum²⁰⁾, ut mulieris esset arbitrium.

XXII. De utili rei vindicatione, qua repetit illicitum fideicommissum fiscus²¹⁾.

Item²²⁾ si tacitum²³⁾ fideicommissum et per²⁴⁾ hoc illicitum²⁵⁾ fuerit²⁶⁾ alicui relictum, fiscus illud²⁷⁾ utiliter vendicabit, ut ff. de iure fisci, l. imperator²⁸⁾ (D. XLIX. 14. 43).

¹⁾ Sic Ed. — S. De utili rei vindicatione, qua repetuntur res, id est commissoria vendita pecunia non soluta. — Va. De utili rei vindicatione, qua repetitur res, id est con(missoria) vendi(ta) p(pecunia) non dissoluto (sic!) R(rubr). ²⁾ P. de. ³⁾ L. acto. ⁴⁾ C₂. text. corr. ⁵⁾ P. proponitur. ⁶⁾ C₂. S. quod. — Va. quia ea. — Ed. qui ea lege. ⁷⁾ Sic S. — Va. De utili rei vindicatione, qua repetit id, quod datur aut alimenta praestare. R(rubr). (sic!) — Ed. De utili in rem actione, quae datur ei, qui rem donavit, ut aleretur et non fuit alitus. Titulus 15. ⁸⁾ S. res. ⁹⁾ S. alitum. ¹⁰⁾ C₁. C₂. Va. tamen. ¹¹⁾ C₁. Va. om. et. ¹²⁾ L. seq. l. quae sub modo. ¹³⁾ Va. De utili rei vindicatione, quae revocat res in dotem soluto matrimonio data(s). — Ed. De utili in rem actione, qua res aestimata in dotem data soluto matrimonio repetitur. Titulus 16. — C₁. C₂. P. om. rubr. ¹⁴⁾ S. et utilis. ¹⁵⁾ S. actionem. ¹⁶⁾ P. petitur. ¹⁷⁾ S. Aliquando; om. tamen. ¹⁸⁾ L. hic. ¹⁹⁾ Va. intercedit. ²⁰⁾ C₁. om. pactum. — C₂. om. ut. — S. om. ut . . . esset. ²¹⁾ Sic S. et Va. — L. De ea, quae datur fisco propter tacitum fideicommissum. — Ed. De utili in rem actione ex tacito fideicommissum. Titulus 17. — C₁. C₂. P. om. rubr. ²²⁾ Va. om. Item. ²³⁾ S. om. tacitum. ²⁴⁾ L. propter. ²⁵⁾ C₂. text. corr. — Ed. licitum. ²⁶⁾ S. fuit. ²⁷⁾ C₁. om. illud. — L. seq. vel. ²⁸⁾ S. alleg. corr. — Ed. imperator noster.

XXIII. De rei vindicatione, qua decima vel res aliqua, (quam quis voverit, petitur¹⁾).

Item²⁾ si quis bonorum suorum decimam³⁾ remve⁴⁾ quamcumque suam voverit⁵⁾, non equidem⁶⁾ prius in bonis esse desinit⁷⁾, quam fuerit separata vel seorsum posita. Per contrarium ergo⁸⁾ intellectum colligere fas est, quod si fuerit seposita⁹⁾, ad eam petendam vindicatio¹⁰⁾ vel utilis proponitur, ut ff. de pollicitationibus, l. II¹¹⁾ (D. L. 12. 2). Sane quod in C. de sacrosanctis ecclesiis, l. ult. (C. I. 2. 23) notatum¹²⁾ reperitur: in rem actionem vel utilem ecclesiae competere¹³⁾ ex pacto donationis, venditionis¹⁴⁾ similibusque, falsissimum puto. Quippe¹⁵⁾ ea lege cavetur¹⁶⁾, actionem ecclesiae competere¹⁷⁾ ad instar eorum, quae legati titulo fidei commissi fuerint¹⁸⁾ derelicta. At¹⁹⁾ enim legatariis et fideicommissariis²⁰⁾ dumtaxat nomine relictorum ante traditionem actiones²¹⁾ in rem tribuuntur²²⁾; ea propter nec²³⁾ ecclesiis, nisi in relictis et non ex pactis actio in rem vel²⁴⁾ utilis accommodabitur²⁵⁾.

XXIV. De praeiudicialibus in rem actionibus²⁶⁾.

Proditae sunt et adhuc actiones in rem utiles tres²⁷⁾, quae vocantur praeiudiciales. Prima est, per quam quaeritur, an quis²⁸⁾ liber sit²⁹⁾; altera³⁰⁾, an³¹⁾ libertus³²⁾; tertia, per quam quaeritur de partu agnoscendo, id est an quis filius sit, ut Inst. de actionibus, § praeiudiciales actiones³³⁾ (J. IV. 6, § 13). Dicuntur autem praeiudiciales, quia actionibus secum³⁴⁾ concurrentibus antea postea propositis praeiudicare solent. Itaque, licet principaliter aliquotiens³⁵⁾ intendantur, praeiudiciales vo-

¹⁾ Va. *De utili rei vindicatione, quam (corr. qua) decimale res, quam quis noverit* (corr. *voverit*) *petita* (corr. *petitur*). — Ed. *De utili in rem actione decimae, quam quis vovit. Titulus 18.* ²⁾ Va. om. *Item.* ³⁾ L. *decimas.* ⁴⁾ C₂. om. *remve.* — L. *remque.* — S. *rem ne.* ⁵⁾ C₁. C₂. L. S. *noverit.* — P. *vomit* (sic!). ⁶⁾ C₂. *nequidem.* ⁷⁾ S. *desiit.* ⁸⁾ L. *igitur.* ⁹⁾ C₂. L. *separata.* — Ed. om. *Per contrarium — seposita.* ¹⁰⁾ C₁. *venditio.* ¹¹⁾ Ed. seq. § *si decimam* (§ 2). ¹²⁾ C₂. S. Ed. *notandum.* — P. *non tantum.* ¹³⁾ S. *competentem.* ¹⁴⁾ C₂. om. *venditionis.* — P. *vendicationis.* ¹⁵⁾ S. *quia proprie.* ¹⁶⁾ P. *cautum.* ¹⁷⁾ S. *competentem.* ¹⁸⁾ C₂. L. *fuerit.* ¹⁹⁾ S. *A te.* ²⁰⁾ S. *legatarius et fideicommissarius.* ²¹⁾ C₂. *actores.* ²²⁾ P. *tribuitur.* — Ed. *traduntur.* ²³⁾ C₁. *de.* ²⁴⁾ L. *et.* ²⁵⁾ C₂. S. *actio moderabitur (moderatur).* ²⁶⁾ Sic S. et Va. — L. *De praeiudicialibus.* — Ed. *De praeiudicialibus actionibus. Titulus 19.* ²⁷⁾ S. om. *tres.* ²⁸⁾ C₁. P. *aliquis.* ²⁹⁾ L. seq. *vel servus.* ³⁰⁾ Va. om. *altera.* ³¹⁾ C₂. *per an.* ³²⁾ S. *libertas.* — L. seq. *an ingenuus.* ³³⁾ Mss. exc. L. om. § *praeiudiciales actiones.* ³⁴⁾ C₂. *sunt.* ³⁵⁾ P. *multotiens.*

cantur, non quod actu ipso tunc praeiudicent, sed quia¹⁾, si quae²⁾ actiones cum illis concurrerent³⁾, profecto⁴⁾ praeiudicarent. Nam et⁵⁾ alias⁶⁾ actionem legis Aquiliae⁷⁾ penalem nuncupamus⁸⁾, non quia semper penam⁹⁾ contineat¹⁰⁾, sed quia sic nata est¹¹⁾ et prodita, ut penam¹²⁾ valeat persequi, possit quoque crescere, alias ex inficiatione¹³⁾, alias ex mensis vel anni¹⁴⁾ spatii repetitione, ut ff. ad legem Aquiliam, l. inde¹⁵⁾ Neratius¹⁶⁾ et l. si servus¹⁷⁾ (D. IX. 2. 23, 27) et Inst. de lege Aquilia, § his autem¹⁸⁾ (J. IV. 3, § 9).

Tunc autem re vera¹⁹⁾, id est nomine et re, sunt praeiudiciales, cum aliae actiones principales²⁰⁾ intenduntur et eis praeiudiciales actiones²¹⁾ in modum exceptionis obiciuntur. Ecce enim, si a me petas hereditatem egoque²²⁾ tibi obiciam, quod meus servus sis vel libertus vel filius, inprimis ventilabitur haec a me tibi obiecta quaestio; et si obtinero, sublata erit tua, licet primo mota fuerit, intentio. Nam et alias, si quem²³⁾ de iniuria fortassis accusavero²⁴⁾ et ipse mihi caedis aut vulnere crimen²⁵⁾ obiecerit, ipse utpote de maiori crimine acturus²⁶⁾ prius audietur quam ego²⁷⁾. Sane notandum est, quod²⁸⁾ illa²⁹⁾ prima in rem actio³⁰⁾ utilis praeiudicialis, id est³¹⁾ per quam quaeritur³²⁾, an quis liber sit seu³³⁾ servus, civilis est et legitimam fere³⁴⁾ habet causam. Aliae autem duae ex praetoris³⁵⁾ iurisdictione³⁶⁾ substantiam capiunt. Legitima autem causa actionum³⁷⁾ in rem dominium est; quippe ita proditae sunt iure civili actiones in rem, ut quis dominium suum³⁸⁾ vindicet, ut Inst. de actionibus, § sed iste³⁹⁾ (J. IV. 6, § 3), licet ipsum habeat⁴⁰⁾. Nam et alias fundum etiam⁴¹⁾ traditum peto, ut ff. de verborum obligationibus,

¹⁾ C₁. om. *quia.* — P. seq. *ipsae.* ²⁾ S. *sicque.* ³⁾ C₁. Va. *concurrunt.* — P. *concurrerint.* — S. *concurrent.* ⁴⁾ C₂. *pro certo.* ⁵⁾ S. om. *et.* ⁶⁾ P. *aliam.* ⁷⁾ C₂. text. corr. ⁸⁾ S. *nuncupamus.* ⁹⁾ C₁. *pena.* ¹⁰⁾ C₂. *retineat.* ¹¹⁾ C₁. om. *nata est.* — C₂. *natura est.* ¹²⁾ C₁. text. corr. ¹³⁾ P. *ficiatione.* ¹⁴⁾ P. text. corr. — Va. *alias annui.* ¹⁵⁾ Mss. *unde.* ¹⁶⁾ Ed. seq. § *haec actio* (§ 10). ¹⁷⁾ L. seq. § III. — Ed. seq. *et ff. de act. et obl. l. qui servum, § ult.* (D. XLIV. 7. 34 § 2). ¹⁸⁾ L. seq. *Quando proprie dicantur praeiudiciales.* — S. Va. seq. in marg. rubr. *Quando re vera istae actiones sunt praeiudiciales.* ¹⁹⁾ S. om. *autem re vera* (lacuna). ²⁰⁾ C₁. C₂. *principaliter.* — S. *praeiudiciales principales.* — Va. *praecipuae.* ²¹⁾ C₂. *exceptiones.* ²²⁾ C₁. P. S. Va. *ego.* ²³⁾ S. *quidem.* — Va. *quam.* ²⁴⁾ Ed. *accuso.* ²⁵⁾ Va. *crimine.* — L. om. *vulnere* (lacuna); seq. *certum.* ²⁶⁾ C₂. *actus.* — L. *accusaturus.* ²⁷⁾ L. om. *quam ego.* ²⁸⁾ P. S. *quia.* ²⁹⁾ C₂. om. *illa.* ³⁰⁾ C₁. Va. om. *actio.* ³¹⁾ L. om. *id est.* ³²⁾ P. *dicitur.* ³³⁾ L. *an.* ³⁴⁾ C₂. om. *fere.* ³⁵⁾ C₁. *exceptionis.* ³⁶⁾ C₁. *iurisdictionem.* ³⁷⁾ S. *actionem.* — Va. *actioni.* ³⁸⁾ C₁. Va. om. *suum.* ³⁹⁾ Ed. seq. § *praeiudiciales.* ⁴⁰⁾ C₂. *habeant.* ⁴¹⁾ C₁. om. *etiam.*

Julianus ¹⁾ (D. XLV. I. 131). *Fere autem ideo dicitur* ²⁾, quia, licet eo ³⁾ actionis genere agatur de dominio, cessat tamen ⁴⁾ trina distinctio. Ecce enim aliis ⁵⁾ in casibus ⁶⁾ omnibus alius ⁷⁾ est qui petit ⁸⁾, alius ⁹⁾ a quo petitur, aliudque quod ¹⁰⁾ petitur. Namque si quis aliquem, qui in possessione ¹¹⁾ libertatis est, petat ¹²⁾ in servitutem, ipsum petit et ab eodem ipso petit assertione sublata. Si vero quis ¹³⁾ in possessione servitutis constitutus in libertatem proclamet, ipse est, qui petit, et se ipsum petit.

In aliis autem duabus ¹⁴⁾ praeiudicialibus, id est per quas quaeritur, an quis sit libertus seu filius, cessat ¹⁵⁾ utrumque, id est ¹⁶⁾ domini ratio ¹⁷⁾ et trina distinctio. Nempe in his de dominio non ¹⁸⁾ agitur; sed et ¹⁹⁾ in his duabus actionibus idem est, qui ²⁰⁾ vel a quo petit ²¹⁾, cum eo, quod petitur. In rem tamen et ²²⁾ istae duae actiones sunt. Nam libertus praeiudiciali actione a patrono petitur et, sive neget omnino se libertum sive confiteatur, sed Gaii Seii, puta ²³⁾ se petentis, libertum esse diffitetur ²⁴⁾, praeiudicium redditur, ut ff. si ingenuus, l. ult. (D. XL. 14. 6). Libertus quoque se dicit suum et filius ²⁵⁾ similiter, id est ²⁶⁾ sui iuris, unde et ²⁷⁾ Persius ²⁸⁾ a): »Vindicta ²⁹⁾ postquam meus a praetore recessi« ³⁰⁾. Sunt autem ³¹⁾ arbitrariae actiones istae, ut puto, et ³²⁾ extra ordinem ³³⁾ aliarum actionum negative plerumque intenduntur ³⁴⁾, puta cum aliis actionibus principaliter ³⁵⁾ intentatis obiciuntur ³⁶⁾. Quod genus ³⁷⁾ actionis ³⁸⁾, scilicet negativae ³⁹⁾, in controversiis rerum ⁴⁰⁾ corporalium alias proditum non est. Nam in his ⁴¹⁾ qui ⁴²⁾ non possidet ⁴³⁾ agit ⁴⁴⁾. Ei vero, qui possidet, non est actio prodata nomine ⁴⁵⁾ corporum,

¹⁾ Ed. l. ult. — L. l. I. ²⁾ Ed. dicitur in textu. ³⁾ C₁. Va. ex. ⁴⁾ Va enim. ⁵⁾ Va. om. aliis. — L. alias. ⁶⁾ C₁. enim in causis. ⁷⁾ C₁. altus. ⁸⁾ Va. om. alius — petit. ⁹⁾ C₁. om. qui — alius. ¹⁰⁾ L. aliud quid. ¹¹⁾ C₁. possessionem. ¹²⁾ C₁. petit. ¹³⁾ Ed. si quis non. ¹⁴⁾ C₁. L. om. duabus. ¹⁵⁾ Va. text. corr. ¹⁶⁾ Ed. est et. ¹⁷⁾ C₁. text. corr. — S. dominium. ¹⁸⁾ Va. om. non. ¹⁹⁾ C₁. etiam. — S. Va. om. et. ²⁰⁾ P. qui petit. ²¹⁾ C₁. om. petit. ²²⁾ Va. om. et. ²³⁾ Ed. sed non Gaii Seii, seu puta. ²⁴⁾ L. etiam diffitetur. ²⁵⁾ S. filium. ²⁶⁾ Va. seq. dicit, se esse sui iuris. ²⁷⁾ L. om. et. ²⁸⁾ Sic C₁. Ed. — C₂. P. S. Va. Vi. Oratius. ²⁹⁾ C₂. L. vindictam. ³⁰⁾ L. seq. In quo differant hae actiones ab aliis. ³¹⁾ L. om. autem. ³²⁾ S. om. et. ³³⁾ C₁. extraordinariae. ³⁴⁾ C₁. om. intenduntur. ³⁵⁾ Va. om. principaliter. ³⁶⁾ P. obtinentur. ³⁷⁾ S. om. genus. ³⁸⁾ C₁. Va. est. ³⁹⁾ C₂. negativum. — Va. text. corr. ⁴⁰⁾ C₁. seq. naturalium corporalium. ⁴¹⁾ C₁. text corr. — P. si his. — L. illis. — Ed. in ius. — Va. om. in his. ⁴²⁾ Va. ille qui. ⁴³⁾ S. possident. — C₂. Nam in his is agit, qui non possidet. ⁴⁴⁾ P. seq. cum eo, qui possidet; non est actio prodata etc. ⁴⁵⁾ C₂. non esse.

^{a)} Satirarum liber, V. 88.

per quam neget, rem actoris ¹⁾ esse ²⁾, ut Inst. de actionibus, § aequae si agat ³⁾ (J. IV. 6, § 2). Sane nomine rerum incorporearum actiones in rem utiles et negativae prodatae sunt, quae appellantur negatoriae ⁴⁾. Sunt et aliae, quae vocantur confessoriae. Proponuntur autem istae actiones, id est confessoria et negatoria, de servitutibus tam rerum quam personarum ⁵⁾, tam rusticis quam urbanis ⁶⁾, ut ff. si servitus vendicetur, l. I et II ⁷⁾ (D. VIII. 5. 1, 2) et Inst. de actionibus, § aequae ⁸⁾ (J. IV. 6, § 2).

XXV. De confessoria et negatoria actione ⁹⁾.

Videamus itaque, cui competat ¹⁰⁾ confessoria ¹¹⁾ atque negatoria et in quem et ¹²⁾ quid in eas veniat et quales sint ¹³⁾. Et sciendum est, quia confessoria et negatoria invenitur ¹⁴⁾ tam directa quam utilis, licet omnis confessoria et negatoria sit actio in rem utilis. Directa autem confessoria nulli alii quam domino fundi competit ¹⁵⁾, cui servitur ¹⁶⁾. Servitutem enim ¹⁷⁾ nemo alius vendicare potest quam is, qui dominium in fundo vicino ¹⁸⁾ habet, cui ¹⁹⁾ servitutem dicit deberi, ut ff. si servitus vendicetur, l. II ²⁰⁾ (D. VIII. 5. 2). Utilis autem ²¹⁾ confessoria dicitur alias ²²⁾ ratione personae, alias ratione ²³⁾ rei. Ratione ²⁴⁾ personae, sicut ea, quae competit non dominis servitutes ²⁵⁾ vendicantibus, puta superficiario, fructuario ²⁶⁾, vectigalis fundi possessori, ut ff. de servitutibus, l. ei qui (D. VIII. 1. 16) et ff. de remissionibus, l. remissioni ²⁷⁾ (D. XLIII. 25. 1). Ratione rei utilis confessoria competit, puta si quis vendicat ²⁸⁾ viam ad sepulcrum ²⁹⁾, quod est humanis usibus exemptum, ut ff. si ³⁰⁾ servitus vendicetur, l. I (D. VIII. 5. 1). Licet servitus itineris ³¹⁾ ad sepulcrum privati iuris sit, ut ff. de servitutibus, l. servitutes ³²⁾ (D. VIII. 1. 14).

¹⁾ C₁. S. actionis. ²⁾ C₁. esset. ³⁾ Sic Ed., quod mss. om. — L. § contra quoque. ⁴⁾ Ed. seq. rubr. De utili actione confessoria atque negatoria, quae de servitutibus tam rerum quam personarum, cum rustici, tum urbani praedii proponuntur. Tit. 20. (Sic etiam Pescatore.) ⁵⁾ Va. text. corr. ⁶⁾ Ed. cum rustici tum urbani praedii. ⁷⁾ Ed. seq. primo responso. ⁸⁾ Sic Ed., mss. om. § aequae. ⁹⁾ Sic S. et Va. (in marg.) — C₁. C₂. L. P. om. rubr. ¹⁰⁾ S. competit. — L. competant. ¹¹⁾ Va. confesso. ¹²⁾ Ed. P. S. om. et. ¹³⁾ C₁. sunt. — L. seq. Distinctio negatoriae et confessoriae. ¹⁴⁾ C₂. dicitur. — L. est. ¹⁵⁾ L. convenit. ¹⁶⁾ C₁. L. servitus. ¹⁷⁾ Va. autem. ¹⁸⁾ S. vicini. ¹⁹⁾ C₁. an. ²⁰⁾ Ed. seq. § haec autem in rem actio (§ 1). ²¹⁾ C₁. S. om. autem. ²²⁾ C₂. alias pro. ²³⁾ P. om. alias ratione. ²⁴⁾ C₂. om. Ratione. ²⁵⁾ S. servitutem. ²⁶⁾ L. seq. amphiteotae, habent enim ius in re. ²⁷⁾ Sic C₂. — C₁. L. P. S. Va. om. l. remissioni. ²⁸⁾ Ed. vendicet. ²⁹⁾ P. seq. quod privati iuris sit. ³⁰⁾ C₁. Va. si quis. ³¹⁾ C₁. Va. omnis. ³²⁾ Ed. § servitus (§ 1). — ibid. seq. in marg. rubr. Cui competat confessoria et utilis. — L. seq. praediorum. — Va. Cui competat confessoria directa vel utilis. Rubr.

Conpetit autem confessoria directa vel utilis ei, cui servitus quasi¹⁾ tradita est vel per patientiam. Traditio²⁾ enim³⁾ et patientia servitutum⁴⁾ inducunt⁵⁾ praetoris officium, ut ff. de servitutibus rusticorum praediorum⁶⁾, l. I (D. VIII. 3. 1). Conpetit autem⁷⁾ ita demum, si prohibeatur⁸⁾ uti servitute, qua⁹⁾ et retro usus¹⁰⁾ fuerit. Prohibetur autem quis alias expressim, ut si prohibeatur¹¹⁾ ire¹²⁾, agere, uti, frui, alias per consequentiam, ut si prohibeatur viam reficere, sternere¹³⁾ quidve, quod¹⁴⁾ iter¹⁵⁾ facit invium¹⁶⁾, auferre, ut ff. si servitus vendicetur, l. loci¹⁷⁾ (D. VIII. 5. 4).

Directa autem negatoria¹⁸⁾ conpetit domino aedificii vel praedii, quod servire debere dicitur, neganti servitute se vicino debere¹⁹⁾, ut ff. si servitus vendicetur, l. loci²⁰⁾ (D. VIII. 5. 4). Utilis autem negatoria conpetit et eis et in eos, quibus²¹⁾ et in quos conpetit utilis²²⁾ confessoria.

Sane notandum est, quod in negatoria actione duo specialia reperiuntur. Unum est, quia²³⁾ negative concipitur, quod²⁴⁾ alias non²⁵⁾ habetur, nisi in praeiudicialibus et in illis ita demum, si²⁶⁾ non principaliter, sed in modum exceptionis, sicut et²⁷⁾ superius dictum est, obiciuntur. Est et aliud in negatoria²⁸⁾ speciale, quia²⁹⁾ idem³⁰⁾ est iuris possessor atque petitor³¹⁾. Hoc autem³²⁾ ultimum actio negatoria commune habet cum³³⁾ confessoria. Ecce enim, si ego, cuius³⁴⁾ praedium debere servitute³⁵⁾ dicitur, patiente³⁶⁾ eo, qui servitute sibi vendicat, aedificavero, ego³⁷⁾ iuris possessor effectus ero petitorque³⁸⁾ negatoriam intendendo³⁹⁾. Si vero non habuero aedificatum, adversarius meus possessor est. Nam cum nihil⁴⁰⁾ sit innovatum, ille possidet⁴¹⁾, hoc tamen⁴²⁾ ita, si et retro, sicut iam dictum

1) S. servitus quasi servitus. 2) S. traditionis. 3) S. om. enim. 4) C₂. servitutis. 5) C₂. S. inducit. — L. introducunt. 6) S. Va. seq. in marg. rubr. Quando conpetat. 7) C₁. C₂. Va. om. autem. 8) L. autem ita, si dominium prohibeatur. 9) S. quia. 10) S. versus. 11) L. prohibeat. 12) S. et re. 13) S. om. sternere. 14) Va. quod quidve aliud quod. 15) C₁. item. — P. inter. 16) C₁. initium. — C₂. viam. — L. unum. — S. om. invium. 17) L. Ed. seq. § Si quis (§ 5). — L. seq. rubr. De directa negatoria. — S. seq. rubr. De directa negatoria actione. — Va. De [vera] negatoria directa. — Ed. om. rubr. 18) Va. negotiatoria. 19) P. om. dicitur — debere. 20) L. Ed. seq. § Conpetit (§ 7). — S. seq. in marg. rubr. De utili negatoria actione. — Va. De utili negatoria. 21) S. et in quibus. 22) Va. om. utilis. 23) C₁. C₂. Va. quod. 24) S. quia. 25) S. seq. domino. 26) S. om. si. 27) P. om. et. 28) C₂. seq. actione. 29) S. qui. 30) P. unus idemque. 31) Ed. debitor. 32) P. Et hoc. 33) S. et. 34) C₂. cum. 35) C₂. L. S. servire. 36) Ed. praedium servire dicitur patienti. 37) C₂. seq. et. 38) C₂. petitionem. — S. petitor. 39) C₂. S. Va. intendo. 40) S. om. nihil. 41) P. possideret. 42) S. tantum.

est, servitute usus fuerat et se uti suo iure¹⁾ credebat, ut ff. si servitus vendicetur, l. et si²⁾ (D. VIII. 5. 6) et ff. quemadmodum servitus amittatur, l. ult. (D. VIII. 6. 25) et ff. de aqua quotidiana et aestiva, l. I, § Aristo (D. XLIII. 20. 1 § 19) et ff. de itinere privato, l. ult. (D. XLIII. 19. 7). Conpetit ergo confessoria adversus eum, qui prohibet quem³⁾ servitute uti opere⁴⁾ manuve. Negatoria vero⁵⁾ conpetit adversus eum⁶⁾, qui vult servitute uti, puta adversus eum, qui vult⁷⁾ uti⁸⁾, frui, habitare, ire, agere, ambulare, aquamve ducere⁹⁾.

In confessoria autem¹⁰⁾ actione et in negatoria¹¹⁾ fructus veniunt. Fructuum autem nomine in confessoria computatur, quod interest agentis, servitute se¹²⁾ non esse prohibitum vel non prohiberi. In negatoria vero actione fructuum¹³⁾ nomine computatur, quod interest¹⁴⁾ intendente negatoriam, non esse usum¹⁵⁾ itinere¹⁶⁾ puta fundi sui¹⁷⁾ vel non amplius uti, ut ff. si servitus vendicetur, l. loci, § IIII¹⁸⁾ (D. VIII. 5. 4. § 4).

Sunt autem, sicut iam dictum est, actiones istae in rem, ut ff. si servitus vendicetur, l. II¹⁹⁾ et l. et si²⁰⁾ (D. VIII. 5. 2, 6), et utiles, quia non gratia²¹⁾ dominii, sed²²⁾ quasi proponuntur²³⁾. Sunt et arbitrariae sicut²⁴⁾ superiores, porriguntur quoque²⁵⁾ ultra annum, quia rei sunt persecutoriae, ut ff. de actionibus, l. in honorariis (D. XLIV. 7. 35).

XXVI. De ypothecaria, quae quasi Serviana et Serviana vocatur²⁶⁾.

Enodatae sunt superius actiones in rem²⁷⁾ tam directae quam utiles, quae gratia dominii et²⁸⁾ quasi dominii conpetunt. Nunc adnectamus²⁹⁾ de actionibus in rem, quae causa³⁰⁾ pignoris

1) C₁. Va. om. iure. 2) Ed. seq. § sciendum (§ 1). 3) C₂. om. quem. 4) C₁. om. uti opere. 5) Ed. non. 6) L. illum. 7) L. om. servitute — vult. 8) C₁. Va. om. puta — uti. 9) L. seq. rubr. De fructibus, qui in praedictas veniunt actiones. — S. De fructibus, qui veniunt in confessoria et negatoria. — Va. (in marg.) De fructibus, qui veniunt in [confessione] confessoria et negatoria. 10) C₁. P. om. autem. 11) L. S. Ed. In confessoriam autem actionem et negatoriam etc. 12) S. servitute, om. se. — C₁. C₂. L. om. se. — Ed. servitute uti non esse etc. 13) C₁. seq. quoque. — Va. autem. 14) C₂. quod non interest interdum intendente. 15) C₁. om. usum. 16) C₂. om. itinere. 17) C₁. S. Va. frui. — C₂. fundis vel; om. sui. 18) L. § III. — Ed. § I. — S. Va. seq. in marg. rubr. Confessoria et negatoria in rem esse. 19) Ed. seq. l. I, § Haec in rem actio (§ 1). 20) Ed. seq. § Haec autem actio (§ 3). 21) S. grando. 22) S. om. dominii, sed. 23) S. ponuntur. 24) C₂. seq. sunt. 25) C₁. S. quandoque. 26) Sic Va. — L. De ypothecaria, quae quoque Serviana dicitur, et de Serviana. — P. in marg. man. post. De ypothecaria. — S. De ypothecaria, quae quasi Serviana et Serviana vocatur. — C₁. C₂. om. rubr. — Ed. De Ypothecaria actione. Titulus 21. 27) C₂. om. in rem. 28) C₁. sed. — S. Ed. vel. 29) Sic C₂. P. S. — C₁. L. Va. Ed. advertamus. 30) S. om. causa. — L. quasi.

expressi, taciti, iudicialis atque praetorii proponuntur¹⁾. Sunt autem duae: ypothecaria²⁾, quae quasi Serviana vocatur, et Serviana. Exponamus itaque inprimis, cui ypothecaria competat et unde nascatur et in quem detur³⁾ et quid in eam⁴⁾ veniat et qualis sit haec⁵⁾ actio. Haec⁶⁾ eadem et de Serviana dicemus.

Nascitur autem ypothecaria⁷⁾ iure honorario ex obligationis pacto, ut ff. de pacto, l. si tibi⁸⁾ (D. II. 14. 17). Competit autem persequenti⁹⁾ pignus ypothecamve¹⁰⁾ directa¹¹⁾ ypothecaria creditori, cui res obligata est a domino vel a non¹²⁾ domino voluntate domini. Utilis autem tunc¹³⁾ competit, cum non dominus obligavit¹⁴⁾, rei tamen obligatae¹⁵⁾ dominium postea nactus¹⁶⁾ est; idem est¹⁷⁾, si dominus non domino¹⁸⁾, qui obligavit, successerit¹⁹⁾, ut ff. de pignoratitia actione, l. rem alienam (D. XIII. 7. 41) et ff. de pignoribus, l. si Titio²⁰⁾ (D. XX. 1. 22). Inter²¹⁾ pignus autem et²²⁾ ypothecam quantum ad²³⁾ ypothecariam actionem nihil interest, nisi in sono nominis²⁴⁾, quippe utraque pignoris appellatione²⁵⁾ continetur²⁶⁾, ut Inst. de actionibus²⁷⁾ (J. IV. 6, § 7) et ff. de pignoribus, l. res²⁸⁾ (D. XX. 1. 22). In artiore²⁹⁾ autem significatione³⁰⁾ pignus appellatur, quod obligationis nomine³¹⁾ sit traditum, mobile sit vel immobile. In artissima autem significatione et proprie pignus rei mobilis constituitur³²⁾, quasi a pugno³³⁾ derivatum, ut ff. de verborum significatione l. plebs³⁴⁾ (D. L. 16. 238). Ypotheca³⁵⁾ autem nuda conventionem³⁶⁾ contrahitur, ut in Inst. de actionibus, § inter pignus³⁷⁾ (J. IV. 6, § 7). Competit autem in quemcumque possidentem, ut ff. de pignoribus, l. si fundus³⁸⁾ (D. XX. 1. 16), quippe cum re ambulat et in rem est, ut ff. de pignoribus, l. pignoris (ibid. l. 17).

1) S. ponitur. 2) C₁. S. Va. ypothecariae. 3) L. datur. — S. datum. 4) L. S. ea. 5) C₂. L. Ed. om. haec. 6) P. om. Haec. 7) C₂. ypothecario. 8) Va. Ed. seq. § de pignore (§ 2). 9) C₂. persequendi. 10) C₂. om. ypothecamve. — P. ypothecaria. — Va. Ed. ypothecariae. 11) S. directam. 12) L. text. corr. 13) L. om. tunc. 14) C₁. dominus obligatum. — C₂. obligaverit. — L. obligatur. 15) S. obligare. 16) S. natus. 17) P. Va. item. — C₁. L. S. Ed. om. est. 18) C₂. domino non dominus. 19) Va. succedit. — Ed. successit. 20) S. seq. Competit autem persequenti pignus ypothecamve. 21) S. Item. 22) S. om. et. 23) Ed. om. ypothecam quantum ad. 24) C₂. in solo nomine. 25) C₂. appellatio. 26) L. continentur. 27) Ed. seq. § Inter pignus autem. 28) Ed. § Inter pignus autem (§ 1). 29) C₂. anteriore. 30) C₁. om. significatione. — Va. appellatione. 31) P. obligatione. 32) C₁. constituunt. — Va. constituitur; corr. ex constituunt. 33) P. de pigno. 34) C₁. alleg. corr. — C₂. plebis. — Ed. seq. § pignus (§ 2). 35) Va. ypothecaria. 36) Va. significatione. 37) P. seq. § appellamus — rel. mss. om. § inter pignus. 38) L. seq. § III.

Venit autem in hanc actionem¹⁾ rei obligatae restitutio cum fructibus post litem contestatam perceptis. Sane de fructibus antecedentibus nihil iudex pronuntiabit, nisi extiterint²⁾, ut ff. de pignoribus, l. si fundus³⁾ (ibid. l. 16). Est autem in rem haec actio, sicut dictum est, et arbitraria, ut Inst. de actionibus, § praeterea (J. IV. 6, § 31), et praetoria, ut ff. de pactis, l. si tibi⁴⁾ (D. II. 14. 17). Extenditur autem alias⁵⁾ usque ad X vel⁶⁾ XX annos, puta adversus bonae fidei possessorem cum titulo, ut C. adversus creditorem, l. I (C. VII. 36. 1); alias usque ad XXX annos, scilicet⁷⁾ adversus extraneum detentatorem⁸⁾ carentem alterutro, id est bona fide vel⁹⁾ titulo vel utroque; alias¹⁰⁾ usque ad XL annos, puta¹¹⁾ adversus debitorem et eius¹²⁾ heredem, ut C. de praescriptione¹³⁾ XXX annorum, l. 14) cum notissimi (C. VII. 39. 7).

XXVII. De Serviana in rem actione¹⁵⁾.

Nunc de Serviana loquamur¹⁶⁾. Serviana actio dicta est a Servio, qui eam introduxit¹⁷⁾. Competit autem Serviana locatoribus domorum et¹⁸⁾ fundorum et eorum heredibus adversus colonos inquilinosque et eorum¹⁹⁾ heredes, sed²⁰⁾ adversus extraneos datur Servianum iudicium²¹⁾, Salvianum²²⁾ quoque interdictum, quod est de pignoribus et²³⁾ adipiscendae²⁴⁾ possessionis causa proditum, directum contra creditorem et debitorem²⁵⁾ et eorum heredes, utile in extraneos, ut C. eod. 26) (C. VIII. 9. 1) et ff. de pignoribus, l. si debitor (D. XX. 1. 10) et ff. de interdictis, l. II²⁷⁾ (D. XLIII. 1. 2) et ff. de Salviano²⁸⁾ interdicto, l. I et ult. (D. XLIII. 33. 1, 2). Veniunt autem²⁹⁾ in hanc actionem³⁰⁾ res expressim obligatae, sed et tacite³¹⁾, puta invectae, illatae³²⁾ inductaeque³³⁾ in domum locatore³⁴⁾ conscio vel ignaro, in fundum³⁵⁾ ita demum, si scierit³⁶⁾, ut C. locati, l. certum³⁷⁾

1) C₂. P. in hac actione. 2) C₂. S. Va. extiterit. 3) L. l. si fuerint. — L. Ed. seq. § Interdum. 4) Ed. seq. § de pignore (§ 2). 5) Va. talis. 6) S. et. 7) L. om. scilicet. 8) C₁. detenta, rem. — Va. detantatorem, corr. ex de tanta rem. 9) C₂. et. 10) C₂. autem. 11) Ed. id est. 12) S. eiusdem. 13) S. scriptore. 14) S. alias. 15) Sic S. et Va. — L. De Serviana in rem. — P. De Serviana actione. — Ed. De Serviana actione. Titulus 22. 16) L. om. Nunc — loquamur. 17) P. om. qui eam introduxit. 18) P. vel. 19) C₂. om. heredibus — eorum. 20) Ed. Sed et. 21) C₁. iudicarium. 22) L. Servianum. 23) L. S. Va. Ed. om. et. 24) C₂. text. corr. 25) C₁. creditorem debitorum; corr. secundum legem: conductorem debitoremve. 26) Ed. seq. l. I. 27) L. l. I. — Ed. seq. § Sunt autem. 28) L. text. corr. 29) S. om. autem. 30) C₂. in hac actione. 31) Va. seq. ut. 32) Ed. allatae. 33) C₁. inductae, quae. — Va. text. corr. 34) C₁. locatorie. 35) C₁. C₂. L. in fundo. 36) C₁. text. corr. — C₂. si sciunt. 37) Ed. certi.

(C. IV. 65. 5). Est autem haec¹⁾ actio in rem utilis, praetoria et arbitraria, ut Inst. de actionibus (J. IV. 6, § 31), et eatenus extenditur quatenus hypothecaria²⁾.

XXVIII. De personalibus actionibus³⁾.

Diligenter satisque⁴⁾ compendiose pertractatae⁵⁾ sunt hucusque rerum vendicationes⁶⁾. Nunc transeamus⁷⁾ ad explicandas personales actiones⁸⁾, quarum quaedam reperiuntur directae, aliae contrariae, aliae utiles. Nullus tamen plenarie nos dicturos exspectet, quid in has veniat actionis⁹⁾ iure seu iudicis officio, ne, si¹⁰⁾ singula diffusius prosecuti fuerimus¹¹⁾, operis cepti¹²⁾ modus¹³⁾ producat¹⁴⁾ in amplius quam proposuimus¹⁵⁾. Verum quoniam prolixitas fastidium creat¹⁶⁾, nimia brevitatem obscuritatem generat, inter utrumque¹⁷⁾ consistam¹⁸⁾ utiliter dilucideque expositurus, quibus competant et quales sint¹⁹⁾, in²⁰⁾ quos dentur et quanto tempore durent. Nec vero²¹⁾ in audiendis²²⁾ his omnibus²³⁾ inque²⁴⁾ legendis actionum²⁵⁾ varietatibus torpeat auditoris animus²⁶⁾; si quidem actionibus lis instituitur, instituta dirimitur, pecunia²⁷⁾ quaeritur, quaesita servatur, perditam recuperatur, iniuria illata propellitur²⁸⁾.

Personalium²⁹⁾ itaque actionum aliae descendunt ex contractibus, aliae ex maleficiis, aliae ex variis causarum figuris, ut superius diximus.

XXIX. De personalibus ex contractu actionibus³⁰⁾.

De actionibus autem, quae ex contractibus originem trahunt utpote³¹⁾ dignioribus, primo³²⁾ videamus. Quippe contractus res³³⁾ sunt, maleficia vero sive vitia ab re sunt. Earum autem actionum, quae ex contractibus descendunt, aliae rebus infor-

1) C₁. Va. om. haec. 2) P. hypothecariam. quasi Serviana creditori competit, quae hypothecaria appellantur (sic!). 3) Sic L. P. (in marg.), S. Va. — Ed. Placentini de personalibus actionibus. liber Secundus. Prooemium. 4) P. text. corr. 5) C₁. Va. pertractatae. 6) C₂. venditores. 7) C₁. veniamus. 8) P. om. actiones. 9) Ed. veniat actiones, iure seu etc. 10) C₂. dum. 11) S. Va. fuimus. 12) P. ceptis. 13) S. modis. 14) S. producunt. 15) Sic C₁. C₂. P. Va. — S. posuerimus. — L. Ed. proposuerimus. 16) S. erat. — C₂. seq. in. 17) C₁. S. utramque. 18) C₂. consistat. — S. consistent. 19) S. Va. sunt. 20) P. Va. et in. 21) C₂. Va. nec non. 22) Va. audiendo. 23) S. seq. casibus. 24) Hic explicit textus codicis C₂. 25) S. actionibus. 26) Va. animum. 27) S. om. pecunia. 28) L. seq. Divisio personalium actionum. — S. Va. (in marg.) seq. rubr. Unde descendant personales actiones. — Ed. De divisione personalium actionum. Titulus I. 29) C₁. personarum. 30) Sic S. et Va. — C₁. L. P. Ed. om. rubr. 31) P. utpote de. 32) Ed. primum. 33) L. rei.

mantur, aliae verbis, aliae litteris, aliae consensibus¹⁾. Item earum aliae sunt, quibus praecise intenditur oportere dari vel fieri²⁾, haeque³⁾ sunt conditiones⁴⁾; aliae sunt, quibus non⁵⁾ praecise agitur, sed sub alternatione intenditur, ut fiat vel detur⁶⁾ aut interesse⁷⁾ praestetur, ut in venditis, locatis similibusque. De conditionibus⁸⁾, quae obtinent monarchiam⁹⁾ personalium¹⁰⁾ actionum et¹¹⁾ habent¹²⁾ expressam formam, agamus¹³⁾ primum.

XXX. Quid sit condicere et quot modis condicatur¹⁴⁾.

Exponamus itaque¹⁵⁾, quid¹⁶⁾ sit condicere quidque sit conditio¹⁷⁾ et quot modis condicatur. Condicere est¹⁸⁾ denunciare prisca lingua, ut Inst.¹⁹⁾ de actionibus (J. IV. 6, § 15); moderna autem lingua et nova nihil aliud est hodie condicere quam in personam agere. Sicque²⁰⁾ nihil aliud est²¹⁾ conditio quam in personam actio, ut ff. de actionibus, l. actionum²²⁾ (D. XLIV. 7. 25). Inde est, quod omnis personalis actio non absurde potest vocari conditio. Nam et rerum amotarum actio in hac significatione dicitur conditio²³⁾, ut ff. rerum amotarum, l. rerum III (D. XXV. 2. 26). Obtinuit tamen per²⁴⁾ excellentiam, ut, si absolute dicatur conditio, debeat intelligi conditio²⁵⁾ certi, indebiti seu ob causam vel quaecumque aliarum, quae continent²⁶⁾ expressam formam personalium actionum. Condicitur²⁷⁾ autem alias certum, alias incertum²⁸⁾; sicque conditio alias certi, alias incerti. Incerti conditio competit in tribus casibus, puta si quis sine causa obligatus est²⁹⁾ liberatusve, incerti condicione agitur³⁰⁾, ut liberetur vel in obligatione³¹⁾ reponatur, ut ff. de condicione sine causa³²⁾ (D. XII. 7. 3). Sed³³⁾ et in locum condictionis furtivae, quae non nisi domino datur³⁴⁾, conditio incerti³⁵⁾ non

1) P. consensu. 2) P. fieri. 3) L. P. hae. 4) C₁. P. conditiones. — S. om. haeque sunt conditiones. 5) C₁. om. non. 6) C₁. om. detur. 7) C₁. interest. 8) L. actionibus. — Va. similibusque actionibus, condictionibus etc. 9) C₁. L. P. S. Va. seq. et. 10) Va. personarum. 11) C₁. L. P. S. Va. om. et. 12) C₁. habentibus. 13) L. agemus. 14) Sic S. et Va. — Ed. De condictionibus certi propter mutuum et quid certi appellatione contineatur. Titulus 2. — C₁. L. P. om. rubr. 15) C₁. Va. om. itaque. 16) S. quis. 17) S. Va. conditio (hic et passim infra). 18) S. om. est. 19) Ed. ut in ff. 20) C₁. sic. 21) Va. om. condicere — est. 22) P. om. alleg. 23) S. om. Nam — conditio. 24) P. propter. 25) Ed. L. om. conditio. 26) P. continent etiam. 27) L. cum dicitur. 28) P. autem certum vel incertum. 29) Ed. om. est. 30) Ed. agit. 31) P. Ed. obligationem. 32) L. seq. l. I. II. et III. — Ed. seq. l. qui sine causa. 33) Va. licet. 34) Ed. seq. ut ff. de con. fur. l. I (D. XIII. 1. 1) 35) Va. certi.

dominis tribuitur, puta creditori similibusque, ut ff. de condictione furtiva, l. et ideo, § Neratius¹⁾ (D. XIII. 1. 12 § 3). Conductio autem certi generalis est ex omni²⁾ causa competens, ex qua certum debetur, sive ex causa contractus vel quasi³⁾, sive ex causa maleficii et⁴⁾ quasi, ut ff. si certum petetur, l. conductio⁵⁾ (D. XII. 1. 6). Certum est⁶⁾, quod ex ipsa⁷⁾ pronuntiatione apparet, quid, quale, quantumque⁸⁾ sit, ut ff. de verborum obligationibus, l. stipulationum (D. XLV. 1. 74). Item certum est, cuius species vel quantitas nomine proprio vel⁹⁾ digito demonstratur sive aliquibus vocabulis¹⁰⁾, quae vice proprii nominis fungantur, ut ff. si certum petatur, l. certum (D. XII. 1. 6). Scinditur autem conductio certi generalis¹¹⁾ in duas species; altera cadit in nomen speciale et vocatur triticaria, altera stat in nomine sui generis et vocatur certi conductio. Nam et alias adoptionis una species speciale nomen admittit¹²⁾ et vocatur arrogatio. Altera stat in nomine sui generis et dicitur adoptio¹³⁾.

Speciali autem certi conditione repetitur¹⁴⁾ pecunia data mutua¹⁵⁾. Nempe mutuum non contrahitur¹⁶⁾, nisi pecunia proficiscatur, ut ff. si certum petetur, l. II¹⁷⁾ (D. XII. 1. 2). Pecuniae autem nomine hic intelligimus omnes res, quae in quantitate consistunt, puta quas numeramus, metimur¹⁸⁾ et appendimus¹⁹⁾. In his namque²⁰⁾ solis²¹⁾ consistit mutuum, ut Inst. quibus modis re contrahitur obligatio, in principio (J. III. 14. princ.). Alias autem nomine pecuniae res omnes significamus²²⁾, ut C. de constituta pecunia, l. II (C. IV. 18. 2) et C. de testamentis, l. testandi (C. VI. 23. 13) et ff. de verborum significatione, l. pecuniae (D. L. 16. 178). Ex praedictis colligi potest, quia tres sunt, ut ita²³⁾ dixerim, certi conditiones. Una est²⁴⁾, quae vocatur triticaria, qua²⁵⁾ species petitur²⁶⁾ ex quacumque causa debita²⁷⁾. Altera est, qua repetitur mutuum, non idem, sed tantundem²⁸⁾ sub eodem genere et peraeque bonum, puta frumentum, oleum, aurum, ut ff. si certum petetur, l. I et II²⁹⁾ (D. XII. 1. 1, 2). Tertia est certi³⁰⁾ conductio, qua petitur etiam

1) L. om. § Neratius. 2) Ed. communi. 3) P. om. sive — quasi. 4) L. Ed. vel. 5) Ed. certi conductio. 6) C₁. om. est. 7) P. text. corr. 8) C₁. Va. Ed. quantum. 9) S. seq. pro. 10) C₁. om. vocabulis. 11) L. text. corr. 12) L. amittit. 13) S. Va. seq. in marg. rubr. De speciali certi conditione. — C₁. L. P. Ed. om. rubr. 14) L. reperitur. 15) Ed. mutuo. 16) S. om. mutua — contrahitur. 17) Ed. seq. § Item. 18) P. text. corr. 19) L. apprehendimus. 20) L. enim. 21) Va. solum. 22) C₁. P. text. corr. 23) P. supra. 24) Va. om. est. 25) S. per quam. 26) S. repetitur. 27) Ed. ex quocumque debito. 28) L. seq. sed. 29) Ed. l. III. 30) Ed. om. certi.

pecunia numerata stipulatione promissa, non ex mutuo debita. Siquidem ex stipulatione¹⁾ duae proficiscuntur actiones, una vocatur: ex stipulatu, quae competit, ubi quid incertum²⁾ promissum est, puta insulam fieri, fossam fodi. Altera vocatur certi conductio³⁾, qua petitur res certa. Et certe, si res illa certa fuerit species, transit conductio certi in nomen speciale⁴⁾ et vocatur triticaria. Si vero⁵⁾ fuerit res⁶⁾ illa⁷⁾ certa pecunia puta aliave quantitas⁸⁾, ea actione petitur, quae stat⁹⁾ in nomine generali nuncupaturque conductio certi. Quae certi conductio, cum sit in sui¹⁰⁾ generalitate praecipua, merito ponitur¹¹⁾ in tractatu prima. De qua certi conditione super¹²⁾ mutuo specialiter prodita, quod re contrahitur audiamus. Exponamus itaque, cui competat¹³⁾ et in quem et qualis sit et quatenus durat¹⁴⁾.

Competit autem certi conductio propter mutuum ei, qui numeravit pecuniam aliamve quantitatem, eius quoque¹⁵⁾ heredi. Sed et ei, cuius nomine numeratum est, competit directa certi conductio, quippe hoc in casu ex pacto alterius alteri queritur directa¹⁶⁾ certi conductio propter singularia¹⁷⁾ praecepta, quae sunt circa pecuniam creditam, ut ff. si certum petetur, l. singularia (D. XII. 1. 15). Sed et directa ypothecaria hoc in casu quaeritur, ut C. per quas personas nobis acquiritur, l. II¹⁸⁾ (C. IV. 27. 3).

Competit autem in eum directa certi conductio, qui¹⁹⁾ suscepit²⁰⁾ mutuum, et in eius heredem. In eum quoque, cuius nomine susceptum est²¹⁾.

Utilis autem datur ei, qui alterius nomine numeravit, eo non habente ratum. In eum vero²²⁾ dirigitur²³⁾ utilis, qui²⁴⁾ alterius nomine recepit²⁵⁾, illo non accomodante consensum²⁶⁾, ut C. si certum petatur, l. II et III²⁷⁾ (C. IV. 2. 2, 4).

1) P. stipulatu. 2) S. seq. quid. 3) L. seq. et vocatur Triticaria. 4) P. in nomine speciali. 5) S. om. vero. 6) Ed. om. res. 7) C₁. L. Va. alia. 8) S. quantitatis. 9) Ed. constat. 10) L. sua. 11) C₁. Va. proponitur. 12) L. ex. 13) C₁. competit. — S. petat. 14) L. seq. Cui competat certi conductio. — S. Va. (in marg.) seq. rubr. Cui competat certi conductio, quae datur propter mutuum. — Va. om. quae datur. — C₁. Ed. P. om. rubr. 15) C₁. eiusque. 16) P. om. directa. 17) Ed. singula. 18) L. III. — S. ult. r. l. 3 (2) inde seq. rubr. De directa certi conditione. 19) C₁. quod. 20) P. Va. suscipit. — L. susceperit. 21) S. Va. seq. rubr. De utili certi conditione. 22) C₁. Va. quoque. 23) Va. digitur (sic!). 24) P. quia. 25) P. Va. recipit. 26) Va. consensit. 27) S. seq. rubr. Quid veniat in certi conditione directa vel utili. — Va. Quid veniat in hac actione. — C₁. L. P. Ed. om. rubr.

Venit autem in hanc actionem¹⁾, ut breviter dicam²⁾, non³⁾ id, quod datum est, sed tantundem, sicut et superius dictum est, et⁴⁾ nihil amplius. Actione enim condictionis ea sola quantitas petitur, quae⁵⁾ profecta est, ut C. de condictione indebiti, l. II (C. IV. 5. 2). Nec enim⁶⁾ usura fenebris pecuniae citra vinculum stipulationis petitur, ut C. de usuris, l. II⁷⁾ (C. IV. 32. 2), nisi⁸⁾ privatis pecunia⁹⁾ a¹⁰⁾ civitatibus sit credita¹¹⁾, tunc enim ex¹²⁾ nudo pacto¹³⁾ debentur usurae, ut ff. de usuris, l. etiam¹⁴⁾ (D. XXII. I. 30). In speciebus autem, puta in fructibus aridis, venit usura etiam per pactum nudum. Magis tamen proprie dicitur accessio vel additamentum, ut C. de usuris, l. frumenti (C. IV. 32. 11). Constat autem, quia¹⁵⁾ haec actio civilis et personalis est, stricti iuris et perpetua.

XXXI. De condictione indebiti¹⁶⁾.

Post tractatum condictionis¹⁷⁾ certi, quae intenditur nomine mutui, non incompetenter adnectitur conditio indebiti. Qui enim accipit¹⁸⁾ indebitum, re obligatur et perinde sicut qui accipit¹⁹⁾ uutuuum, nisi quod haec²⁰⁾ obligationis species potius ex distractu quam ex contractu proficiscitur²¹⁾. Siquidem qui solvit²²⁾ proponit, negotium distrahere et non contrahere²³⁾, ut Inst.²⁴⁾ quibus modis re contrahitur obligatio²⁵⁾ (J. III. 14, § 1) et ff. de (obligationibus et) actionibus, l. ex maleficiis²⁶⁾ (D. XLIV. 7. 5 § 3). Plerumque²⁷⁾ tamen id accidit, ut extra id, quod agitur²⁸⁾, tacita obligatio nascatur²⁹⁾, veluti cum per errorem indebitum³⁰⁾ solvendi causa datur, ut ff. commodati, l. si is³¹⁾ (D. XIII. 6. 13).

Competit autem conditio indebiti et directa et utilis. Directa competit ei, qui indebitum solvit³²⁾, sive per se sive per alium, et eius heredi, ei³³⁾ quoque, cuius nomine solutum est. Datur

¹⁾ C₁. in hac actione. ²⁾ Ed. ubi condicam. ³⁾ Va. om. non. ⁴⁾ Va. om. et. ⁵⁾ P. quae scilicet. ⁶⁾ Ed. tamen. ⁷⁾ Ed. l. III. — P. om. nec — l. II. ⁸⁾ C₁. non. ⁹⁾ Ed. om. pecunia. ¹⁰⁾ C₁. om. a. ¹¹⁾ C₁. om. sit. — C₁. Va. tradita. ¹²⁾ P. tunc et enim. ¹³⁾ Va. text. corr. ¹⁴⁾ P. seq. repet. Nec enim etc. — l. II (ut supra). ¹⁵⁾ Ed. quod. ¹⁶⁾ Sic L. S. Va. Ed. — Ed. seq. Titulus 3. — C₁. P. om. rubr. ¹⁷⁾ L. de condictione. ¹⁸⁾ Va. accepit. ¹⁹⁾ P. Va. accepit. ²⁰⁾ L. hic. ²¹⁾ C₁. P. Va. proficiscatur. ²²⁾ Ed. solum. ²³⁾ Ed. distrahit et non contrahit. ²⁴⁾ S. instituta. ²⁵⁾ Ed. seq. § Is quoque. ²⁶⁾ L. Ed. seq. § Is quoque (3), corr. l. si quis absentis, § is quoque. ²⁷⁾ C₁. plus. — L. plurimumque. ²⁸⁾ C₁. seq. et. ²⁹⁾ Va. nascitur. ³⁰⁾ C₁. S. Va. indebiti. ³¹⁾ Ed. seq. § Si libero. — S. seq. rubr. De directa condictione indebiti. — Va. in marg. De utili condictione indebiti. ³²⁾ Ed. solverit. ³³⁾ C₁. eius.

autem in eum, qui suscipit¹⁾ et²⁾ eius heredem³⁾, in eum quoque, cuius nomine susceptum est⁴⁾. Utilis autem datur ei, qui alieno solvit⁵⁾ nomine⁶⁾, illo non habente ratum.

Sed et utilis datur alii quam ei, qui solvit⁷⁾, puta si⁸⁾ scriptus heres solverit⁹⁾ testamento rupto¹⁰⁾, legitimus¹¹⁾ utiliter condicit, ut ff. eod. l. idem¹²⁾ et l. nec novum (D. XII. 6. 3, 5). Datur autem utilis in eum, qui alterius¹³⁾ nomine suscipit¹⁴⁾ indebitum, illo non habente ratum; sed et in eum, quem¹⁵⁾, qui solvit¹⁶⁾, creditur procuratorem in rem suam factum¹⁷⁾, ut ff. eod. l. si procurator¹⁸⁾ (D. XII. 6. 6) et C. eod. l. creditoris (C. IV. 5. 8). Indebitum autem intelligo, sive sit omni¹⁹⁾ iure indebitum sive naturali tantum. Nempe licet civiliter sit indebitum, si tamen²⁰⁾ naturaliter sit debitum, solutum non repetitur, superest enim causa naturalis, quae repetitionem inhibet, ut ff. quod quisque iuris, l. si quis²¹⁾ (D. II. 2. 3) et ff. eod. l. naturaliter et l. si pene²²⁾ (D. XII. 6. 13, 19). Sed et indebitum intelligo, etiamsi alii vel ab²³⁾ alio sit debitum²⁴⁾, non tamen ei, cui vel a quo solvitur. Quamvis²⁵⁾ enim debitum sibi quis recipiat, tamen, si is, qui dat, non debitum²⁶⁾ dat, repetitio²⁷⁾ competit²⁸⁾, ut ff. eod. l. si pene²⁹⁾ et l. in summa, § ult.³⁰⁾ (D. XII. 6. 19, 65 § 9). Aliquando tamen indebitum solutum non repetitur, a sciente puta, ut ff. eod. l. I et l. si is (ibid. II. 1, 24), nisi³¹⁾ minor aetas adiuvet. Sed et ex causa iudicati³²⁾, ut ff. mandati, l. fideiussor³³⁾ (D. XVII. 1. 29), nisi iudicatum sit ex falsis instrumentis vel corruptis testibus, ut C. si ex falsis instrumentis³⁴⁾ (C. VII. 58. 1). Ex transactione quoque³⁵⁾, nisi per falsum³⁶⁾ sit extorta vel per calumpniam, ut ff. eod. l. in summa (D. XII. 6. 65) et C. de transactionibus, l. penult. (C. II. 4. 42). Ex causa quoque, quae per inficiationem³⁷⁾ crescit³⁸⁾, ut legis

¹⁾ C₁. L. P. Ed. suscepit. ²⁾ P. Va. et in. ³⁾ C₁. ei eiusve heredi. ⁴⁾ S. seq. De utili [in] condicione indebiti. — Va. in marg. De directa condicione indebiti. ⁵⁾ L. solum. — S. solverunt. — Ed. solverit. ⁶⁾ C₁. om. nomine. ⁷⁾ L. P. S. Ed. solverit. ⁸⁾ P. om. si. ⁹⁾ P. solvit. ¹⁰⁾ P. raptio. ¹¹⁾ P. legitimus heres. ¹²⁾ Ed. seq. cum l. sequent. ¹³⁾ Va. text. corr. ¹⁴⁾ Ed. suscepit. ¹⁵⁾ P. quoque. — Va. om. quem. ¹⁶⁾ S. solverit. ¹⁷⁾ Va. factam. ¹⁸⁾ Ed. seq. § Idem Labeo. — L. ff. de eodem (sic!) causa data, l. penult. si procuratori et C. eod. etc. ¹⁹⁾ L. civili. ²⁰⁾ S. Ed. seq. vel. ²¹⁾ Ed. seq. § ult. (§ 7). ²²⁾ Ed. seq. § Quamvis. ²³⁾ Va. om. ab. ²⁴⁾ P. indebitum. ²⁵⁾ C₁. quatinus. ²⁶⁾ P. S. indebitum. ²⁷⁾ Va. repenter. ²⁸⁾ C₁. competeret. ²⁹⁾ Ed. seq. § Quamvis. ³⁰⁾ Va. § fin. ³¹⁾ C₁. non. ³²⁾ Ed. seq. solutum non repetitur. ³³⁾ Ed. seq. § in omnibus (§ 5). ³⁴⁾ L. text. corr. — Ed. seq. l. I. ³⁵⁾ Ed. seq. solutum non repetitur. ³⁶⁾ C₁. seq. instrumentum. ³⁷⁾ P. faciationem. ³⁸⁾ L. om. crescit, seq. text. corr.

Aquiliae¹⁾ et legati venerabilibus locis relictis, indebitum solutum non²⁾ repetitur, ut C. eod. l. ea quae per³⁾ (C. IV. 5. 4). Sed et si ex pietate quid etiam indebitum solvatur, non repetitur⁴⁾. Sublata enim falsa opinione⁵⁾ relinquatur pietatis causa, ex qua solutum⁶⁾ repeti non potest, ut ff. eod. l. cum is⁷⁾ (D. XII. 6. 32). His⁸⁾ casibus cessantibus, et si qui similes inveniantur, indebitum solutum repetitur, alias ex⁹⁾ errore facti, alias ex¹⁰⁾ errore iuris, puta in muliere, quae intercessit¹¹⁾, ut ff. eod. l. qui exceptionem (D. XII. 6. 40), alias si quis ancipiti¹²⁾ animo solverit, ut C. eod. l. ult.¹³⁾ (C. IV. 5. 11), alias ex privilegio personae, ut ff. eod. l. interdum¹⁴⁾ (D. XII. 6. 29).

Revocat autem haec conditio¹⁵⁾ alias id quod solutum est, alias tantundem, alias¹⁶⁾ soluti aestimationem, alias¹⁷⁾ prorsus aliud, ut praedii fructum et pretium¹⁸⁾, ut ff. eod. l. si non¹⁹⁾ (D. XII. 6. 26). Est²⁰⁾ autem haec actio civilis, naturalis tantum²¹⁾ [ut] ff. eod. l. indebiti²²⁾ (ibid. l. 15), personalis, stricti iuris et perpetua.

XXXII. De condictione triticaria²³⁾.

Sequitur, ut videamus de triticaria²⁴⁾. Competit autem triticaria ei, cui debetur quaecumque res et²⁵⁾ ex quacumque causa praeter pecuniam numeratam, sive sit res mobilis sive immobilis²⁶⁾, incorporalis etiam²⁷⁾, puta usufructus²⁸⁾, ut ff. eod. l. I (D. XIII. 3. 1). Ita tamen res petitur hac actione, si fuerit certa et aliena, quippe rem suam nemo condicere potest praeterquam a fure, ut ff. usufructuarius quemadmodum²⁹⁾, l. ult. (D. VII. 9. 12), nisi forte ratione possessionis et res propria³⁰⁾ condicatur³¹⁾, ut ff. eod. l. II (D. XIII. 3. 2) et ff. de condictione indebiti, l. indebiti (D. XII. 6. 15). Competit autem triticaria in

1) Ed. om. ut legis Aquiliae. 2) C₁. si. 3) L. eod. l. esse. 4) C₁. om. tu C. eod. — repetitur. 5) P. om. opinione. 6) P. ex qua quid indebitum solutum. 7) L. inutiliter. — S. cum his. — Ed. seq. § mulier. 8) L. Ed. seq. autem. 9) S. om. ex. 10) Va. om. ex. 11) L. P. S. Va. intercesserit. 12) S. ancipito. 13) C₁. P. Va. l. Inter. 14) S. Va. seq. in marg. rubr. Quid per condictionem indebiti revocatur. 15) Va. Ed. actio. 16) Va. aliquando. 17) Va. aliquando. 18) C₁. praedium. 19) L. sine, seq. § libertus (§ 12). — Va. si vero. 20) L. Ea. 21) C₁. om. ut ff. eod. l. — tantum. — Va. tamen. — L. tamen ait. 22) C₁. seq. prima lege (r. princ. legis). — Ed. primo responso. 23) Sic Ed. L. S. Va. — P. de triticaria. — Ed. seq. Titulus 4. 24) C₁. triticaria. — Va. seq. actione. — Ed. seq. condictione. 25) Va. om. et. 26) L. seq. sive. — L. Va. seq. corporalis, sive. 27) L. om. etiam. 28) C₁. usus. — Ed. usufructu. 29) P. de usufructu. — C₁. S. Va. alleg. corr. 30) S. propriae. 31) Ed. di atur.

eum, qui debet speciem quamcumque¹⁾, et eius heredem, non distincta causa sed nec re, dummodo fuerit, sicut dictum est, et certa et aliena²⁾.

In hac autem actione, si quaeratur: res, quae petita est, cuius temporis aestimationem recipiat, verius³⁾ est, quod omne tempus spectabitur⁴⁾, praesertim si fuerit species debita et inaeestimata. Idem⁵⁾, si aestimata, si⁶⁾ tamen is, cui debetur, si⁷⁾ malit, rem possit⁸⁾ petere. In quantitate vero⁹⁾ distinguitur, an¹⁰⁾ fuerit¹¹⁾ aestimata necne¹²⁾; sola quippe pecunia numerata¹³⁾ a nexibus huius actionis excipitur. Et certe, si quantitas aestimata debetur¹⁴⁾, sola aestimatio praestabitur¹⁵⁾, nisi forte usura accesserit¹⁶⁾; hoc¹⁷⁾ eo, quia ita¹⁸⁾ convenit. Si vero fuerit inaeestimata¹⁹⁾, ratio eius habebitur, quod accesserit²⁰⁾, nempe debitor contrarium non postularet. Est autem haec²¹⁾ actio personalis, civilis, stricti iuris et perpetua.

XXXIII. De condictione²²⁾ ob causam²³⁾ datorum²⁴⁾.

Sequitur, ut dicamus²⁵⁾ de condictione datorum ob causam sive ob rem dandam²⁶⁾ faciendamve futuram et honestam. Superior enim conditio, id est²⁷⁾ indebiti, respicit in praeteritum; haec contemplatur²⁸⁾ in futurum. Competit autem directa ob causam conditio ei, qui dedit ob causam, causa non secuta, suo quoque²⁹⁾ heredi, ei quoque, cuius nomine ob causam³⁰⁾ datum est. Sed et si causa³¹⁾ fuerit secuta, non tamen³²⁾ iure, conditio haec locum habet, ut ff. eod. l. III³³⁾, § si liber³⁴⁾ (D. XII. 4. 3 § 5).

Datur autem in eum directa ob causam conditio, qui suscepit, et eius heredem, in eum quoque³⁵⁾, cuius nomine suscep-

1) P. text. corr. 2) L. seq. rubr. De inspectione temporis. — S. seq. rubr. Cuius temporis recipiat aestimationem res, quae per hanc [acet. corr.] actionem petitur. 3) L. virtus. 4) L. Ed. spectetur. 5) S. Idem est. — P. item. 6) P. om. si. 7) Ed. om. si. 8) S. potest. 9) Ed. non. 10) C₁. S. Va. om. an. 11) C₁. Va. fuit. 12) S. necne. 13) L. innominata. 14) L. debeatur. — P. debetur. — Ed. debeatur. 15) P. dabitur. — L. S. debetur. 16) S. accesserat. 17) L. licet. 18) Va. itaque. 19) P. aestimata. 20) Ed. om. hoc — accesserit. 21) C₁. Va. om. haec. 22) Va. De directa condictione. 23) S. causa. 24) Ed. L. De condictione datorum ob causam. — Ed. seq. Titulus 5. — C₁. P. om. rubr. 25) C₁. Va. om. ut dicamus. — P. diximus. 26) Ed. datam. 27) L. om. id est. 28) L. Ed. contemplabitur. 29) Va. om. quoque. 30) P. om. causa non secuta — ob causam. 31) P. om. causa. 32) P. tantum. 33) P. IV. 34) L. seq. rubr. Contra quem detur directa conditio. — S. Va. seq. in marg. rubr. De directa condictione ob causam datorum. 35) C₁. om. quoque.

tum est. Defectus¹⁾ ergo causae huius conditionis causa est²⁾, id est cessatio sed et mora. Praeter³⁾ moram quoque eius, qui facturus fuerat⁴⁾, licebit ei penitere, qui dedit⁵⁾, si tamen eius dumtaxat gratia negotium contractum⁶⁾ fuerit, ut ff. eod. l. V⁷⁾ (ibid. l. 5).

Utilis datur ei, qui alieno nomine⁸⁾ ob causam dederit, illo⁹⁾ non habente ratum¹⁰⁾. Utilis datur in eum, qui¹¹⁾ alieno nomine¹²⁾ suscepit, illo infirmante negotium¹³⁾. Illud sane notandum est, quoniam¹⁴⁾ illud, quod datum est¹⁵⁾ ob causam¹⁶⁾, causa non secuta condicatur¹⁷⁾ ex contractibus dumtaxat in-nominatis praeterquam ex donatione, quae cum datione¹⁸⁾ ob causam mixta est, ut C. eod. l. ea (C. IV. 6. 3), nisi forte in nominato¹⁹⁾ contractu id convenerit²⁰⁾, ut C.²¹⁾ de pactis inter emptorem et venditorem, l. III (C. IV. 54. 3) et C. de contrahenda emptione, l. si donationis²²⁾ (C. IV. 38. 3). Sed et ubi dolus dederit causam contractui, puta venditioni²³⁾, ex empto agitur et fortassis conditione, ut res vendita retradatur²⁴⁾, ut ff. de actione empti, l. tenetur²⁵⁾ (D. XIX. 1. 6). Civilis est haec actio, personalis, stricti iuris et perpetua.

XXXIV. De conditione²⁶⁾ ob turpem causam²⁷⁾.

Conditio ob turpem causam directa ei competit, qui dederit²⁸⁾ ob turpem causam, et suo heredi, ei quoque, cuius nomine datum²⁹⁾ est³⁰⁾. In eum dirigitur, qui acceperit³¹⁾, et suum heredem, in eum quoque, cuius nomine acceptum est³²⁾.

Utilis autem datur ei, qui alieno nomine dederit, illo non habente ratum. In eum datur utilis, qui alieno nomine acceperit³³⁾, illo non accomodante consensum³⁴⁾. Et haec procedunt³⁵⁾, sive res secuta fuerit sive non. Ita demum autem³⁶⁾ competit

1) S. Effectus. 2) L. erat. 3) Va. propter. 4) L. est. 5) C₁. L. Ed. dederit. 6) C₁. tractum. 7) C₁. III. — S. seq. in marg. rubr. Quando competat conditio ob causam. 8) S. seq. suscepit. 9) Ed. alio. 10) Va. seq. in marg. rubr. De utili conditione ob causam. 11) S. seq. in. 12) C₁. om. nomine. 13) Va. seq. in marg. rubr. Quando competat conditio ob causam. 14) Va. quod. 15) C₁. Ed. datur. — P. om. est. 16) S. seq. non. 17) Ed. cum datur. 18) C₁. Ed. conditioni. — P. cum conditione. — S. Va. cum donatione. 19) P. ex innominato. 20) S. evenerit. 21) C₁. P. ff. 22) Ed. Si dolo. — P. S. om. l. si donationis. — Va. si non do (sic! in marg.). 23) Va. venditori. 24) P. tradatur. — Ed. reddatur. 25) L. l. et eum. 26) S. De directa conditione etc. 27) Ed. seq. Titulus 6. — C₁. P. om. rubr. 28) P. dedit. 29) S. dictum. 30) C₁. Va. seq. et. 31) Va. accepit. 32) S. Va. seq. in marg. rubr. De utili conditione ob turpem causam. 33) Ed. suscepit. 34) L. assensum. 35) L. Va. Ed. hoc procedit. 36) L. Ita deinde. — Ed. om. autem.

conditio ob turpem causam, si turpitudine solum contingat accipientem, puta si quis accipit¹⁾ nummum, ut restituat depositum. Si vero turpitudine contingat²⁾ solum dantem, conditio cessat, puta si quis meretrici dedit³⁾ ob coitum⁴⁾. Licet enim meretrix turpiter facit, quia est meretrix, nova tamen ratione⁵⁾ minus turpiter facere creditur⁶⁾, quod accipit⁷⁾, cum sit meretrix⁸⁾, ut ff. eod. l. idem⁹⁾ (D. XII. 5. 4). Sed et ubi uterque turpiter agit, conditio cessat; in pari enim causa potior est conditio possidentis, ut ff. de exceptione doli mali, l. apud¹⁰⁾ (D. XLIV. 4. 4) et ff. de conditione sine causa, l. ult.¹¹⁾ (D. XII. 7. 5) et ff. ne quis eum, l. II (D. II. 7. 2). Haec conditio civilis actio¹²⁾ est et personalis, stricti iuris et perpetua.

XXXV. De conditione furtiva¹³⁾.

Nunc audiamus¹⁴⁾ de conditione furtiva. Competit autem conditio furtiva soli domino et eius heredi et in solum furem et eius heredem. Is¹⁵⁾ enim, qui praebuit opem, licet teneatur furti¹⁶⁾ actione, non tamen convenitur furti¹⁷⁾ conditione, ut ff. eod. l. V¹⁸⁾ (D. XIII. 1. 5) et ff. de verborum significatione, l. saepe (D. L. 16. 53). Habetur¹⁹⁾ autem ratio et eius, quod²⁰⁾ intersit agentis, veluti si heres fuerat²¹⁾ institutus servus et²²⁾ periculum subeat dominus hereditatis perdendae²³⁾. Sed et si servus subtractus fuerit²⁴⁾ mortuus²⁵⁾, dominus consequitur²⁶⁾ hereditatis pretium, sed²⁷⁾ et servi in quantum unquam post furtum factum²⁸⁾ plurimi fuerint²⁹⁾. Semper enim fur moram facere videtur, ut ff. eod. l. in re³⁰⁾ et l. si condicatur³¹⁾ (D. XIII. 1. 3, 8).

Quaeri solet, unde haec conditio nascatur. Et certe ex contractu non oritur, quippe noxaliter³²⁾ datur et non nisi³³⁾ in quantum peculium locupletius factum est, ut ff. eod. l. si

1) P. accepit. — C₁. Va. accepit. 2) Ed. contingit. 3) C₁. Va. Ed. dederit. 4) P. text. corr. 5) Vi. conditione. 6) S. credetur. 7) C₁. Va. accepit. 8) P. om. licet — meretrix. 9) Ed. seq. § sed quod (§ 3). 10) Ed. seq. § Marcellus. — L. seq. § habeo quoque et l. si proc. 11) Ed. om. et ff. — ult. — C₁. P. S. Va. om. l. ult. 12) C₁. om. actio. — S. actione. 13) Sic L. S. et Va. — Ed. seq. Titulus 7. — C₁. P. om. rubr. 14) P. autem dicamus. 15) S. His. 16) C₁. Va. furtiva. 17) L. furtiva. 18) Va. l. VI (corr. ex l. V). 19) C₁. Va. habeatur. — P. om. habetur. 20) L. Va. qui. 21) S. fuerit. 22) Va. in. 23) Sic Ed. — C₁. L. P. S. Va. perditae. 24) Va. fuerit. — S. seq. vel. 25) P. om. Sed — mortuus. 26) S. consequatur. — Va. consequetur. 27) L. om. sed. 28) P. om. factum. 29) Ed. P. fuerit. 30) Ed. seq. § Si ex causa (§ 1). 31) L. Unde nascatur f. c. — S. seq. in marg. rubr. Unde conditio furtiva nascatur. 32) Va. Ed. noxalis. 33) L. om. nisi.

servus (D. XIII. 4. 1) et ff. de peculio, l. licet¹⁾ (D. XV. 1. 3). Sed nec ex maleficio oritur haec actio, quia rei²⁾ dumtaxat habet persecutionem, ut ff. eod. l. si pro fure³⁾ (D. XIII. 1. 7), sed et quia in heredem furis datur, sive res ad eum pervenerit⁴⁾ furtiva sive non, ut ff. eod. l. in condictione (ibid. l. 9). Sed et si servus, qui⁵⁾ subripuit, liber factus est⁶⁾, eius nomine furtiva condictione non tenetur⁷⁾, licet furti actione⁸⁾ conveniatur⁹⁾, ut ff. eod. l. si servus¹⁰⁾ (D. XIII. 1. 15). Accedit his tribus argumentis quartum, quare¹¹⁾ furtiva¹²⁾ conditio non¹³⁾ sit ex maleficio. Ecce enim, si rem unam plures subtraxerint¹⁴⁾ et unus rem illam¹⁵⁾ restituit¹⁶⁾ vel eius aestimationem, ceteri liberati sunt a¹⁷⁾ condictione furtiva, ut C. eod. l. I (C. IV. 8. 1); ubi autem agitur actione ex maleficio, puta ex lege Aquilia, quod alius praestitit alium¹⁸⁾ non relevat¹⁹⁾, cum sit poena, ut ff. de lege Aquilia, si cum²⁰⁾ (D. IX. 2. 11 § 2). Cum ergo conditio furti²¹⁾ ex contractu non proficiscitur²²⁾ nec ex maleficio, sicut ostendimus, constatque, quia²³⁾ nec²⁴⁾ ex quasi contractu vel ex quasi²⁵⁾ maleficio²⁶⁾, necesse est, ut aliunde nascatur sicque ex variis figuris causarum, ut superius diximus, oriri dicatur. Conditio autem furtiva²⁷⁾ non invenitur utilis, sed²⁸⁾ in locum directae²⁹⁾ incerti³⁰⁾ conditio tribuitur non domino, cui³¹⁾ res subrepta est, ut et superius dictum est, ut ff. eod. l. et ideo³²⁾ (D. XIII. 1. 12). Est autem haec conditio³³⁾ personalis et civilis³⁴⁾ et perpetua et stricti iuris.

XXXVI. De condictione ex lege³⁵⁾.

Conditio ex lege competit³⁶⁾, cum obligatio lege aliqua³⁷⁾ nova³⁸⁾ introducta est nec ea³⁹⁾ lege cautum est, quo genere

¹⁾ Ed. seq. § *Ex furtiva causa* (§ 12). ²⁾ C₁. om. rei. ³⁾ Ed. seq. § *Conditio rei furtivae* (§ 2). ⁴⁾ L. *pervenit*. ⁵⁾ S. Ed. *quid*. ⁶⁾ C₁. L. P. S. Ed. om. *est*. ⁷⁾ P. om. *non*. — S. Va. Ed. om. *non tenetur*. ⁸⁾ Ed. *furti sit actio*. ⁹⁾ S. *non convenietur*. — Ed. *non convenitur*. — P. Va. *non conveniatur*. ¹⁰⁾ L. seq. *et § quod ab alio* (corr. l. *quod ab alio*). *Quarta conditio. Accidit*. ¹¹⁾ C₁. *quarum*. ¹²⁾ Ed. *scilicet*. ¹³⁾ L. om. *non*. ¹⁴⁾ Va. *subtraxerunt*. ¹⁵⁾ Ed. *unam*. ¹⁶⁾ L. *restituat*. ¹⁷⁾ Ed. om. *a*. ¹⁸⁾ S. Va. *alius*. ¹⁹⁾ S. *revelat*. — Va. *relevat* corr. ex *revelat*. ²⁰⁾ L. Va. *sicut*. — L. seq. § II. — Ed. (l.) *Item Mela, § sed si servum* (scil. § *sed si plures*; ibid. »si cum uno agatur, ceteri non liberantur: nam ex lege Aquilia quod alius« etc. ut supra). ²¹⁾ L. Ed. *furtiva*. ²²⁾ C₁. L. Va. *proficiscatur*. ²³⁾ Va. om. *quia*. ²⁴⁾ P. om. *nec*. ²⁵⁾ S. om. *contractu — quasi*. ²⁶⁾ P. seq. *non est*. ²⁷⁾ Va. *furti*. ²⁸⁾ L. seq. *et*. ²⁹⁾ L. *utilem*. ³⁰⁾ C₁. *id est, certi*. ³¹⁾ C₁. Va. *cum*. ³²⁾ Ed. seq. § *Neratius* (§ 2). ³³⁾ L. *actio*. ³⁴⁾ C₁. P. Va. om. *et civilis*. ³⁵⁾ Sic Ed. L. S. Va. — Ed. seq. *Titulus 8*. — C₁. P. om. rubr. ³⁶⁾ Ed. *erit*. ³⁷⁾ Ed. om. *aliqua*. ³⁸⁾ S. om. *nova*. ³⁹⁾ Ed. *in*.

actionis experiamur¹⁾, in donatis²⁾ puta, sicut et superius dictum est. Sed et³⁾ advocatus honorarium sibi simplici pacto⁴⁾ promissum condictione⁵⁾ ex lege petere debet, ut C. de suffragio (C. IV. 3. 1), et non actione locati⁶⁾. Philosophia enim mercenariam operam spernit et civilis sapientia, quae pretio nummario non est⁷⁾ aestimanda nec⁸⁾ dehonestanda, locationis vinculum aspernatur, ut ff. de variis et extraordinariis cognitionibus, l. I⁹⁾ (D. L. 13. 1). Nam nec inter mensorem¹⁰⁾ et eum, qui¹¹⁾ mensuris opera utitur, locationem¹²⁾ veteres contrahi crediderunt¹³⁾, quodque datur etiam¹⁴⁾ mensori, non merces, sed honorarium appellatur, ut ff. si mensor, l. I¹⁵⁾ (D. XI. 6. 1).

XXXVII. De condictione sine causa vel ex iniusta causa¹⁶⁾.

Restat, ut de condictione sine causa et¹⁷⁾ ex iniusta causa dicamus. Conpetunt¹⁸⁾ autem istae duae condictiones et ubi ceterae¹⁹⁾ conpetunt et ubi nulla aliarum²⁰⁾ conpetit. Datur autem haec conditio ei, cuius²¹⁾ quid²²⁾ apud alterum sine²³⁾ causa deprehenditur²⁴⁾, et in eum datur²⁵⁾, qui quid²⁶⁾ ad alium²⁷⁾ pertinens²⁸⁾ habet, alias²⁹⁾ respectu proprietatis, alias respectu possessionis³⁰⁾. Conpetit autem sive ab initio³¹⁾ causa nulla fuit³²⁾ nullaque est; puta si quis³³⁾ cyrographo se obligaverit³⁴⁾ nichilque acceperit, condictione³⁵⁾ sine causa cyrographum³⁶⁾ condicit. Sed et si causa praecesserit³⁷⁾ finitaque est, puta si is, qui accepit³⁸⁾, solvit³⁹⁾, cyrographum recte condicit. Sed et si causa dandi iusta fuerit⁴⁰⁾, rediit tamen ad iniustam⁴¹⁾, conditio sine causa vel ex⁴²⁾ iniusta causa conpetit. Ecce enim si fullo⁴³⁾ vel commodatarius vestimentis amissis domino pretium praestiterit posteaque⁴⁴⁾ dominus vestimenta⁴⁵⁾ invenerit, pretium, quod

¹⁾ L. *experiat*. ²⁾ C₁. *donatio*. ³⁾ S. om. *et*. ⁴⁾ S. *facto*. ⁵⁾ C₁. *conditio*. — Ed. *ex condictione*. ⁶⁾ S. *legali*. ⁷⁾ C₁. om. *est*. ⁸⁾ L. *non est*. ⁹⁾ Ed. seq. §. *An (et) philosophi* (§ 4). ¹⁰⁾ P. Va. hic et infra *messorem, messoris* etc. ¹¹⁾ C₁. *quo*. ¹²⁾ S. *locatores*. ¹³⁾ L. seq. *quia quodque*. ¹⁴⁾ Va. *et in*. — Ed. om. *etiam*. ¹⁵⁾ Ed. seq. §. *Ideo autem*. ¹⁶⁾ Sic Ed. L. S. Va. — Ed. seq. *Titulus 9*. ¹⁷⁾ P. *vel*. ¹⁸⁾ S. *competenter*. ¹⁹⁾ P. *certae*. ²⁰⁾ L. *alia*. ²¹⁾ Va. seq. *nomine*. ²²⁾ S. *quis*. ²³⁾ S. *sane*. ²⁴⁾ C₁. Va. *deprehenditur*. ²⁵⁾ L. om. *et in eum datur*. ²⁶⁾ Sic P. Ed. — C₁. *qui quis*. — L. *qui quod*. — S. *quod quis*. — Va. *quid quid*. ²⁷⁾ S. *aliud*. ²⁸⁾ P. *pertinere*. ²⁹⁾ Va. *aliquando*. ³⁰⁾ L. *alias possessoris*. ³¹⁾ L. text. corr. ³²⁾ L. *fuerit*. — P. text. lac. (*sine ab ulla fuerit*). ³³⁾ Ed. *quis ex*. ³⁴⁾ P. *obligavit*. ³⁵⁾ L. Va. *conditio*. ³⁶⁾ Va. *cyrographo*. ³⁷⁾ C₁. *praecessit*. ³⁸⁾ L. S. *acceperit*. ³⁹⁾ L. S. *solverit*. — Va. Ed. *solum*. ⁴⁰⁾ Va. Ed. *fuit*. ⁴¹⁾ Va. seq. *causam*. ⁴²⁾ C₁. Va. Ed. om. *ex*. ⁴³⁾ Va. *fallo*. ⁴⁴⁾ C₁. Va. *postea*. ⁴⁵⁾ C₁. S. Va. *vestimentum*.

datum est, condicetur aut rem recuperatam praestare dominum oportebit, utrum maluerit, ut ff. eod. l. I et II (D. XII. 7. 1, 2) et C. eod. l. dissolutae (C. IV. 9. 2) et ff. commodati, l. in com-
modato, § ult. (D. XIII. 6. 17 § 5). Sed et si¹⁾ conventus com-
modatarius condempnatusque nondum²⁾ exsolverit, adversus
dominum iudicati agentem recte excipiet³⁾, si id, quod furto vide-
batur amisisse, receperit, ut C. de re iudicata, l. I (C. VII. 52. 1).

XXXVIII. De commodati actione⁴⁾.

Explicitae sunt superius conditiones omnes, quarum quae-
dam ex contractibus descendunt, qui re contrahuntur, ut con-
dictio certi, aliae ex quasi contractibus⁵⁾, ut conditio indebiti⁶⁾.
Nunc ponamus⁷⁾ de aliis actionibus, quae similiter non nisi
rebus intervenientibus locum habent, ut⁸⁾ de actione⁹⁾ com-
modati et de pignoratitia et depositi et de aliis, si quae tales
inveniantur. Et primum de actione¹⁰⁾ commodati, quia celebrior
est iste contractus atque utilior¹¹⁾.

Commodati autem actio¹²⁾ et directa invenitur et utilis et
contraria. Directa¹³⁾ commodati actio ei competit, qui commoda-
vit¹⁴⁾, et eius heredi in commodatarium et eius heredem¹⁵⁾.
Utilis competit ei, cuius nomine commodatum est, ad instar forte
depositi¹⁶⁾, ut C. ad exhibendum, l. penult.¹⁷⁾ (C. III. 42. 8), sed
et patri dominoque¹⁸⁾, si filius commodavit servusve¹⁹⁾. Datur
quoque²⁰⁾ utilis non domino, puta si servus, quem bona fide
quis²¹⁾ possidebat vel in quo usumfructum habebat, commoda-
vit²²⁾. Datur autem utilis in eum, qui loco heredis ponitur,
puta in bonae fidei²³⁾ possessorem et in eum, cui ex Trebel-
liano²⁴⁾ restituitur hereditas. In pupillum quoque locupletio-
rem utilis datur, ut ff. eod. l. III²⁵⁾ (D. XIII. 6. 3). Venit autem in²⁶⁾
actionem directam commodati et utilem res commodata eiusque
sequela, ut pullus²⁷⁾, dolus, omnis culpa, diligentia, custodia.

1) C₁. L. Va. sic. — S. sicut. 2) C₁. sine dominum. — L. S. Va. si non-
dum. 3) C₁. Va. excipiat. — S. excipiar. 4) Sic L. Va. — P. in marg. Actio
commodati. — Ed. De commodato. Titulus 10. — C₁. om. rubr. 5) C₁. Va.
contractu. 6) C₁. text. corr. 7) L. P. Va. exponamus. 8) L. S. Va. ut ff.
— Ed. ut quod actio. 9) C₁. actionibus. 10) C₁. actionibus. 11) S. melior.
Seq. rubr. De actione commodati. 12) C₁. Va. om. autem actio. 13) S. Di-
recta autem. 14) C₁. commodaverit. — S. commodant. — Va. accomodavit.
15) Va. rubr. in marg. De utili actione commodati. 16) P. deposita. 17) L.
l. punitur. 18) L. Va. (correct. in marg.) seq. competit in id, quod filius etc.
19) P. om. servusve. 20) P. autem. 21) P. quidem. 22) C₁. Va. commoda-
verit 23) P. in bonorum. 24) Ed. seq. senatus consulto. 25) Ed. seq. primo
responso. 26) L. P. in hanc. 27) P. Va. pupillus. — L. Ed. om. ut pullus.

Aliquando tamen¹⁾ solus dolus venit, puta si commodatarii²⁾ tan-
tum gratia commodatum fuerit idve convenerit³⁾. Fortuitus autem
casus non venit, nisi pacto promissus⁴⁾ fuerit, aut nisi commoda-
tarius in illum⁵⁾ suo vitio inciderit, ut ff. eod. l. si ut⁶⁾ (D. XIII. 6. 5).

Contraria commodatario⁷⁾ competit, sive quid⁸⁾ in rem com-
modatam impenderit, nisi modica impendia fecerit, vel si dampnum
passus est per⁹⁾ rem commodatam, puta per servum¹⁰⁾, vel¹¹⁾
si commodatum intempestive fuerit revocatum, ut ff. eod. l.
in commodato, l. in rebus, l. si servus (D. XIII. 6. 17, 18, 22).
Quod autem contrario¹²⁾ iudicio consequi¹³⁾ potest, id etiam, si
directo¹⁴⁾ secum agitur¹⁵⁾, iure compensationis salvum faciet¹⁶⁾,
ut ff. eod. l. in rebus¹⁷⁾ (ibid. l. 18). In summa distinguendum
est: scierit¹⁸⁾ commodator¹⁹⁾ necne²⁰⁾, servum commodatum
esse furem, per quem commodatarius furtum passus est. Nam
si scierit, commodati contraria tenebitur ad interesse, si nesci-
erit²¹⁾, liberum²²⁾ erit ei, servum pro noxae deditioe relinquere,
ut ff. eod. si servus (ibid. l. 22). Et sciendum est, quia etiam furi
et praedoni competit commodati actio, sed²³⁾ et depositi, ut ff.
eod. l. ita (ibid. l. 16) et ff. depositi, l. I²⁴⁾ (ibid. l. 1). Ex in-
probitate tamen nec²⁵⁾ fur²⁶⁾ nec²⁷⁾ praedo consequuntur²⁸⁾
agendi potestatem²⁹⁾, sed ratione contractuum, in quibus bona
fides³⁰⁾ exuberat³¹⁾. Est autem haec actio personalis, bonae fidei
et perpetua.

XXXIX. De pignoratitia actione³²⁾.

Sequitur, ut videamus de pignoratitia³³⁾. Actio pignorati-
tia³⁴⁾ invenitur directa, utilis, contraria³⁵⁾. Directa pignoratitia

1) S. enim. 2) Pescatore corr. commodatoris. 3) Va. convenit. 4) Ed.
promissum. — L. commissus. 5) C₁. S. nullum. — Ed. nullo. 6) C₁. sint. — L.
si id. — Ed. seq. § nunc videndum (§ 2). — S. Va. in marg. seq. rubr. De
actione commodati contraria. 7) P. commodataria. — Va. Contraria commo-
dati actio commodatario. — Ed. Contraria commodati commodatario. 8) C₁.
Va. om. quid. — L. si quid. — S. quis. — Ed. quod. 9) S. propter. 10) L.
text. corr. 11) Ed. om. vel. 12) P. contraria. 13) Va. persequi. 14) P.
recto. — Ed. directa. 15) P. egerit. 16) C₁. Va. Ed. faciat. 17) L. P. S.
seq. § Item. — Ed. seq. § Quod autem (§ 4). 18) L. si scierit. — S. si erit.
19) C₁. Va. commodatum. — Ed. om. commodator. 20) S. et necne. 21) C₁.
Va. sive scierit. — P. si non scierit. 22) S. liber. 23) S. om. sed. 24) P.
om. ut ff. l. si servus — depositi, l. I. — L. Ed. seq. § Si praedo (§ 39). 25) C₁.
Va. Ed. seq. sic. 26) C₁. om. fur. 27) C₁. S. Va. et. 28) S. consequentem.
— Ed. consequetur. — L. consequitur. 29) C₁. facultatem. 30) S. bonae fidei.
31) C₁. exhibeat. — P. text. corr. 32) Sic L. P. (in marg.) Va. Ed. — S. De
directa pignoratitia (sic!) actione. — C₁. om. rubr. — Ed. seq. Titulus II. 33) S.
pignoratitia. — Ed. L. seq. actione. Pignoratitia. 34) S. om. Actio pignoratitia.
35) Va. in marg. de directa pignoratitia.

competit debitori, qui rem propriam¹⁾ pignori dedit alienamve²⁾, domini voluntate tamen praecedente vel sequente³⁾; tunc enim⁴⁾ alienae⁵⁾ rei pignus tenet, ut ff. eod. aliena (D. XIII. 7. 20). Debitoris quoque heredi directa competit. Utilis⁶⁾ datur ei, cuius⁷⁾ filius servusve rem obligaverit⁸⁾. Datur autem utraque, scilicet⁹⁾ directa et utilis, in creditorem et suum heredem. Contraria¹⁰⁾ pignoratitia creditori datur et suo heredi in debitorem et suum heredem¹¹⁾.

Datur autem debitori directa sive utilis alias ex suo facto, alias ex facto creditoris. Ex suo facto, puta si solverit vel alias¹²⁾, prout voluit creditor¹³⁾, satisfecerit. Nec enim¹⁴⁾ alias satisfacere paratum esse debitori prodest, ut ff. eod. l. si rem et l. quod si (D. XIII. 7. 9, 10). Solvit autem debitor¹⁵⁾ alias naturaliter, ut si numerat¹⁶⁾, alias civiliter, ut si remittat¹⁷⁾ ei creditor, vel ipso iure, ut per acceptilationem, vel¹⁸⁾ exceptionem, ut¹⁹⁾ per simplicem pactionem²⁰⁾. Ex facto creditoris pignoratitia debitori²¹⁾ datur, si ex re pignorata fructum creditor²²⁾ percepit²³⁾ inve²⁴⁾ eam dampnum dedit²⁵⁾, ut C. eod. l. I et II²⁶⁾ (C. IV. 24. 1, 2). Creditori²⁷⁾ ex facto debitoris contraria datur, puta si vel²⁸⁾ rem alienam pignoraverit²⁹⁾ vel alteri obligatam³⁰⁾, ut ff. eod. l. si rem, l. tutor³¹⁾ (D. XIII. 7. 9, 10), nisi ad modicum aeris res ampla fuerit pignorata³²⁾, ut ff. eod. l. si quis³³⁾ (ibid. l. 36). Ex facto creditoris contraria creditori competit, si³⁴⁾ in pignus impenderit³⁵⁾, ut ff. eod. l. si necessarias³⁶⁾ (ibid. l. 8). Illud sane praetermittendum non est, quod post solutionem demum, vel id, quod pro solutione habetur³⁷⁾, pignoratitia nascitur, ut ff. eod. l. si rem³⁸⁾ (ibid. l. 9). Non igitur³⁹⁾ pignoratitiam creditor praescriptione sustulit, etsi⁴⁰⁾ per XXX⁴¹⁾ annos

1) P. propriam. — S. primam. — Va. proprie. 2) P. alienam. 3) L. subsequente. 4) C₁. om. enim. 5) P. alienum. 6) Va. in marg. de utili pignoratitia. 7) C₁. cum. 8) L. obligavit. 9) L. seq. et. 10) Va. in marg. de pignoratitia contraria. 11) Ed. om. Contraria — heredem. — S. seq. rubr. De pignoratitia actione contraria. — Va. seq. in marg. de directa et utili, quae datur debitori. 12) P. aliud. — Ed. Pesc. aliter. 13) P. Ed. creditori. 14) Va. om. enim. 15) P. debitori. 16) P. si numeraverit. 17) Ed. remittit. 18) P. vel per. 19) L. vel. 20) Ed. ut simplici pactione. — Va. ut si per etc. 21) Va. creditori. 22) P. debitor. 23) C₁. L. Ed. perceperit. 24) L. sive in. — S. et in. — Va. in. 25) C₁. Ed. S. dedit 26) Ed. VI. 27) P. creditoris. — L. seq. quoque. 28) Ed. om. vel. 29) P. text. corr. 30) Va. obligaverit. 31) Ed. si rem, primo responso, et l. Tutor. § contrariam. 32) L. obligata pignori. 33) Ed. seq. § Sed et si quis (§ 1). 34) L. seq. quid. 35) C₁. impenditur. — P. impendit. 36) Sic Ed. — C₁. sive. — L. sine. — P. S. Va. si non. 37) S. haberetur. 38) P. Ed. seq. § omnis pecunia (§ 3). 39) Ed. nec ergo. — Va. non agitur (sic!). 40) C₁. om. si. 41) C₁. Va. Ed. XL.

pluresve pignus habuit¹⁾. Nec obloquitur quod dicitur, ius offerendi ulterius locum non habiturum. Jus enim offerendi²⁾ in secundo tantum creditore³⁾ legitur. Sed et⁴⁾ si quis instet dicatque, debitorem indignum fore pignoratitia post XXX vel XL⁵⁾ annos, cum debitor noluerit⁶⁾ solvere vel alias satisfacere sicque efficere, ut pignoratitia nasceretur, nullatenus me⁷⁾ movet, alioquin filius emancipatus non ageret⁸⁾, qui in patris potestate per XXX annos mansisset, si ut emanciparetur non⁹⁾ studuisset, quo nichil falsius. Nemo enim filium incusare¹⁰⁾ poterit, si non egerit, cum nec, si voluerit, obviante patria potestate potuerit, ut C. de annali exceptione, l. I¹¹⁾ (C. VII. 40. 1). Est autem pignoratitia personalis, bonae fidei et perpetua.

XI. De actione depositi¹²⁾.

Actio depositi directa invenitur, utilis et contraria. Directa competit deponenti¹³⁾ et eius heredi. Utilis datur alias ratione rei, puta propter ea, quae principaliter deposita non sunt, ut¹⁴⁾ propter¹⁵⁾ capistrum, pullum et ea, quae in cista fuerant, ut ff. eod. l. I¹⁶⁾, § si cista (D. XVI. 3. 1 § 41). Alias utilis¹⁷⁾ competit ratione personae, puta si servus bona fide possessus, fructuarius¹⁸⁾, hereditarius¹⁹⁾ deposuit²⁰⁾, ut ff. eod. l. I, § non solum et § item²¹⁾ (ibid. l. I, §§ 27. 29). Sed et extranei pacto, puta si rem meam deposuerit²²⁾ legemque²³⁾ dixerit, ut mihi restituatur²⁴⁾, utilis actio depositi mihi²⁵⁾ iure singulari competit²⁶⁾, ut C. ad exhibendum, l. penult. (C. III. 42. 8). Dirigitur utraque in²⁷⁾ depositarium²⁸⁾ et eius heredem, sed et in dominum patremque vel²⁹⁾ peculiotenus, nisi filius emancipatus servusve manumissus depositam rem teneat, ut ff. eod. l. I, § filium et l. si apud³⁰⁾ (D. XVI. 3. 1 § 42, 21). Contraria autem depositi depositario datur, si in³¹⁾ rem depositam³²⁾ impenderit vel per³³⁾ eam dampnum passus est, ut de pignoratitia dictum est.

1) C₁. L. P. habuerit. 2) P. om. ulterius — offerendi. 3) L. creditori. 4) S. om. et. 5) S. L. 6) L. Va. Ed. voluerit. 7) C₁. P. S. om. me. 8) C₁. P. Va. aget. 9) S. sive emanciparetur vero. 10) L. accusare. 11) P. in fine primae legis. — Ed. in fine. 12) Sic Va. — C₁. om. rubr. — L. Depositi directa. — P. (in marg.) depositi rubr. — S. De directa actione depositi. — Ed. De actione depositi. Titulus 12. 13) L. depositori. 14) S. aut. 15) Va. per. 16) Ed. seq. § quae depositis (§ 5) et § si cista. 17) Ed. om. utilis. 18) Ed. seq. seu. 19) P. fructus hereditatis. 20) L. deposuerit. 21) L. non item. 22) Ed. deposuit. 23) Va. om. legem. 24) Ed. restituat. 25) L. nisi. 26) C₁. seq. actio. 27) L. contra. 28) P. depositorem. 29) C₁. om. vel. 30) S. seq. in marg. rubr. De actione depositi contraria. 31) L. Va. om. in. 32) L. seq. quid. 33) C₁. vel quid eam.

Venit autem in actione¹⁾ depositi tam directa quam utili²⁾ dolus, etiamsi contra convenerit³⁾, ut ff. eod. l. I, § si conveniat et § si quis⁴⁾ (D. XVI. 3. 1 §§ 6, 7) et⁵⁾ dolus solus lataque culpa, ut ff. de regulis iuris, l. contractus (D. L. 17. 23) et ff. eod. l. quod⁶⁾ (D. XVI. 3. 32). Culpa autem levis non venit, nisi⁷⁾ id convenerit vel depositarius⁸⁾ se obtulerit, ut ff. eod. l. I, § saepe (ibid. 1 § 35), vel nisi pretium depositionis⁹⁾ acceperit, ut ff. vi bonorum raptorum, l. II¹⁰⁾ (D. XLVII. 8. 2), vel nisi depositarii gratia depositum fuerit, ut ff. si certum petetur, l. IIII (D. XII. 1. 4).

Est autem haec actio personalis et bonae fidei, ut Inst.¹¹⁾ de actionibus¹²⁾ (J. IV. 6, § 28) et ff. eod. l. I¹³⁾ (D. XVI. 3, 1), in simplum et perpetua¹⁴⁾, nisi depositum sit causa tumultus, incendii¹⁵⁾, ruinae, naufragii. His enim in casibus in duplum datur ex inficiatione adversus¹⁶⁾ depositarium, sed¹⁷⁾ et adversus¹⁸⁾ eius heredem ex¹⁹⁾ suo proprio dolo. Ex dolo autem defuncti depositarii heres eius non tenetur²⁰⁾, nisi in²¹⁾ simplum et infra annum, ut Inst. de actionibus²²⁾ (J. IV. 6, § 17) et ff. eod. l. I. et l. quod²³⁾ (D. XVI. 3. 1, 18).

XLI. De sequestraria actione depositi²⁴⁾.

Est et²⁵⁾ quaedam²⁶⁾ specialis actio depositi, quae appellatur sequestraria, qua cum sequestro agitur, cuius fidem qui deponunt, plures tamen, sequuntur, ut ff. eod. l. proprie, l. si in Asia²⁷⁾ (D. XVI. 3. 6, 12) et ff. de verborum significationibus, l. sequester (D. L. 16. 110). Sequestratio enim specierum admissa est, licet prohibita sit sequestratio²⁸⁾ pecuniarum²⁹⁾, ut C. de prohibita sequestratione pecuniae (C. IV. 4. 1).

¹⁾ L. in hanc actionem. ²⁾ L. directam quam utilem. ³⁾ C₁. L. Va. contra venerit. — Ed. etiam dolus, si in contractu convenerit. ⁴⁾ Corr. § si convenit et § seq. ⁵⁾ L. etiam. ⁶⁾ C₁. Va. qui. — Ed. quod Nerva. ⁷⁾ Va. seq. id quod. ⁸⁾ P. deposito. ⁹⁾ P. om. depositionis. ¹⁰⁾ Ed. seq. § si in re deposita (§ 23). ¹¹⁾ S. om. ut Inst. ¹²⁾ Ed. seq. § actionum autem. ¹³⁾ Ed. seq. § hanc actionem (§ 23). ¹⁴⁾ L. pro petita. ¹⁵⁾ S. incendio. ¹⁶⁾ S. adversum. ¹⁷⁾ Ed. om. sed. ¹⁸⁾ C₁. Va. om. adversus. ¹⁹⁾ C₁. om. ex. ²⁰⁾ Ed. heredes eius non tenentur. ²¹⁾ S. om. in. ²²⁾ Ed. seq. § in duplum. ²³⁾ Ed. l. quod tumultus. ²⁴⁾ Sic S. — L. De actione sequestraria. — Va. De actione depositi, quae est sequestraria. Rubr. — Ed. De actione depositi sequestraria. Titulus 13. — C₁. P. om. rubr. ²⁵⁾ C₁. om. et. ²⁶⁾ Ed. seq. etiam. ²⁷⁾ Ed. seq. § cum sequestro (§ 2). ²⁸⁾ C₁. Va. om. sequestratio. ²⁹⁾ Ed. pecuniae.

XLII. De actione praescriptis verbis, quae nascitur ex permutatione¹⁾.

Et quia permutatio re²⁾ contrahitur³⁾ a re quoque⁴⁾ initium sumit et ex permutatione quaedam praescriptis verbis actio nascitur, de hac praescriptis verbis⁵⁾ actione⁶⁾ dicamus. Conpetit autem ei, qui speciem dederit⁷⁾, ut aliam certam speciem acciperet. Hoc quoque⁸⁾ verum est, sive non acceperit sive acceperit quidem⁹⁾, tamen ei evicta¹⁰⁾ est. Nam cum ex emptione¹¹⁾ debeatur evictio, ex¹²⁾ permutatione quoque debebitur¹³⁾, quae olim fuerat vetustissima emptio. Ex permutatione quoque, sicut ex emptione¹⁴⁾, sequitur dominii translatio, procedit et¹⁵⁾ usucapio. Differt autem permutatio ab emptione¹⁶⁾, quia emptio¹⁷⁾ nuda consentientium¹⁸⁾ voluntate perficitur¹⁹⁾, permutatio re²⁰⁾ demum²¹⁾ contrahitur. Item emptor²²⁾ cogitur, nummos facere venditoris, permutatori²³⁾ autem sufficit, possessionem tradere seque pro evictione²⁴⁾ obligare, et²⁵⁾ ut absint et adsint, quae adesse et²⁶⁾ abesse in venditione oportet²⁷⁾, ut ff. eod. l. I et II²⁸⁾ (D. XIX. 4. 1, 2). Est autem haec actio, scilicet²⁹⁾ praescriptis verbis, quae proponitur de permutato bona fide³⁰⁾, ut Inst. de actionibus³¹⁾ (J. IV. 6, § 28), civilis³²⁾ et personalis et ex contractu nascitur innominato, ut ff. eod. l. I (D. XIX. 4. 1). Nec enim dumtaxat, ut fiat quod convenerat³³⁾, praescriptis verbis agitur, sed et quod datum est condicitur³⁴⁾, quod, sicut superius dictum est, non nisi³⁵⁾ in nominatis contractibus praeterquam in donatione contingit.

XLIII. De actione praescriptis verbis, quae de aestimato datur³⁶⁾.

Item praescriptis verbis³⁷⁾, quae proponitur de aestimato, ex contractu oritur, qui re³⁸⁾ perficitur³⁹⁾. Conpetit autem haec⁴⁰⁾

¹⁾ Sic S. — C₁. P. om. rubr. — L. Sequitur de praescriptis verbis actione. — Va. De praescriptis verbis actione, quae datur ex permutato. — Ed. De rerum permutatione et praescriptis verbis actione. Titulus 14. ²⁾ P. rerum. ³⁾ L. Va. permutationum contractus. ⁴⁾ C₁. quam. — Va. quidem. ⁵⁾ S. vel. ⁶⁾ P. om. actione. ⁷⁾ L. P. dedit. ⁸⁾ C₁. hocque. ⁹⁾ C₁. quod. — L. sed. ¹⁰⁾ C₁. evictum. ¹¹⁾ L. P. exceptione. ¹²⁾ P. et ex. ¹³⁾ L. debetur. ¹⁴⁾ P. exceptione. ¹⁵⁾ C₁. pro eodem. ¹⁶⁾ S. emptore. ¹⁷⁾ L. seq. alias nudo consensu utentium (?) et nuda etc. ¹⁸⁾ C₁. consensuum. — P. consensu et. ¹⁹⁾ S. proficiscitur. ²⁰⁾ S. rei. ²¹⁾ L. tantummodo. ²²⁾ P. emptori. ²³⁾ L. permutare. ²⁴⁾ Ed. per evictionem. ²⁵⁾ Ed. id est. ²⁶⁾ P. om. adesse et. ²⁷⁾ Ed. oportebit. ²⁸⁾ S. III. — Va. in marg. de permutato. ²⁹⁾ P. om. scilicet. ³⁰⁾ P. Ed. de permutatione bonae fidei. ³¹⁾ Ed. seq. § Actionum autem. ³²⁾ C₁. civilibus. ³³⁾ S. conveniat. ³⁴⁾ Va. cum dicatur. ³⁵⁾ P. seq. ex. ³⁶⁾ Sic S. Va. — Ed. De praescriptis verbis actione, quae de aestimato proponitur. Titulus 15. — C₁. L. P. om. rubr. ³⁷⁾ L. seq. actio. — S. om. verbis. ³⁸⁾ P. in re. ³⁹⁾ S. proficiscitur. Inde seq. rubr. supra allegata. ⁴⁰⁾ P. om. haec.

actio ei, qui rem aestimatam vendendam dederit¹⁾, in eum, qui acceperit²⁾. Tenetur autem qui accepit³⁾, ut⁴⁾ aut rem ipsam incorruptam restituat aut aestimationem, de qua convenit, praebet, ut ff. eod. (D. XIX. 3. 1). Tenetur quoque et de⁵⁾ rei susceptae periculo, ut ff. eod.⁶⁾ (ibid). Hoc tamen ita intelligo, si periculum contingit⁷⁾ non casu fortuito, qui ex ordine in⁸⁾ nullo⁹⁾ bonae fidei praestatur iudicio. Tenebitur¹⁰⁾ autem, si res perierit¹¹⁾ vel sua culpa levissima. Verum hoc ita, si vel is¹²⁾, qui accepit¹³⁾, rogaverat¹⁴⁾ eiusve gratia hoc civile negotium gestum fuerat. Si vero ille, qui dedit¹⁵⁾, rogavit¹⁶⁾ aut neuter, periculum culpa contingens iure communi praestabitur, ut ff. si certum petetur, l. rogasti (D. XII. 1. 11) et ff. de praescriptis verbis, l. si gratuitam¹⁷⁾ (D. XIX. 5. 17). Est autem haec actio¹⁸⁾ personalis et perpetua¹⁹⁾ et civilis et bonae fidei, ut ff. eod. (D. XIX. 3. 1) et in Inst. de actionibus²⁰⁾ (J. IV. 6, § 28).

XLIV. De actione praescriptis verbis²¹⁾ ex do, ut facias²²⁾.

Ex do²³⁾ quoque, ut facias, contractu innominato, qui et re perficitur, praescriptis verbis actio²⁴⁾ oritur, quae competit ei, qui²⁵⁾ dederit²⁶⁾, ut quid possibile tamen et²⁷⁾ honestum quis sibi faceret; quo non²⁸⁾ facto non tantum²⁹⁾ praescriptis verbis agitur, sicut in³⁰⁾ permutatione diximus, sed et quod datum est condicatur. Hoc³¹⁾ ita, si aliud quam pecunia datur³²⁾ vel in specie pecunia. Sed et aliquando, si pecunia detur ut quantitas, id est ad numerum, ut³³⁾ quid fiat, non locati utpote locatione cessante, sed³⁴⁾ praescriptis verbis agitur³⁵⁾. Cessat autem locatio, ubi³⁶⁾ quis etiam pecuniam numerat³⁷⁾, ut³⁸⁾ aliquid quis³⁹⁾ sibi⁴⁰⁾ faciat alias ratione personae, alias ratione

1) S. Va. dedit. 2) P. accipit. 3) L. P. accipit. — Va. acceperit. 4) C₁. Va. om. ut. — L. seq. et aut. 5) S. om. et. — Ed. idem. 6) P. om. Tenetur — ut ff. eod. — Ed. om. alleg. 7) P. contigit. 8) L. etiam. 9) S. qui ex nullo ordine. 10) L. Tenet. 11) P. periit. 12) S. om. si vel is (lacuna). — Va. text. corr. 13) C₁. S. acceperit. — P. acceperat. 14) L. S. Va. rogaverit. 15) S. dederit. 16) Ed. seq. eius periculo res est. 17) Ed. seq. § si margaritas (r. si margarita, § 1). 18) C₁. Va. om. haec actio. 19) L. P. Va. seq. est. 20) Ed. seq. § actionum autem [omnium]. 21) S. om. De — verbis. 22) Sic. L. — C₁. P. om. rubr. — Va. De praescriptis verbis actione, quae nascitur ex do ut facias. — Ed. De praescriptis verbis actione, quae ex do ut facias innominato contractu oritur. Titulus 16. 23) S. eo. 24) P. S. Va. om. actio. 25) C₁. S. quicquid. — L. qui quid. — Vi. quidquid. 26) Va. qui dedit quicquid. 27) C₁. Va. om. et. 28) Ed. vero. 29) S. tenetur. 30) Ed. et de. 31) C₁. seq. tamen. 32) L. Va. detur. 33) Va. om. vel in specie — ut. 34) C₁. P. seq. et 35) Vi. om. Hoc ita — agitur. 36) L. S. ut. 37) S. numeravit. 38) S. om. ut. — Va. aut. 39) P. Ed. aliquis quid. — Va. aliquid quid. 40) L. om. sibi.

rei. Ratione personae¹⁾, puta quod²⁾ qui³⁾ facturus fuerat, locare operas suas solitus non erat. Ratione rei, id est facti, locatio⁴⁾ cessat, si quis quid⁵⁾ dederit⁶⁾ ob manumissionem vel advocacionem, haec enim locationem non recipiunt⁷⁾, ut ff. de praescriptis verbis, l. naturalis⁸⁾ (D. XIX. 5. 5) et ff. de variis (et extraordinariis) cognitionibus, l. I⁹⁾ (D. L. 13. 1). Est autem haec actio civilis, personalis et perpetua et stricti iuris. Nam cum in Inst. dicatur, praescriptis verbis actiones¹⁰⁾, quae de aestimato et¹¹⁾ permutato redduntur¹²⁾, fore bonae fidei, relinquitur per contrarium¹³⁾ intellectum, ceteras¹⁴⁾ praescriptis verbis actiones stricti iuris¹⁵⁾ esse.

XLV. De praescriptis verbis actione¹⁶⁾ ex do, ut des¹⁷⁾.

Ex do¹⁸⁾ quoque, ut des, innominato contractu, qui re similiter contrahitur, quarta praescriptis verbis actio nascitur. Competit autem ei, qui quid¹⁹⁾ dederit²⁰⁾, ut quid sibi invicem alius daret. Competit autem in eum, qui accepit nec dedit²¹⁾, vel si id quod dedit²²⁾ evictum sit. Illud sane non inargute distinguitur, quod si²³⁾ pecuniam dedi sub numero tamen²⁴⁾, ut rem acciperem etiam²⁵⁾ in genere nondumque etiam²⁶⁾ in rebus humanis constitutam, emptio²⁷⁾ et venditio est, ut ff. de praescriptis verbis, l. V²⁸⁾ (D. XIX. 5. 5). Si vero rem dederim²⁹⁾, id est speciem³⁰⁾ vel pecuniam non³¹⁾ ut quantitatem, sed ut³²⁾ speciem³³⁾, permutationis³⁴⁾ contractus initur, ut D.³⁵⁾ eod. (ibid. § 1). Si vero speciem dederim seu pecuniam ut speciem, ut³⁶⁾ rem acciperem non certam, sed in³⁷⁾ genere, puta unam de rebus suis, quas in domo habet qui mecum contrahit, contractus initur, qui³⁸⁾ in appellatione generali consistit et »do, ut des« simpliciter vocatur. Articulus ergo iste³⁹⁾ »do, ut des« sic

1) Va. om. alias ratione rei — personae. 2) Va. om. quod. 3) L. puta si quis. 4) S. locator. 5) S. qui. 6) C₁. dedit. 7) C₁. admittunt. 8) Ed. seq. § at cum do (§ 2). 9) P. de (seq. lacuna) l. I et II. — Ed. seq. § in honorariis (§ 10). 10) C₁. Va. om. actiones. — Ed. actio. 11) P. et ex. 12) P. nascuntur. 13) S. contractum. 14) Va. Ed. certas. 15) S. seq. id est. 16) L. S. om. De — actione. 17) C₁. P. om. rubr. — Ed. De praescriptis verbis actione, quae ex do ut des innominato contractu proponitur. Titulus 17. 18) S. eo. 19) C₁. quicquid. — Va. quid quid. 20) P. S. dedit. 21) C₁. acceperit nec dederit. 22) C₁. L. dederit. 23) L. om. quod. — S. om. quod si (lacuna). 24) L. tantum. 25) Ed. et. 26) L. Va. om. etiam. 27) S. pretio. 28) L. S. II. 29) Ed. dederit. 30) Ed. seq. ita, ut certam acciperem speciem. 31) S. vero. 32) L. seq. certam acciperem. 33) C₁. Va. om. est, ut ff. — speciem. — Ed. om. vel — speciem. 34) C₁. Va. mutationis. 35) Mss. ut C. 36) Ed. ita ut. — S. aut. 37) S. om. in. 38) P. quia. 39) S. om. articulus ergo iste.

distinctus¹⁾ trifariam spargitur²⁾. Est autem haec actio³⁾, quae nascitur ex »do, ut des«⁴⁾, sicut et ea, quae nascitur ex »do, ut facias«, civilis, personalis, perpetua et stricti iuris⁵⁾.

XLVI. De actione ex stipulatu⁶⁾.

Pertractatae⁷⁾ sunt actiones personales ex contractibus proficiscentes, qui⁸⁾ rebus contrahuntur. Nunc videamus⁹⁾ de actionibus, quae ex contractibus prodeunt¹⁰⁾, qui¹¹⁾ verbis conficiuntur. Et certe verbis¹²⁾ stipulatio contrahitur ex interrogatione et responsione congrua¹³⁾, ut in Inst. tit. eod.¹⁴⁾ (J. III. 15), et ex ea nascitur actio gemina, scilicet certi conditio¹⁵⁾ et actio, quae »ex stipulatu« vocatur. Qualiter autem¹⁶⁾ stipulatio definiatur, dividatur, contrahatur, committatur, purgetur et quot modis responsio incongrua sit aestimanda, in summis, quas fecimus super¹⁷⁾ (l. si pacto quo penam (C. II. 3. 14) et¹⁸⁾ de verborum obligationibus^{a)}, plenissime¹⁹⁾ exposuimus. Cum itaque²⁰⁾ de certi conditione superius sufficienter²¹⁾ dictum sit, de actione ex stipulatu agamus²²⁾.

Et²³⁾ sciendum est, quia²⁴⁾ actio ex stipulatu invenitur directa et utilis, expressa et tacita. Directa competit ei, qui stipulatus est, et eius heredi quid incertum, et datur in promissorem et eius heredem. Utilis²⁵⁾ competit²⁶⁾ ex stipulatione²⁷⁾ filii, servi, tutoris, curatoris, procuratoris²⁸⁾, institoris²⁹⁾, magistri navis, orphanotrophi³⁰⁾, syndici, ut ff. de praetoriis stipulatio-

¹⁾ L. S. sicut distinctum est. — Ed. sicut dictum est. ²⁾ S. aspargitur. — Vi. om. sic — spargitur. ³⁾ L. P. Ed. seq. scilicet. ⁴⁾ C₁. Va. om. sic distinctus — des. ⁵⁾ L. seq. etc. — S. seq. est. — Ed. seq. De reliquis duabus, puta de ea, quae ex facio ut facias, et facio ut des innominato contractu oriuntur, vide paulo inferius in titulo decimosexto et septimo eiusdem libri. ⁶⁾ Sic rubr. cod. Va. — P. S. ponunt eandem rubr. paulo inferius in marg. — L. De actione ex stipulatione. — C₁. om. rubr. — Ed. De verborum obligationibus. Titulus 18. (Sic etiam Pescatore). ⁷⁾ C₁. Detractae (corr.). ⁸⁾ L. Ed. quae. ⁹⁾ P. S. dicamus. — Ed. om. videamus de actionibus. ¹⁰⁾ L. procedunt. ¹¹⁾ Ed. om. ex — qui. — Va. seq. ex. ¹²⁾ S. verbi. ¹³⁾ L. om. congrua (lacuna). ¹⁴⁾ Ed. seq. in principio. ¹⁵⁾ S. Va. conditio. ¹⁶⁾ P. om. autem. — Ed. Ut vero. ¹⁷⁾ P. supra. ¹⁸⁾ S. seq. ff. ¹⁹⁾ Ed. om. super — plenissime. — S. quod plenissime. ²⁰⁾ L. ergo. ²¹⁾ Ed. om. sufficienter. ²²⁾ P. S. ibi seq. in marg. rubr. De actione ex stipulatu. ²³⁾ S. Set. — Va. Enim. ²⁴⁾ S. quod. ²⁵⁾ S. seq. autem. ²⁶⁾ P. datur. ²⁷⁾ L. stipulatu. ²⁸⁾ L. om. curatoris, procuratoris. — Va. seq. tui. ²⁹⁾ S. institutionis. ³⁰⁾ C₁. Va. om. orphanotrophi. — L. seq. oekonomi.

^{a)} Cf. Tourtoulon, Placentin I. 298 sqq. Appendice III et IV, ubi editae sunt istae summae. Vide etiam Savigny IV. 283; Bethmann-Hollweg VI. 1, S. 20, n. 10; Pescatore Beiträge zur mittelalterl. Rechtsgesch. II. 89 sq.

nibus¹⁾ (D. XLVI. 5) et ff. de dampno infecto, l. dampni, § ult.²⁾ (D. XXXIX. 2. 18 § 16) et ff. (de) institoria³⁾ (D. XIV. 3. 1, 2). Expressa ex stipulatu actio competit, ubi quis⁴⁾ expressim sibi⁵⁾ stipulatus est, vel si filius servusve⁶⁾ patri vel domino. Idem est⁷⁾, si tutor curatorve vel persona similis. Tacita autem⁸⁾ ex stipulatu actio⁹⁾ inducitur alias ex praesumptione, alias ex favore¹⁰⁾. Ex praesumptione, puta¹¹⁾ si instrumentum perhibet intercessisse responsionem, probabiliter intelligitur praecessisse interrogationem, ut Inst. de inutilibus¹²⁾ stipulationibus¹³⁾ (J. III. 29, § 12) et C. eod. l. I (C. VIII. 38. 1). Ex¹⁴⁾ favore inducitur tacita ex stipulatu¹⁵⁾ actio, ut in dotibus petendis et repetendis, ut C. de rei uxoriae actione, l. 1.¹⁶⁾ rem in praesenti (C. V. 13. 1). Sed et¹⁷⁾ ubi quisquam¹⁸⁾ arrogaverit¹⁹⁾ nec ea, quae ipsi arrogato vel eius²⁰⁾ necessariis promittere debet, promiserit, utili²¹⁾ ex stipulatu agatur²²⁾, ut ff. de adoptionibus²³⁾, l. his (D. I. 7. 19). Sed et si dampnum contigerit, cum praetor super cautione²⁴⁾ dampni infecti interponenda deliberaret, utilis²⁵⁾ et tacita ex stipulatu actio competit²⁶⁾, ut ff. de dampno infecto, l. si finita²⁷⁾ (D. XXXIX. 2. 15). Sed et fideiussores a tutoribus²⁸⁾ nominati, si praesentes fuerunt et non contradixerunt et nomina sua in acta praeferrere²⁹⁾ passi sunt, perinde tenebuntur, atque si iure legitimo³⁰⁾ stipulatio interposita fuisset, ut ff. de fideiussoribus tutorum, l. IIII³¹⁾ (D. XXVII. 7. 4). Venit autem in hanc actionem³²⁾ id solum, quod promissum est, ut Inst. de obligatione, quae ex³³⁾ consensu³⁴⁾ (J. III. 22, § 3), nisi propter causam, quae praecesserit, puta propter³⁵⁾ emptionem stipulatio fiat³⁶⁾. Tunc enim stipulatio, etiam vacuum possessionem tradi³⁷⁾, non nudum factum³⁸⁾, sed³⁹⁾ causam bonorum continet, ut ff. eod. l. in conventionalibus⁴⁰⁾ (D. XLV. 1. 52). Est autem haec actio personalis,

¹⁾ L. seq. l. in omnibus (l. 5). ²⁾ C₁. P. Va. Ed. om. l. dampni, § ult. ³⁾ L. seq. l. I. et II. — P. om. et ff. de institoria. — S. institoria. ⁴⁾ P. ubi quid. — L. S. ut quis. — Ed. si quis. ⁵⁾ P. om. sibi. ⁶⁾ S. text. corr. ⁷⁾ L. S. om. est. — Ed. Item. ⁸⁾ C₁. Va. om. expressim — autem. ⁹⁾ S. actione. ¹⁰⁾ S. om. favore (lacuna). ¹¹⁾ C₁. Va. om. puta. ¹²⁾ S. Va. util. ¹³⁾ Ed. seq. § Item verborum obligatio. ¹⁴⁾ P. Cum ex. ¹⁵⁾ S. stipulatione. ¹⁶⁾ C₁. P. S. Va. om. de rei uxoriae actione, l. ¹⁷⁾ S. Ed. om. et. ¹⁸⁾ C₁. Va. quis quem. ¹⁹⁾ S. arrogavit. ²⁰⁾ S. seq. nec eius. ²¹⁾ Ed. promisit utiliter. ²²⁾ S. ageretur. ²³⁾ S. adoptionem. ²⁴⁾ C₁. S. cautionem. ²⁵⁾ L. seq. puta. ²⁶⁾ P. nascitur. ²⁷⁾ Ed. seq. § eleganter (§ 28). ²⁸⁾ S. auctoribus. ²⁹⁾ C₁. Va. ferri. — L. Ed. referri. ³⁰⁾ L. S. Va. legitima. ³¹⁾ L. P. l. III. et IV. — Ed. seq. § fideiussores (§ 3). ³²⁾ P. hac actione. ³³⁾ C₁. S. Va. sit (scil. fit) ³⁴⁾ Ed. seq. § fin. ³⁵⁾ P. per. ³⁶⁾ S. om. fiat. ³⁷⁾ Ed. tradit. ³⁸⁾ L. Va. pactum. ³⁹⁾ C₁. seq. et. — Ed. seq. etiam. ⁴⁰⁾ P. Incerta.

civilis, stricti iuris, nisi in dote, et perpetua. Item actio ex stipulatu alia est principalis, puta qua¹⁾ tenentur promissores, id est principales rei debendi²⁾, alia est accessoria, qua scilicet tenentur³⁾ adpromissores⁴⁾, id est fideiussores⁵⁾.

Admittit⁶⁾ interdum haec actio, id est ex stipulatu, accidentale nomen vocaturque arbitraria. Competit autem stipulanti et suo heredi in eum, qui promiserit⁷⁾ certo loco, eiusque heredem⁸⁾, ut ff. eod. l. II⁹⁾ (D. XIII. 4. 2). Post moram demum¹⁰⁾, ut ff. eod. l. ult. (ibid. l. 10). Introduta autem est haec actio, ut promissoris malitiae eatur¹¹⁾ obviam. Iniquum enim erat, si promissor in loco destinato numquam inveniretur sicque stipulator suum non consequeretur¹²⁾. Post moram¹³⁾ itaque non in promissoris est arbitrio, ubi¹⁴⁾ velit solvere¹⁵⁾, sed in stipulatoris¹⁶⁾, ubi velit petere, ut ff. eod. l. II¹⁷⁾ et l. penult.¹⁸⁾ (ibid. ll. 2, 9). Ubique ergo arbitraria agi potest, ut ff. de constituta pecunia, si duo (D. XIII. 5. 16). Venit autem in hanc actionem quod interfuit etiam¹⁹⁾ ultra legitimas usuras, dampni quoque et lucri habetur²⁰⁾ ratio²¹⁾ alterutrius²²⁾, ut C. eod. (C. III. 18. 1) et ff. eod. l. II et III²³⁾ (D. XIII. 4. 2, 3). Fit autem²⁴⁾ arbitraria non tantum ex stipulatu, sed et quaecumque stricti iuris actio²⁵⁾, propter loci adiectionem, ut ff. eod. l. si heres et l. aut (ibid. ll. 5, 6). Bonae fidei autem actio²⁶⁾ non fit arbitraria, ut ff. eod. l. in bonae²⁷⁾ (ibid. l. 7). Talis autem est arbitraria et tanto tempore durat, qualis est simplex ex stipulatu.

XLVII. De condictione ex cyrographo²⁸⁾.

Litteris²⁹⁾ quoque contrahitur obligatio, puta per cyrographum³⁰⁾, et ex ea obligatione nascitur certi conditio, si tamen sit certum, quod fuerit³¹⁾ cautum. Competit autem certi con-

1) S. quac. 2) L. debendae. 3) S. tenetur. 4) C₁. promissores. — L. S. expromissores. 5) Ed. ad promissiones fideiussores. — S. seq. rubr. De arbitraria. — Va. seq. rubr. De actione arbitraria. — L. Cui competat actio ex stipulatu et in quem. 6) P. admittitur. — L. seq. autem. 7) Va. Ed. promisit. 8) C₁. P. Ed. heredi. — S. herede. 9) Ed. de eo, quod certo loco. 10) L. deinde. 11) L. iretur. — S. irent. 12) S. sequitur. 13) Ed. om. moram. 14) L. nisi. 15) S. solverit. 16) S. stipulationis. — Ed. stipulantis. 17) L. seq. et III. 18) Ed. l. ult. 19) C₁. Va. et. 20) S. haberetur. 21) C₁. seq. ubi. — Ed. seq. quod interfuit. 22) Ed. seq. loco suo potius quam in eo, in quo petitur, solvi; om. alleg. 23) L. l. secum et II. 24) C₁. Va. om. autem. 25) Ed. (cui seq. Pescatore) sed ex quacunque stricti iuris actione. 26) Ed. om. autem actio. 27) Ed. om. alleg. 28) Sic. Va. — Ed. De litterarum obligatione. Titulus 19. — L. De certi condictione ex cyrographo. — S. De condictione certi cyrographo. — C₁. P. om. rubr. 29) S. om. litteris (lacuna). 30) P. puta cyrographo. 31) C₁. Va. fuit.

dictio¹⁾ ex cyrographo ei, qui²⁾ quem cyrographo obstrinxerit. In eum datur, qui se³⁾ cyrographo⁴⁾ obligaverit spe⁵⁾ futurae numerationis⁶⁾. Tenetur autem is⁷⁾ infra biennium ineffaciter⁸⁾ propter exceptionem non numeratae pecuniae; post biennium cum effectu, nisi infra biennium iuri in⁹⁾ testando sit paritum. Biennium enim pro numeratione¹⁰⁾ habetur et obligationis¹¹⁾ substantiam inplet; biennioque¹²⁾ transcurso¹³⁾ obligatio, quae fuerat tantum civilis, efficitur naturalis, adeoque¹⁴⁾ ut, et¹⁵⁾ si debitor paratus sit probare¹⁶⁾, se¹⁷⁾ pecuniam non accepisse¹⁸⁾, restrictis¹⁹⁾ calumpniarum fomentis audiri non debeat. Nam et²⁰⁾ si pupillus fuerit²¹⁾, post biennium²²⁾ omnino compellendus est solveret; ut C. de non numerata pecunia, l. si intra²³⁾ (C. IV. 30. 8). Creditor autem, qui²⁴⁾ scripsit, se recepisse, alias nulla exceptione sive replicatione iuvatur; puta si scripsit, se recepisse dotem, tributa, depositum. Alias brevis²⁵⁾ temporis exceptione²⁶⁾ munitur, XXX scilicet dierum, pro feneraticis²⁷⁾ videlicet debitis, quae sibi scripsit esse soluta, ut C. de non numerata pecunia, l. in contractibus (ibid. l. 14). Est autem haec actio civilis et personalis et stricti iuris.

XLVIII. De actione mandati²⁸⁾.

Restat, ut videamus de actionibus, quae veniunt ex contractibus, qui²⁹⁾ contrahuntur puris et nudis consensibus³⁰⁾, id est non intercedentibus extrinsecus quibuscumque adminiculis³¹⁾ superius expositis, rerum scilicet vel verborum vel litterarum. Et quia in libro responsorum³²⁾ constitutionumque³³⁾ prius agitur de mandato, primum de actione mandati dicamus. Nam et mandatum sicut commodatum, quod supra prius est pertractatum³⁴⁾, est gratuitum³⁵⁾.

1) P. Ed. om. si tamen — conditio; P. seq. ei ex. 2) C₁. cyrographo cui. 3) C₁. seq. ex. 4) P. om. obstrinxerit — cyrographo. 5) S. specie. — L. minationis. 6) C₁. Va. Vi. om. spe — numerationis. 7) L. quis. 8) Ed. efficaciter. 9) Va. om. in. 10) L. minatione. — P. nunciatione. 11) S. obligationibus. 12) L. P. Va. biennio quoque. — S. om. que. 13) Ed. transacto. 14) P. adeo quoque. 15) Ed. om. et. 16) P. seq. contrarium; om. se — accepisse. 17) C₁. Va. om. se. 18) S. seq. vel ex. 19) C₁. rescriptis. 20) L. om. et. 21) P. est. 22) C₁. seq. in. 23) P. Va. cum inter. — Ed. l. in contractibus (l. 14). 24) S. quis. 25) Ed. biennii. 26) P. exceptio. 27) S. fenerariis. 28) Sic L. S. Va. — C₁. om. rubr. — P. in marg. manu post. de actionibus, quae veniunt ex contractibus, qui contrahuntur puris et nudis consensibus. — Ed. De actione mandati vel contra. Titulus 20. 29) L. S. quae. 30) S. contractibus. 31) C₁. S. aminiculis. 32) L. seq. id est digestorum. 33) C₁. seq. quae prius agit. 34) S. protextatum. 35) S. graviter. — P. in marg. De actione mandati. — L. seq. distinguitur actio mandati.

Invenitur autem mandati actio¹⁾ directa, utilis, contraria, expressa, tacita. Directa competit mandanti²⁾ et suo heredi in³⁾ mandatarium et suum heredem. Utilis competit ex alterius mandato, puta filii, servi⁴⁾ et procuratoris. Contraria datur mandatario et eius heredi. Expressa competit, sive sit mandatum⁵⁾ mea gratia tantum sive aliena tantum sive mea et aliena⁶⁾ sive mea et tua sive tua et aliena. Tacita mandati competit, si quis puta⁷⁾ fideiusserit⁸⁾ pro quopiam⁹⁾ praesente et patiente, ut ff. eod. l. si re(munerandi)¹⁰⁾ (D. XVII. 1. 6). Sed et qui patitur ab alio¹¹⁾ mandari, ut sibi credatur¹²⁾, mandare¹³⁾ intelligitur, ut ff. eod. l. qui patitur (D. XVII. 1. 18). Sed et si unus¹⁴⁾ ex reis debendi solverit, cum se et alterum liberavit¹⁵⁾, mandati¹⁶⁾ tacita experitur, ut ff. ad Velleianum¹⁷⁾, l. vir¹⁸⁾ (D. XVI. 1. 17). Sed et¹⁹⁾ in stipulatione adiectus²⁰⁾, si ei solutum fuerit, mandati tacita a stipulante convenitur²¹⁾, ut ff. de verborum obligationibus, l. Julianus²²⁾ (D. XLV. 1. 131).

Est autem dictum mandatum quasi manu datum²³⁾. Inde²⁴⁾ est, ut id demum²⁵⁾ quis debeat mandare, quod ipse per se iure²⁶⁾ valeat²⁷⁾ explicare, ut C. de pedaneis²⁸⁾ iudicibus, l. I (C. III. 3. 1). Competit autem²⁹⁾ mandati actio qualisqualis ita³⁰⁾ demum, si intersit et quatenus intersit, ut ff. eod. l. si procuratorem³¹⁾ (D. XVII. 1. 8). Venit³²⁾ autem in actione³³⁾ mandati³⁴⁾ tam utili quam directa³⁵⁾, expressa vel tacita³⁶⁾, praedii empti puta traditio, ut ff.³⁷⁾ eod. l. si procuratorem (ibid.). Sed et de suo facto cavere debet, ut ff. eod. l. de tuo³⁸⁾ (ibid. l. 9). Periculum est enim³⁹⁾, ne pignoraverit vel manumiserit⁴⁰⁾, ut ff. de rei vindicatione, l. si post (D. VI. 1. 18). Pretium quoque⁴¹⁾, quod⁴²⁾ de re redegerit ex mandato distracta⁴³⁾. Consequenter quoque

¹⁾ Ed. om. *actio*. ²⁾ C₁. S. *mandati*. ³⁾ S. om. *in*. ⁴⁾ L. *sui*. ⁵⁾ Ed. *mandata tibi*. ⁶⁾ L. *alterius*. ⁷⁾ L. om. *puta*. ⁸⁾ Va. *fideiussor*. — Ed. *fideiussit*. ⁹⁾ P. *coram*. — S. *pro copia*. ¹⁰⁾ L. *sine*. — Ed. seq. § *si passus sim* (§ 2). ¹¹⁾ P. *aliquo*. ¹²⁾ L. *tradatur*. ¹³⁾ Ed. *dare*. ¹⁴⁾ S. *sumus*. ¹⁵⁾ L. P. Ed. *liberaverit*. ¹⁶⁾ P. *mandanti*. ¹⁷⁾ L. text. corr. — P. seq. *sen. cons.* ¹⁸⁾ L. P. l. III. *Intra* (?). — Ed. l. *nec interest* (l. 5). ¹⁹⁾ L. seq. *si*. ²⁰⁾ L. seq. *sit quis*. ²¹⁾ S. *convenietur*. ²²⁾ L. l. *ult.* — P. l. *ult. Jul.* — S. om. *Jul. seq. utilis*. ²³⁾ S. *mandatum*. ²⁴⁾ S. *Idem*. ²⁵⁾ L. *deinde*. ²⁶⁾ P. *per severe*. — Ed. om. *per se*. ²⁷⁾ L. P. *debeat*. ²⁸⁾ S. *peculaneis* (sic!) ²⁹⁾ P. *Competitio autem et*. ³⁰⁾ S. *qualis sit, ut id ad*. ³¹⁾ L. S. *si per*. — Ed. seq. § *mandati actio* (§ 6). ³²⁾ Ed. *Veniunt*. ³³⁾ L. *actionem*. ³⁴⁾ S. om. *mandati*; seq. *tam inutilem*. ³⁵⁾ Ed. *tam utilis quam directa*. — reliq. codd. *utilem quam directam*. ³⁶⁾ S. *incitam*. — C₁. L. Va. *expressam vel tacitam*. ³⁷⁾ S. *ut C.* ³⁸⁾ S. *de suo*. ³⁹⁾ Ed. om. *enim*. ⁴⁰⁾ Ed. seq. *servum*. ⁴¹⁾ P. om. *quoque*. ⁴²⁾ C₁. *qui*. — S. om. *quod*. ⁴³⁾ S. *discreta*.

dicimus¹⁾, debere mandatarium²⁾ praestare, quantumcumque emolumentum sensit³⁾, sive ei mandatum sit sive non, quia bonae fidei congruit, ne⁴⁾ de alieno lucrum sentiat. Sed et in usuras convenitur⁵⁾, quae legitimo modo in regionibus frequentantur⁶⁾, usurarumque⁷⁾ usuras, ut ff. eod. l. idemque⁸⁾ (D. XVII. 1. 10). Hoc autem procedit, sive⁹⁾ in mora fuerit restituendi¹⁰⁾ pecunias sive eas in suos usus converterit¹¹⁾.

Contrario autem iudicio experitur mandatarius, si suo pretio mandanti¹²⁾ rem emerit vel alias¹³⁾ in rem ex mandato quesitam inpenderit, ut ff. eod. l. si vero¹⁴⁾ (D. XVII. 1. 12). Usura quoque veniet in mandati contraria¹⁵⁾, puta si¹⁶⁾ iam absit vel ad eam praestandam obligatus sit¹⁷⁾. Nam et id abesse intelligitur, ad quod quis obligatus est¹⁸⁾, ut ff. de negotiis gestis, l. si quis (D. III. 5. 27). Sed et abesse intelligitur pecunia fideiussori, etiam si debitor ab eo delegatus¹⁹⁾ sit creditori, licet is solvendo non fuerit, quia bonum nomen facit creditor²⁰⁾, qui admittit debitorem delegatum, ut ff. eod. l. inter²¹⁾ (D. XVII. 1. 26). Imputaturus²²⁾ sibi, quia²³⁾ admiserit talem ipsumque idoneum esse conprobaverit²⁴⁾, ut ff. de fideiussoribus, l. III (D. XLVI. 1. 3). In contraria²⁵⁾ quoque mandati²⁶⁾ ex²⁷⁾ mora²⁸⁾ applicabitur usura²⁹⁾. Sed³⁰⁾ si propriam pecuniam mandatarius inpenderit³¹⁾, usuras habebit, ut ff. eod. l. si vero³²⁾ (D. XVII. 1. 12), si tamen solitus foenerare fuerat³³⁾, ut ff. eod. de usuris, l. qui semisses (D. XXII. 1. 13). Sed et in contrario mandati³⁴⁾ iudicio dampni³⁵⁾ habetur ratio. Nam si servus, quem mandato tuo emeram, dampnum mihi dederit³⁶⁾, ipsum pro noxae deditioe debebis³⁷⁾ penes me relinquere, si tamen sine culpa tua id³⁸⁾ acciderit. Quod si scisses³⁹⁾, talem esse servum,

¹⁾ S. *diximus*. — Ed. *dominis*. ²⁾ P. *mandarium*. ³⁾ S. om. *sensit*. — L. *senserit*. ⁴⁾ S. om. *ne*. ⁵⁾ L. P. Ed. *convenietur*. ⁶⁾ S. *frequentatur*. ⁷⁾ S. *usuramque*. — Ed. *usurarum quoque*. ⁸⁾ S. *deque*. — Ed. *Idemque*, § *si procurator* (§ 3). — C₁. P. *idem*. ⁹⁾ S. *si non*. ¹⁰⁾ S. *re restituenda*. ¹¹⁾ S. *converti. seq. Et*. — Va. *convertit*. ¹²⁾ L. *mandati*. — S. *mandatari*. — Va. *mandari* (?). ¹³⁾ Va. *aliquando*. ¹⁴⁾ Ed. seq. § *si mihi* (§ 9). ¹⁵⁾ C₁. L. *contrariam*. — Va. *contrarium*. ¹⁶⁾ Va. seq. *quod*. ¹⁷⁾ P. *est*. ¹⁸⁾ P. om. *Nam — est*. ¹⁹⁾ Va. *ab eodem legatus*. ²⁰⁾ S. *creditori*. ²¹⁾ S. Va. om. *inter*. — Ed. seq. § *abesse* (§ 2). ²²⁾ C₁. *imputatur*. — S. *interputariis*. — Va. *interputaturus*. — Ed. *imputet*. ²³⁾ P. *qui*. — Va. *quod*. ²⁴⁾ S. *probaverit*. ²⁵⁾ L. *necessaria*. — S. seq. *nostra*. ²⁶⁾ S. *dati*. ²⁷⁾ S. om. *ex* (lacuna). ²⁸⁾ C₁. *mandato*. ²⁹⁾ S. *usum*. ³⁰⁾ L. P. Ed. seq. *et*. ³¹⁾ C₁. Va. *expenderit*. ³²⁾ L. om. *si vero*. — Ed. seq. § *si mihi mandaveris* (§ 9). ³³⁾ P. *fuit*. — Va. *fuerit*. — S. om. *ut ff.* — *fuerat*. ³⁴⁾ C₁. Va. om. *mandati*. ³⁵⁾ S. *dampnum*. ³⁶⁾ S. om. *dederit*. ³⁷⁾ S. *deditioes debebas*. ³⁸⁾ C₁. om. *id*. ³⁹⁾ L. *scieris*. — S. *scisset*.

nec praedixisses¹⁾, ad interesse teneberis, ut ff. eod. l. inter²⁾ (D. XVII. 1. 26). Est autem mandati actio civilis, personalis, perpetua, bonae fidei, ut Inst. de actionibus³⁾ (J. IV. 6, § 28).

XLIX. De actione pro socio⁴⁾.

Et quia socius non tantum suum, sed et⁵⁾ alienum quasi ex mandato tacito⁶⁾ gerit negotium, subiciamus illico de actione⁷⁾ pro socio. Intenditur autem directa pro socio actio ex utroque latere. Competit ergo actio⁸⁾ pro socio socio⁹⁾ et suo¹⁰⁾ heredi in socium¹¹⁾ et suum heredem¹²⁾; ita tamen, si tractatu¹³⁾ habito societas sit coita, ut ff. eod. l. ut¹⁴⁾ et l. nam¹⁵⁾ (D. XVII. 1. 31, 32). Nascitur autem haec actio dissoluta demum societate, ut C. eod. l. tam diu (C. IV. 37. 5), nec intenditur ea¹⁶⁾ durante, nisi in causa vectigalium, ut ff. eod. l. actione¹⁷⁾ (D. XVII. 2. 65). Habetur in hac actione¹⁸⁾ ratio perceptorum¹⁹⁾ inpendiorum et dampnorum; pro socio enim actio non ad divisionem, sed ad personales pertinet²⁰⁾ invicem praestationes, ut ff. communi dividendo, l. I²¹⁾ (D. X. 3. 1), scilicet²²⁾ ut²³⁾ lucra et dampna communicentur²⁴⁾, ut ff. eod. l. quibus, l. pro socio, l. sed si²⁵⁾, l. cum, l. si fratres²⁶⁾, l. si id²⁷⁾ (D. XVII. 2. 34, 38, 47—49, 52 pr. et § 6, 58). Aequum est enim²⁸⁾, ut si quis participet lucrum, participet et dampnum, ut ff. eod. l. si igitur (ibid. l. 55), nisi forte ob suum maleficium alter ex sociis subierit dispendium; ut ff. eod. l. si fratres²⁹⁾ et l. ne quicquam³⁰⁾ (ibid. ll. 52 § 6, 56). Sed et³¹⁾ pacti conventi³²⁾ in societate super partibus puta ratio habebitur³³⁾, nisi forte³⁴⁾ convenerit³⁵⁾, ut alter lucrum tantum captaret³⁶⁾, alter³⁷⁾ dampnum³⁸⁾ sentiret, esset enim haec societas leonina, ut ff. eod. l. si non³⁹⁾ (ibid. l. 29). Res quoque con-

¹⁾ L. praedixeris. — S. praedixisset. ²⁾ Ed. seq. § sed cum servus (§ 7). ³⁾ Ed. seq. § omnium autem actionum (r. actionum autem quaedam). ⁴⁾ Sic L. S. Va. — C₁, om. rubr. — P. in marg. Actio pro socio. — Ed. De actionibus pro socio. Titulus 21. ⁵⁾ S. Ed. om. et. ⁶⁾ S. Ed. om. tacito. ⁷⁾ Ed. actionibus. ⁸⁾ L. Ed. Competit quoque. ⁹⁾ C₁, S. om. socio. ¹⁰⁾ Ed. seq. etiam. ¹¹⁾ Ed. seq. et in socium suum. ¹²⁾ S. pro socio et suo herede. ¹³⁾ Va. contractu. ¹⁴⁾ Ed. om. l. ut. — L. l. II. ¹⁵⁾ S. om. et l. nam. ¹⁶⁾ S. causa. ¹⁷⁾ Ed. seq. § nonnunquam (§ 15). ¹⁸⁾ S. autem. ¹⁹⁾ Va. praeceptorum. — S. perceptiorum; om. seq. inpendiorum. ²⁰⁾ L. om. pertinet. ²¹⁾ Va. om. pro socio — l. I. ²²⁾ C₁, L. P. sed. ²³⁾ C₁, L. seq. et. ²⁴⁾ S. communicetur. ²⁵⁾ P. Va. sed et si. ²⁶⁾ C₁, si furi. — P. om. si fratres. — S. si fisci. ²⁷⁾ P. si is. — S. si vero. ²⁸⁾ Ed. om. enim. — L. autem. ²⁹⁾ C₁, si igitur. ³⁰⁾ Ed. om. ut — quicquam. ³¹⁾ S. seq. si. ³²⁾ Ed. om. conventi. ³³⁾ L. habitur. — S. habetur. ³⁴⁾ Ed. seq. ita. ³⁵⁾ L. seq. prius. ³⁶⁾ S. om. captaret. ³⁷⁾ Ed. seq. tantum. ³⁸⁾ L. dampna. ³⁹⁾ S. sine. — Ed. seq. § Ita coiri (§ 2).

ferenda est in societatem operaque¹⁾, sicut convenerat²⁾, ut ff. eod. l. societates et l. si societatem³⁾ (ibid. ll. 5, 6). Ratio quoque debitorum sub conditione sociis vel a⁴⁾ sociis iudicis officio interpositis cautionibus, id est vicariis stipulationibus debet expediri, ut ff. eod. l. si unus⁵⁾ (ibid. l. 67). Illud quoque sciendum est, quod societas non⁶⁾ in heredem socii, sed nec ad adrogatorem⁷⁾ transit, ut ff. eod. l. actio⁸⁾ (ibid. l. 65). In heredem tamen socii actio⁹⁾ pro socio datur. Heres enim, licet emolumenti sit succedaneus¹⁰⁾ cogaturque negotia¹¹⁾ per defunctum inchoata¹²⁾ explicare, non tamen¹³⁾ est socius, nisi in vectigalibus, et is ita demum, si fuerit accitus¹⁴⁾, ut ff. eod. l. heres, l. adeo, l. verum¹⁵⁾ (ibid. ll. 40, 59, 63). Est autem haec actio civilis, personalis¹⁶⁾, bonae fidei et perpetua.

L. De actionibus empti et venditi¹⁷⁾.

Expedita est actio pro socio, qua¹⁸⁾ id, quod alienum est¹⁹⁾, pro parte fit²⁰⁾ alterius. Nunc audiamus²¹⁾ de actionibus²²⁾ empti et venditi, quibus id, quod est alienum, prorsus²³⁾ in alterius redigitur dominium. Et quidem²⁴⁾ actio venditi²⁵⁾ directa invenitur et utilis, empti quoque²⁶⁾ similiter. Actio²⁷⁾ venditi directa²⁸⁾ competit venditori et eius heredi in emptorem et eius heredem. Utilis datur ei, cuius nomine res a procuratore vendita ist. Actio empti directa datur emptori²⁹⁾ et suo heredi in venditorem³⁰⁾ et suum³¹⁾ heredem. Utilis ei competit, cuius nomine res empti est, in venditorem et suum heredem³²⁾, in eum³³⁾ quoque, qui³⁴⁾ alterius nomine vendidit³⁵⁾, ut ff. de pignoratitia actione, l. eleganter (D. XIII. 7. 24) et ff. eod. l. inter eum³⁶⁾ (D. XIX. 1. 13).

¹⁾ P. S. societate. — S. opus. ²⁾ P. convenerit. ³⁾ S. si filio. ⁴⁾ C₁, L. S. Va. ab. ⁵⁾ Sic Ed. et omnes codd., sed corr. l. omne (27). ⁶⁾ C₁, P. S. Va. om. non. — Ed. L. non ad heredem. ⁷⁾ C₁, nec in adrogatorem. — S. si nec ad rogationem. — Va. nec ad rogatorem. ⁸⁾ L. Ed. seq. § societas (§ 11). ⁹⁾ C₁, P. S. Va. om. actio. ¹⁰⁾ Ed. successor. ¹¹⁾ S. om. negotia. ¹²⁾ S. inchoatum. — Va. coacta. ¹³⁾ L. Ed. seq. eius. ¹⁴⁾ C₁, seq. alias assit. — L. assecutus. — P. seq. afinis. — S. seq. vel actus. — Va. seq. et accessitus. — Ed. adscitus (cf. text. leg. »ut heres socius non sit, nisi fuerit adscitus«). ¹⁵⁾ L. Ed. seq. § in heredem (§ 8). ¹⁶⁾ S. seq. scilicet. ¹⁷⁾ Sic L. S. — P. (in marg.) Va. De actione empti et venditi. — Ed. De actione empti et venditi. Titulus 22. ¹⁸⁾ Ed. quia. ¹⁹⁾ S. quam alienum quod est. ²⁰⁾ C₁, L. Va. sit. ²¹⁾ C₁, nec audiamus. — P. nunc autem dicamus. ²²⁾ S. actione. ²³⁾ Ed. om. prorsus. ²⁴⁾ P. Ed. quod. — S. qui de. ²⁵⁾ P. vendita. ²⁶⁾ L. seq. actio. ²⁷⁾ L. om. actio. ²⁸⁾ Ed. om. invenitur — directa. ²⁹⁾ S. emptore. ³⁰⁾ S. venditionem. ³¹⁾ C₁, Va. eius. ³²⁾ P. S. om. Utilis — heredem. ³³⁾ S. eius. ³⁴⁾ C₁, cui. ³⁵⁾ S. venditur. ³⁶⁾ Ed. Julianus.

Venit¹⁾ autem in actione²⁾ venditi tam directa quam utili³⁾ inprimis⁴⁾ pretium rei venditae quodque⁵⁾ specialiter convenit, puta ut⁶⁾ in domo vendita habitare⁷⁾ liceat. Quippe si ob hoc venditit minori⁸⁾ pretio, id aestimatur loco pretii⁹⁾, ut ff. eod. l. fundi et l. si sterilis¹⁰⁾ (ibid. ll. 17, 21). Sed et ruta¹¹⁾ veniunt caesaque¹²⁾ fructus quoque ante venditionem percepti¹³⁾, ut ff. eod. l. fundi¹⁴⁾ (ibid. l. 17) et C. eod. l. II (C. IV. 49. 2). Usurae quoque veniunt, quas vel mora¹⁵⁾ generavit vel praeter¹⁶⁾ moram perceptio fructuum. Aequum namque est, ut emptor, qui re fruitur, praebat et usuram, ut C. eod. l. curabit (C. IV. 49. 5) et ff. eod. l. inter eum¹⁷⁾ (D. XIX. I. 13). In actione empti¹⁸⁾ tam directa quam utili¹⁹⁾ inprimis venit, ut res vendita tradatur, non quidem praecise, sed²⁰⁾ ut vel interesse praestetur, si res non²¹⁾ traditur. Quod dupliciter contingit, venditoris scilicet vitio²²⁾ seu²³⁾ procacia, puta quia alii vendidit et tradidit, ut C. eod. l. IIII²⁴⁾ (C. IV. 49. 4), vel quia res vendita propter sui conditionem tradi iure²⁵⁾ nequeat, puta si fuerit sacra, religiosa vel persona libera²⁶⁾. In his²⁷⁾ enim ratione rei non tenet emptio, licet²⁸⁾ teneat²⁹⁾ agaturque³⁰⁾ ex empto ratione bonae fidei, ut ff. eod. l. si sterilis³¹⁾ (D. XIX. I. 21) et l. qui nesciens (D. XVIII. I. 62 § 1). Stipulatio autem in talibus nulla est. Sed etsi stipuleris tibi et alteri pro parte tantum³²⁾, tenet stipulatio, licet, ubi³³⁾ emeris tibi et alteri³⁴⁾ in solidum³⁵⁾, valeat emptio, ut ff. de contrahenda emptione, fundus³⁶⁾ (ibid. l. 64) et Inst. de inutilibus stipulationibus³⁷⁾ (J. III. 19, § 4). Interesse autem intelligo singulare rei pretium, quod quandoque³⁸⁾ pluris est quam conventum³⁹⁾ pretium. Quippe⁴⁰⁾ tria⁴¹⁾ sunt rerum pretia. Unum vocatur conventum, quo scilicet res⁴²⁾ venit⁴³⁾. Alterum singulare, quod conventum excedit. Alterum commune, quod est

1) C₁. Si provenit. 2) L. actionem. 3) L. directam quam utilem. — P. Ed. utilis. 4) S. ipsius. 5) C₁. quod. — Va. qui. 6) P. et. — S. tibi. 7) P. vel habitata. — L. S. vel habitare. 8) S. in modi. 9) C₁. pretii portio. — L. P. Va. om. loco. 10) Ed. seq. § qui domum (§ 6). 11) L. S. Va. rupta. 12) P. cessaque. 13) S. percepit. 14) Ed. seq. § (si) ruta (§ 6). 15) C₁. Va. seq. graviter generavit. 16) S. propter. 17) Ed. Julianus, § ex vendito (19). 18) S. om. empti. 19) L. actionem . . . directam quam utilem. 20) S. praecessisset. 21) L. om. non. 22) S. servitio. 23) L. seq. ex. — S. seq. dupliciter. 24) Mss. III. 25) Ed. in re. 26) S. liberalis. 27) P. Huius. 28) C₁. liceat. 29) L. teneatur. 30) L. seq. actione. 31) Ed. seq. § quamvis (2) et ff. de contrahenda emptione, l. qui officii, § qui nesciens (ut supra). 32) C₁. tamen. — S. tenet tantum. 33) C₁. si. — Ed. non. 34) S. om. tibi et alteri. 35) Ed. seq. tamen. 36) P. S. fundum. — Ed. fundi. 37) Ed. seq. § quod si quis sibi. 38) S. quando. 39) S. contentum. 40) S. qui appetit. 41) Ed. certa. 42) S. om. res. 43) L. venditur.

quanti¹⁾ res communiter²⁾ vendi potest³⁾, ut ff. eod. l. I (D. XIX. I. 1) et ff.⁴⁾ ad legem Aquiliam, si servum (D. IX. 2. 33) et ff. ad legem Falcidiam, l. pretia (D. XXXV. 2. 63). Venit quoque⁵⁾ in actione⁶⁾ empti et quod⁷⁾ rei venditae post emptionem accesserit⁸⁾, etiam si quid⁹⁾ servo vendito venditoris intuitu¹⁰⁾ donatum fuerit, ut ff. eod. l. inter eum¹¹⁾ (D. XIX. I. 13). Nam cum ad emptorem spectet¹²⁾ periculum, aequum est, ut percipiat et¹³⁾ commodum¹⁴⁾; hoc tamen ita, si species venit¹⁵⁾ vel quantitas ut species, ut ff. de contrahenda emptione, l. quod saepe¹⁶⁾ (D. XVIII. I. 35). Excipitur vinum¹⁷⁾, quod etsi¹⁸⁾ fuerit in specie venditum, non tamen transmittit nisi post degustationem periculum, praeterquam si pacto remissa fuerit degustatio, ut ff. de periculo rei venditae, l. I¹⁹⁾ (D. XVIII. 6. 1). Veniunt quoque in actione²⁰⁾ empti affixa, inserta, inclusa, ut ff. eod. l. fundi (D. XIX. I. 17).

Multipliciter quoque et differenter venditor emptori cavere debet. Ecce enim in brutis esse, bibere ut²¹⁾ oportet²²⁾, in hominibus²³⁾ errone²⁴⁾ eos fugitivosve²⁵⁾ non esse. Secernitur autem sciens venditor²⁶⁾ ab ignorante. Ecce enim si quis sciens²⁷⁾ vendidit²⁸⁾ pecus puta morbosum tignumve vitiosum²⁹⁾, condemnabitur etiam³⁰⁾ longe praeter rem, puta si contagione pecoris morborum vitiove tigni pecora perierunt, aedes corruerunt. Si vero ignorans vendidit, non tenebitur, nisi³¹⁾ quanto³²⁾ minoris emptor emisset³³⁾, si scisset, ut ff. eod. l. inter³⁴⁾ (D. XIX. I. 13). In vase autem vendito conscius non distinguitur ab ignaro, ut ff.³⁵⁾ eod. l. tenetur³⁶⁾ (ibid. l. 6). Idem in locatione, ut ff. locati, l. sed addes³⁷⁾ (D. XIX. 2. 19). Secus in vase³⁸⁾ commodato, ut ff. commodati, l. in rebus³⁹⁾ (D. XIII. 6. 18). De vitiis autem animi venditor non tenetur, nisi conscius, nisi⁴⁰⁾ dixerit⁴¹⁾ abesse

1) C₁. quanta. — Va. quanto. 2) S. seq. et. 3) L. possit; seq. ut ff. de in litem, l. I (D. XII. 3. 1), si tutor. 4) Ed. om. eod. — ff. 5) S. Venitque. 6) L. actionem. 7) S. om. quod. 8) Ed. accessit. 9) S. et si quis. — P. quidem. 10) S. mutat. 11) Ed. Julianus, § si quid servo (§ 18). 12) S. fere. 13) Ed. om. et. 14) S. commotum. 15) P. S. veniit. 16) C₁. Va. om. quod saepe. — Ed. seq. § in his (5). 17) L. S. Ed. unum. 18) P. S. si. 19) Ed. seq. § sed si venditor. 20) L. actionem. 21) Va. om. ut. 22) P. oporteat. 23) C₁. Va. omnibus. 24) S. errore os. 25) S. fugitivos. 26) P. om. venditor. 27) Ed. seq. venditor vendidit. 28) L. vendit. 29) C₁. om. tignumve vitiosum. 30) C₁. S. et. — P. in. 31) S. in. 32) L. quantum. 33) S. emptoris sed. 34) P. Ed. Julianus — Ed. seq. § si venditor (corr. in princ.). 35) C₁. ut C. 36) Ed. seq. § sed si vas (§ 4). 37) Ed. seq. § I. 38) S. usu. 39) L. P. S. Va. om. l. in rebus. — Ed. seq. § item (3) et l. penult. (22). — L. seq. § item qui. 40) Ed. om. nisi. 41) S. ubi operit.

et non absunt¹⁾, id est promiserit²⁾, vel nisi aliud³⁾ temere asseveraverit, ut ff. eod. l. inter⁴⁾ (D. XIX. 1. 13). Ignarus⁵⁾ itaque⁶⁾ venditor alias tenetur in solidum, ut in vase, alias tenetur in modicum, id est quanto⁷⁾ minoris, ut in⁸⁾ pecore morbo, servo fugitivo, alias tenetur in nichilum, ut in fure servo vendito et⁹⁾ servitute non dicta, ut ff. eod. l. Julianus¹⁰⁾ (D. XIX. 1. 13), nisi bonae¹¹⁾ frugi¹²⁾ ipsum esse venditor asseveraverit¹³⁾. Quod¹⁴⁾ ergo in C. eod. tit. (C. IV. 49. 9) legitur¹⁵⁾, venditorem ignarum¹⁶⁾ nomine tributi¹⁷⁾ teneri, speciale in tributo dico¹⁸⁾ vel eo contingere, quia minorem esse capitationem¹⁹⁾ dixit maiorque²⁰⁾ inventa est²¹⁾. Ad haec²²⁾ queri solet: compellaturne primum²³⁾ venditor rem praestare quam emptor pretium numerare? Et certe nulla lege id expressim cautum est, verum ex lege quadam tit. eod. l. qui pendentem²⁴⁾ (D. XIX. 1. 25) utcunque²⁵⁾ dici potest, venditorem primum²⁶⁾ debere tradere. Per alteram autem legem sub eodem tit. l. ex empto (ibid. l. 11) utcunque²⁷⁾ conicitur²⁸⁾, emptorem prius²⁹⁾ debere numerare. Quid³⁰⁾ ergo, si alter alteri fidem non habeat³¹⁾? Satis aestimo, utrumque³²⁾, id est rem venditam pecuniamque debitam, apud tertium tanquam apud sequestrum debere deponi, qui dirimat omne, quod est inter emptorem et venditorem, litigium³³⁾. Sunt autem hae actiones, id est empti et venditi, civiles, bonae fidei et perpetuae.

LI. De aedilitiis actionibus³⁴⁾.

Dictum est superius³⁵⁾ de actione³⁶⁾ empti et venditi, quae sunt quasi³⁷⁾ principales et dominae; nunc dicamus³⁸⁾ de aedilitiis actionibus, quae sunt illarum quasi³⁹⁾ pedisse-

¹⁾ L. absit. — Ed. abfuit. ²⁾ S. promissore. — Va. promisit. ³⁾ C₁. ab. — Ed. alias. ⁴⁾ S. item. — Ed. Julianus, § I. ⁵⁾ Ed. Ignorans. ⁶⁾ C₁. Va. ita. ⁷⁾ S. om. quanto. ⁸⁾ L. P. S. om. in. ⁹⁾ S. ex. ¹⁰⁾ Ed. seq. in principio. ¹¹⁾ L. hominem. ¹²⁾ C₁. seq. et. — S. frugis. ¹³⁾ C₁. asseveravit. ¹⁴⁾ C₁. si. — L. quid. ¹⁵⁾ Ed. seq. l. si minor. ¹⁶⁾ Va. om. bonae frugi — ignarum. ¹⁷⁾ P. S. om. venditorem — tributi. ¹⁸⁾ Ed. L. dicito. — P. dic. ¹⁹⁾ S. minores esse captatores. ²⁰⁾ Va. maioremque. ²¹⁾ L. seq. Quaestio non plene soluta. ²²⁾ P. Va. Adhuc. — L. Ad hoc. ²³⁾ P. om. primum. — Ed. prius. ²⁴⁾ S. quippe. ²⁵⁾ Va. utique. ²⁶⁾ Ed. praedium. ²⁷⁾ Va. utroque. — Ed. utrunque. ²⁸⁾ S. comitar. — L. Va. convincitur. ²⁹⁾ S. primum. ³⁰⁾ C₁. om. Quid. ³¹⁾ C₁. habeatur. — Va. adhibeat (corr. ex habeat). ³²⁾ C₁. utraque. — Ed. utranque. ³³⁾ S. legitimum. ³⁴⁾ Sic L. et Ed. (seq. Titulus 23). — C₁. om. rubr. — P. in marg. de aedilitiis edicto redibitoriisque et quanto minoris actionibus. — S. in marg. De aedilitiis actionibus et redibitoria et quanto minoris. — Va. De aedilitiis actionibus et redibitoriis et quanto minoris. ³⁵⁾ P. supra. ³⁶⁾ L. Ed. actionibus. ³⁷⁾ Ed. om. quasi. ³⁸⁾ Va. videamus. ³⁹⁾ S. om. quasi.

quae¹⁾. Videamus itaque quot sint²⁾ actiones aediliciae, in quibus rebus³⁾ sint proditae, quibus competant, in quos⁴⁾ dentur, ex quibus causis oriantur⁵⁾, quales sint et quanto tempore durent.

Sunt autem tres aedilitiae actiones⁶⁾: redibitoria, quanto minoris et in factum⁷⁾ actio⁸⁾. Illud autem⁹⁾ ante omnia sciendum est, redibitionem¹⁰⁾ quoque contineri¹¹⁾ empti civili iudicio, ut ff. de actione empti, l. ex empto¹²⁾ (D. XIX. 1. 13). Est autem redibitio venditionis¹³⁾ resolutio, ut ff. de acquirenda possessione, l. Pomponius¹⁴⁾ (D. XLI. 2. 13). Estque¹⁵⁾ redibere facere, ut rursus habeat venditor, quod habuerat¹⁶⁾. Et quia reddendo id fit, idcirco¹⁷⁾ redibitio est¹⁷⁾ appellata: quasi redditio, ut ff. eod. l. redibere¹⁸⁾ (D. XXI. 1. 21). Competunt autem hae actiones emptoribus permutatoribus quoque, qui loco emptorum¹⁹⁾ habentur, et eorum heredibus in venditores, permutatores²⁰⁾ et eorum successores²¹⁾, ut ff. eod. l. sciendum²²⁾ (ibid. l. 19), nisi res publica Romana distraxerit²³⁾, ut ff. eod. l. I²⁴⁾ (ibid. l. 1). Sunt autem proditae hae²⁵⁾ actiones²⁶⁾ in duobus generibus rerum, fundis scilicet²⁷⁾ et animalibus tam brutis quam rationalibus²⁸⁾. Ulpianus tamen dicit, Labeonem²⁹⁾ scribere, aedilicium edictum pertinere non solum ad mobilia³⁰⁾ seseque moventia, sed ad immobilia³¹⁾ quoque³²⁾, ut ff. eod. l. I (ibid. l. 22). Oriuntur autem³³⁾ actiones³⁴⁾ istae³⁵⁾ ex causis quattuor³⁶⁾: ex morbo, vicio, pacto et³⁷⁾ si venditores non cavent³⁸⁾, prout aediles iubent³⁹⁾, ut ff. eod. l. si venditor (ibid. l. 28). Est autem morbus habitus corporis contra naturam, qui usum eius ad id faciat⁴⁰⁾ deteriores, cuius causa natura nobis eius corporis sanitatem dedit. Levis tamen febricula, ut⁴¹⁾ vetus quartana, quae iam sperni potest⁴²⁾, modicumque vulnusculum non inducent⁴³⁾ edictum,

¹⁾ P. Va. text. corr. Lege melius *pedisequae* (vel etiam *pedisquae*, *pedisecae*, *pedicecae*), cf. Du Cange, Glossarium med. et inf. latin. V. 174. ²⁾ Va. sunt. ³⁾ S. om. rebus. ⁴⁾ S. quibus. ⁵⁾ S. horiatur. ⁶⁾ S. Sunt autem in aediliti. act. etc. — Va. Sunt autem tres sunt aediles. ⁷⁾ S. facto. ⁸⁾ C₁. actione. ⁹⁾ Ed. om. autem. ¹⁰⁾ S. redibitori. — Va. redibitorem. ¹¹⁾ L. seq. in. ¹²⁾ Ed. seq. § redibitionem (§ 3). ¹³⁾ Va. venditoris. ¹⁴⁾ C₁. L. Pos. — Va. Ed. seq. § praeterea quaeritur (§ 2). ¹⁵⁾ Va. est aequae. ¹⁶⁾ S. habuerit. ¹⁷⁾ L. Va. om. est. ¹⁸⁾ Ed. seq. in principio. ¹⁹⁾ S. emptorio. ²⁰⁾ S. permutationes. ²¹⁾ P. successoribus. ²²⁾ L. seq. § penult. (§ 5). ²³⁾ P. distraxit. — Ed. om. ut ff. — distraxerit. ²⁴⁾ L. seq. § illud (§ 3). ²⁵⁾ Va. istae. ²⁶⁾ L. Hae autem actiones proditae sunt. ²⁷⁾ Va. om. scilicet. ²⁸⁾ P. rationalibus. ²⁹⁾ S. Labeo. ³⁰⁾ C₁. L. Ed. immobilia. ³¹⁾ C₁. L. Ed. mobilia. ³²⁾ P. om. quoque. ³³⁾ Ed. tamen. ³⁴⁾ Ed. om. actiones. ³⁵⁾ Va. hae. ³⁶⁾ S. or. ³⁷⁾ S. sed. ³⁸⁾ S. caveret. — Ed. caverent. ³⁹⁾ S. iuberet. — Ed. iuberent. ⁴⁰⁾ L. facit. ⁴¹⁾ Pescat. aut. ⁴²⁾ S. iam sperantur. ⁴³⁾ L. inducit. — P. inducunt.

ut ff. eod. l. I¹⁾ (ibid. l. 1). Urgebitur autem redibitoria venditor²⁾ tam ignarus quam conscius; debuit enim haec³⁾ habere nota venditor⁴⁾, nec interest emptoris⁵⁾, cur⁶⁾ fallatur⁷⁾, ignorantia venditoris an calliditate, ut ff. eod. l. I⁸⁾ (ibid. l. 1). Haec tamen⁹⁾ ita vera sunt¹⁰⁾, si emptor¹¹⁾ ignoraverit, nisi nosse potuit, puta homo¹²⁾ effosis¹³⁾ luminibus veniebat, ut ff. eod. l. quaeritur¹⁴⁾ (ibid. l. 14). Si autem emptor scivit¹⁵⁾, non redibebit. Remisisse¹⁶⁾ enim tunc videtur tacite; nec enim intelligitur esse celatus, qui scivit¹⁷⁾. Certiorari non debuit, qui¹⁸⁾ non ignoravit¹⁹⁾. Sed nec volenti et scienti²⁰⁾ dolus infertur, ut ff. de actione empti, l. I²¹⁾ (D. XIX. 1. 1.) et C. de transactionibus, cum²²⁾ (D. II. 4. 34). Sed et si venditor nominatim exceperit²³⁾ de aliquo morbo, nomine eius morbi non convenietur²⁴⁾, nisi perfunctorie²⁵⁾ exceperit, ut ff. eod. l. quare²⁶⁾. Ex vitiiis²⁷⁾ autem animi²⁸⁾ redibetur homo, dumtaxat si fuerit fugitivus²⁹⁾ vel erro. Alias autem³⁰⁾ non redibetur³¹⁾ homo ex vitio³²⁾ animi³³⁾, nisi³⁴⁾ dictum est³⁵⁾, vitium abesse, et non abest³⁶⁾. Ex empto tamen agi poterit, si sciens id vitium³⁷⁾ animi reticuerit³⁸⁾, ut ff. eod. l. I et l. ob quae³⁹⁾ (D. XXI. 1. 1, 4). Fundus quoque pestibulas herbas habens sive pestiferas⁴⁰⁾ redibetur⁴¹⁾, ut C. eod. l. si praedium (C. IV. 58. 4) et ff. eod. l. etiam⁴²⁾ (D. XXI. 1. 49).

Fit autem redibitio ex ordine proposita redibitoria actione. Aliquando tamen rediberi mancipium debebit, licet quanto minoris agatur, puta si nullius sit pretii⁴³⁾, mancipium furiosum forte vel lunaticum⁴⁴⁾, ut ff. eod. l. bovem⁴⁵⁾ (D. XXI. 1. 43).

¹⁾ Ed. seq. § *sed sciendum* (§ 8). ²⁾ S. *venditio*. ³⁾ P. om. *haec*. ⁴⁾ S. seq. *tam ignarus quam conscius*. ⁵⁾ S. *emptori*. ⁶⁾ L. *quo*. ⁷⁾ P. *fallatia*. — Ed. *fallitur*. — L. seq. *an*. ⁸⁾ Ed. seq. § *caussa* (§ 2). ⁹⁾ Ed. *autem*. ¹⁰⁾ S. *sint*. ¹¹⁾ S. *Si vero praetor*. ¹²⁾ Va. om. *homo*. ¹³⁾ P. *effosis*. — S. *effusis*. ¹⁴⁾ Ed. seq. § *si nominatim* (§ 10). ¹⁵⁾ L. *sciverit*. ¹⁶⁾ S. Va. *remisse*. ¹⁷⁾ Ed. seq. *et*. ¹⁸⁾ L. seq. *scivit et*. ¹⁹⁾ S. *ignoraverit*. ²⁰⁾ S. *sicuti*. ²¹⁾ Ed. seq. § *I*. ²²⁾ L. *omnia*. — P. seq. *donationis*. — C₁. Ed. Va. om. *cum*. ²³⁾ L. P. *excepit*. — S. *nominatum*; om. *exceperit*. ²⁴⁾ L. Va. Ed. *convenitur*. ²⁵⁾ Sic omnes codd. et Ed. (scil. *perfusorie*?) ²⁶⁾ Sic L., rel. mss. et Ed. om. *l. quare* (scil. *quaeritur* (?) — ibid. l. 14); cf. etiam D. XXI. 2. 69 § 5. »Sed et si quis in venditione statuliberum perfusorie dixerit« etc. ²⁷⁾ S. *iudiciis*. ²⁸⁾ S. *non*; om. *animi*. ²⁹⁾ S. *futurus*. — Va. *fugitivus*. ³⁰⁾ L. Ed. om. *autem*. ³¹⁾ P. *redibebitur*. ³²⁾ S. *iudicio*. ³³⁾ C₁. Va. Ed. om. *animi*. ³⁴⁾ S. om. *nisi*. ³⁵⁾ Ed. *fuerit*. ³⁶⁾ C₁. L. Va. *abesse*. — S. om. *et non abest*. ³⁷⁾ S. *iudicium*. ³⁸⁾ C₁. text. corr. — Ed. *reticuit*. ³⁹⁾ Ed. seq. § *idem Pomponius* (§ 3). ⁴⁰⁾ Ed. *letiferas*. ⁴¹⁾ C₁. Va. *redibebitur*. ⁴²⁾ Sic L.; rel. mss. om. *l. etiam*. ⁴³⁾ C₁. Va. *nullum sit pretium*. ⁴⁴⁾ S. *luminatio*. ⁴⁵⁾ Ed. seq. § *aliquando* (§ 6).

Sed et interdum non morbosum pecus vel mancipium redibetur propter morbosum, ut ff. eod. l. aediles¹⁾ et l. plerumque²⁾ et l. iustissime³⁾ (ibid. ll. 35, 38, 44). Ex pacto quoque redibetur⁴⁾ per actionem in factum, ut ff. de rescindenda venditione, l. si convenit (D. XVIII. 5. 6) et C. eod. l. si praedium⁵⁾ (C. IV. 58. 4) et ff. eod. l. quod si⁶⁾ (D. XXI. 1. 31). Sed et, sicut dictum est⁷⁾ supra, si venditor non caveat⁸⁾, redibitio locum habet, ut ff. eod. l. si venditor (ibid. l. 28).

Venit autem in actione redibitoria⁹⁾ restitutio pretii et¹⁰⁾ usurae; venit¹¹⁾ et si quid accessionis¹²⁾ nomine¹³⁾ dederit, voluntate tamen venditoris¹⁴⁾, ut ff. eod. l. cum autem et l. debet¹⁵⁾ (ibid. ll. 23, 27). Sed et si dampnum emptor passus est per hominem, quem¹⁶⁾ redibet¹⁷⁾, ei restitui debet. Econtrario, cum emptor redibet mancipium, restituere debet ipsum non deterioratum suo facto familiae suae vel procuratoris. Sed et restituere debebit emptor¹⁸⁾ quicquid ad se pervenerit¹⁹⁾ vel culpa sua non pervenerit²⁰⁾; legatum quoque et hereditatem, etiam si ea servus perceperit emptoris contemplatione, quia si venditio remansisset, nihil haec²¹⁾ res emptori profutura fuisset. Nam et²²⁾ per contrarium, si contemplatione venditoris servus, qui est in causa redibitionis²³⁾ institutus²⁴⁾ proponeretur²⁵⁾, tamen diceretur²⁶⁾ restituere emptorem non debere, si nollet²⁷⁾ redibere. Et generaliter dicendum est, quicquid²⁸⁾ extra rem emptoris per eum servum acquisitum est, id²⁹⁾ iustum videri reddi³⁰⁾ oportere, ut ff. eod. l. cum autem³¹⁾ et l. generaliter (ibid. ll. 23, 24). Ex his, quae dicta³²⁾ sunt, colligi potest³³⁾, quia redibitoria actio nomine morborum vitiorumque duorum in homine³⁴⁾ competit³⁵⁾, sed et in fundis, sicut dictum est, ut ff. eod. l. si tamen³⁶⁾ (ibid. l. 48).

¹⁾ Ed. seq. II, § *si iumenta*. ²⁾ S. om. *et l. plerumque*. ³⁾ L. P. S. Va. *iustam*. ⁴⁾ C₁. om. *propter morbosum — redibetur*. ⁵⁾ Sic P. — C₁. lacuna. — Ed. *l. supra allegata*. — S. *l. super*. — Va. om. *l. si praedium*. ⁶⁾ Ed. seq. § *in factum* (§ 17). ⁷⁾ S. *si conditione*. ⁸⁾ S. *cavent*. ⁹⁾ L. *actionem redibitoriam*. ¹⁰⁾ S. om. *et*. ¹¹⁾ Ed. *veniunt*. ¹²⁾ L. *accessoris*. ¹³⁾ P. seq. *quid*. ¹⁴⁾ Ed. *debitoris*. ¹⁵⁾ C₁. *diebus*. ¹⁶⁾ L. *qui*. ¹⁷⁾ Ed. *redibeat*. ¹⁸⁾ S. om. *redibet — emptor*. ¹⁹⁾ P. Va. *pervenit*. ²⁰⁾ S. om. *vel — pervenerit*. — Va. *pervenit*. ²¹⁾ Va. om. *haec*. ²²⁾ P. om. *et*. ²³⁾ S. om. *servus — redibitionis*. ²⁴⁾ S. *instituerit*. — Va. *restituerit*. ²⁵⁾ S. *proponerentur*. ²⁶⁾ S. *tantum dicentur*. ²⁷⁾ S. *nolle*. ²⁸⁾ P. text. corr. ²⁹⁾ S. *ad*. — L. seq. *in*. ³⁰⁾ S. Ed. om. *reddi*. ³¹⁾ Ed. seq. § *fin*. (§ 9). ³²⁾ Ed. om. *dicta*. ³³⁾ P. om. *potest*. ³⁴⁾ C₁. *hominem*. — Va. *nomine*. ³⁵⁾ S. *competunt*. ³⁶⁾ Sic Ed. et mss., sed corr. *l. etiam* (49). — L. seq. *De actione quanto minoris*.

Quanto minoris vero actio competit, puta si ¹⁾ quid ²⁾ venditor de mancipio affirmaverit ³⁾, non ⁴⁾ ut laudaret ⁵⁾, sed ut ⁶⁾ praestaret, et tunc tamen ⁷⁾ redibitorium iudicium intendi potest, ut ff. eod. l. si quid et l. ⁸⁾ sciendum (ibid. ll. 18, 19). Et ⁹⁾ notandum, quia ¹⁰⁾ quanto minoris actione ¹¹⁾ saepius agi potest, ita tamen, ne lucrum ¹²⁾ emptor faciat et bis ¹³⁾ eiusdem rei aestimationem ¹⁴⁾ consequatur, ut ff. eod. l. quod si ¹⁵⁾ (ibid. l. 31).

In factum autem actio competit ad pretium ¹⁶⁾ recuperandum, si mancipium puta sine ¹⁷⁾ iudice sit redibitum. Sed et si venierit ¹⁸⁾, ut ¹⁹⁾, nisi ²⁰⁾ placuerit, intra ²¹⁾ tempus praefinitum redibeatur. Nomine quoque cautionum ²²⁾ omissarum, sed et ²³⁾ ornamentorum non ²⁴⁾ praestitorum redibitorium ²⁵⁾ iudicium vel in factum intenditur, ut ff. eod. l. aediles ²⁶⁾ (ibid. l. 38). Sopitur ²⁷⁾ autem actio redibitoria VI ²⁸⁾ mensibus, quanto minoris anno utili, ut ff. eod. ²⁹⁾ l. sciendum ³⁰⁾, l. aediles, l. si tamen ³¹⁾, l. cum VI (ibid. ll. 19, 38, 48, 55). In factum autem actio, quae est ³²⁾ de redibenda re, nisi placuerit ³³⁾, eatenus extenditur, quatenus convenit ³⁴⁾, etiam si pactum intercesserit ³⁵⁾, ut in perpetuum redibitio fieret. Ubi autem de tempore nihil convenerit, in factum ³⁶⁾ actio infra ³⁷⁾ sexaginta dies utiles ³⁸⁾ accomodatur emptori ³⁹⁾ ad redibendum, ut ff. eod. l. quod si ⁴⁰⁾ (ibid. l. 31). Nomine autem cautionum ⁴¹⁾ omissarum et ⁴²⁾, nisi iumenta ⁴³⁾ praestentur, uti optime ⁴⁴⁾ ornata vendendi causa fuerit ⁴⁵⁾, redibitoria actio ⁴⁶⁾ vel in factum emptoribus infra LX dies utiles ⁴⁷⁾ datur, ut ff. eod. si venditor et l. aediles ⁴⁸⁾ (ibid. ll. 28, 38). Sunt autem actiones istae non ⁴⁹⁾ civiles, non ⁵⁰⁾ proprie praetoriae, sed quasi praetoriae, quia aedilitiae. Sicut enim ⁵¹⁾ ius

1) C₁. scilicet. 2) L. P. Ed. quis. 3) L. affirmavit. — S. affirmatori. 4) P. si. 5) S. laudetur. 6) Ed. ut et. 7) S. vero. 8) Ed. om. si quid et l. 9) P. quare. 10) Ed. notandum est, quod. 11) S. actionem. 12) P. lucri. 13) S. Va. is. 14) S. aestimatione. 15) Ed. seq. § si quis egerit (§ 16). — L. seq. De redibitoria actione. 16) S. dominium. — Va. tertium. — 17) S. sive. 18) L. convenierit. — S. venerit. — Va. venit. 19) Va. om. ut. 20) S. ubi. 21) S. inter. 22) S. text. corr. 23) Va. om. et. 24) S. sed et. 25) S. redibit omnium. 26) Ed. seq. II, § non tantum (§ 10). 27) P. Sepitur (sic!). — S. Sequitur. 28) P. tribus. 29) S. seq. aediles sequitur autem. 30) Ed. seq. § tempus (§ 6) et l. aediles II. 31) S. om. si tamen. 32) S. om. est. 33) S. placuit. 34) L. cum venit. 35) C₁. S. interserit. — Va. interseritur. 36) Va. seq. autem. 37) C₁. S. intra. — Ed. inter. 38) S. utilis. — Va. om. utiles. 39) P. actori. 40) S. scilicet. — Ed. seq. § in factum (§ 17). 41) S. canonum. 42) Va. om. et. 43) S. iumentum. 44) S. rep. optime. 45) S. Ed. fuerint. 46) Ed. om. actio. 47) S. Va. utilis. 48) Ed. seq. § non tantum (§ 10). 49) S. novo. 50) Ed. nec. 51) C₁. S. Va. om. enim.

praetorium iuris ¹⁾ civilis pars est, sic ²⁾ et ius aedilicium portio est ³⁾ iuris honorarii, ut Inst. ⁴⁾ de iure naturali ⁵⁾ (J. I. 2). Est autem actio redibitoria, ut aestimo, arbitraria estque ⁶⁾ prodita alias in simplum alias in duplum ⁷⁾, ut ff. eod. l. redibitoria (ibid. l. 45). Aliae vero duae actiones aediliciae, id est aestimatoria ⁸⁾ quanto minoris et in factum actio ⁹⁾, fortassis sunt bonae fidei.

LII. De actione locati et conducti ¹⁰⁾.

Quia ¹¹⁾ locatio pene eisdem ¹²⁾ regulis contrahitur, quibus ¹³⁾ et venditio ¹⁴⁾, de actione locati et conducti ¹⁵⁾ disseramus. Inprimis tamen sciendum ¹⁶⁾ est ¹⁷⁾, quia locatio proprie, nisi de pecunia mercedis nomine convenit ¹⁸⁾, non contrahitur, ut ff. communi dividundo, l. si convenit (D. X. 3. 23) et ff. depositi, l. I ¹⁹⁾ (D. XVI. 3. 1). Aliquando ²⁰⁾ tamen et conductor dicitur et partiarius ²¹⁾ colonus appellatur, qui ²²⁾ non ad pecuniam numeratam conduxit ²³⁾, sed fructus quasi societatis iure et ²⁴⁾ dampnum et lucrum cum ²⁵⁾ domino fundi partitur ²⁶⁾, ut ff. eod. l. si merces ²⁷⁾ (D. XIX. 2. 2). Abusive tamen talis colonatus conductio nuncupatur ²⁸⁾. Competit autem ²⁹⁾ actio ³⁰⁾ locati locatori ³¹⁾ et heredi eius in conductorem et suum ³²⁾ heredem.

Venit autem ³³⁾ in actione ³⁴⁾ locati mercedis praestatio et rei finito usu restituito, sive locatio fuerat ³⁵⁾ temporalis vel ³⁶⁾ perpetua, in scriptis vel sine. Eo ³⁷⁾ distincto ³⁸⁾, quod, si quis locaverit ad lustrum ³⁹⁾ exactoque lustro passus est, conductorem ⁴⁰⁾ in conductione ⁴¹⁾ secundo quoque ⁴²⁾ anno fore, in illum ⁴³⁾ annum hoc ⁴⁴⁾ ipso, quod tacuit ⁴⁵⁾, relocasse videbitur ⁴⁶⁾. Haec ⁴⁷⁾ ita in rusticis praediis. In urbanis autem praediis alio ⁴⁸⁾ iure

1) S. om. iuris. 2) Ed. sicut. 3) C₁. Va. portione. — S. positionem. 4) S. instituta. 5) Ed. seq. § praetorum quoque edicta (§ 7). 6) S. cumque. 7) Va. seq. fit. 8) Va. aestimatoriae. 9) C₁. om. actio. 10) Sic L. et Ed. (Titulus 24). — C₁. om. rubr. — P. in marg. Rubr. locati et conducti. — S. Va. De actione locati. 11) S. Qui enim. — Ed. Quia vero. 12) C₁. S. Va. eiusdem. 13) L. seq. emptio. 14) S. vendito. 15) C₁. om. et conducti. 16) L. videndum. 17) P. S. om. est. 18) L. convenerit. 19) Ed. seq. § si vestimenta (§ 10). 20) S. non. 21) L. seq. et. 22) C₁. S. quia. 23) L. P. conduxerit. 24) S. om. et. 25) C₁. S. omni. 26) C₁. S. parcutur. 27) Ed. seq. § conductor (corr. § vis maior — 6). 28) Ed. tamen colonus talis conductor appellatur. 29) C₁. S. Va. om. autem. 30) P. om. actio. 31) S. conductori. 32) Ed. eius. 33) Va. om. autem. 34) L. actionem. 35) S. fuerit. 36) Va. et. 37) C₁. Eo tamen. 38) Va. distinctio. 39) C₁. lucrum. 40) S. conductor. 41) Va. conductionem. 42) S. om. quoque. 43) S. nullum. — L. seq. quoque. 44) S. hic. — L. ex. 45) Ed. tacuerit. 46) C₁. indebitum. 47) L. hoc. 48) S. alieno.

utimur¹⁾, ut²⁾, prout quisque³⁾ habitaverit⁴⁾, ita obligetur, nisi in scriptis certum tempus conductioni⁵⁾ comprehensum sit, ut ff. eod. l. item⁶⁾ (D. XIX. 2. 13). Venit quoque in actione⁷⁾ locati instrumentum aestimatum, licet locatio non soleat dominium mutare, ut ff. eod. l. cum⁸⁾ fundus et l. non solet (ibid. ll. 3, 39). Venit quoque dampnum illatum a colono vel ab alio coloni⁹⁾ vitio, ut ff. eod. si merces¹⁰⁾ (ibid. l. 25) et ff. soluto matrimonio, l. in his rebus¹¹⁾ (D. XXIV. 3. 66). Locator quoque conductorem¹²⁾ expellere potest et impune, si male versatus sit in re locata¹³⁾, ut C. eod. l. aedem¹⁴⁾ (C. IV. 65. 3), vel si biennio¹⁵⁾ continuo pensiones non solverit¹⁶⁾, etiam si convenerit¹⁷⁾ de eo non expellendo, quippe tacita inest conditio, si pensionibus paruerit, ut ff. eod. l. quaero¹⁸⁾ (D. XIX. 2. 54). Expellere quoque poterit, non tamen sine pena, si¹⁹⁾ probaverit domum suis²⁰⁾ usibus necessariam vel corrigere²¹⁾ eam opus fuerit. His enim in²²⁾ casibus non convenietur²³⁾ ad interesse, sed nec²⁴⁾ cogetur pati conductorem²⁵⁾ inhabitare. Compellendus est tamen²⁶⁾, mercedem pro rata²⁷⁾ temporis remittere vel non petere aut²⁸⁾ habitationem aequae²⁹⁾ commodam³⁰⁾ praestare. Idem in exustis³¹⁾ locatis aedibus³²⁾, ut ff. eod. l. si quis³³⁾ (ibid. l. 9). Secus in venditis, siquidem et post exustionem debetur pretium, licet non merces³⁴⁾.

Actio conducti conductori competit et heredi eius in locatorem³⁵⁾ et eius heredem³⁶⁾. Venit autem in actione conducti, ut res locata fruenda tradatur vel interesse praestetur³⁷⁾. Hoc de rigore³⁸⁾, ex aequitate enim³⁹⁾ excusabitur domus locator, si ea⁴⁰⁾ evicta⁴¹⁾ fuerit sine dolo malo⁴²⁾ suo culpaque⁴³⁾,

¹⁾ Ed. utuntur. ²⁾ Ed. om. ut. ³⁾ P. seq. vel. ⁴⁾ S. habitatur. ⁵⁾ L. P. conductionis. — S. conductoris. ⁶⁾ Ed. seq. § qui impleto (§ 11). ⁷⁾ L. actionem. ⁸⁾ S. om. cum. ⁹⁾ Ed. seq. vel vitio vel iudicio. — Pescat. seq. vel vitio vel inimicitis. ¹⁰⁾ Ed. seq. § culpa (§ 4). ¹¹⁾ Ed. l. penult. primo responso. — P. illis rebus. — C₁. S. Va. om. in his rebus. ¹²⁾ S. conductione. ¹³⁾ C₁. rem locati. — S. le. locati. — Va. rem locata. ¹⁴⁾ C₁. Va. aedi. — S. aede (corr. diaetae). ¹⁵⁾ S. sibi etennio. ¹⁶⁾ S. solvitur. ¹⁷⁾ S. Va. convenit. ¹⁸⁾ Ed. seq. § inter (§ 1). ¹⁹⁾ Ed. nisi. ²⁰⁾ L. super. ²¹⁾ S. contingere. ²²⁾ L. S. Va. om. in. ²³⁾ L. convenitur. ²⁴⁾ C₁. non. ²⁵⁾ S. pacti conductionem. ²⁶⁾ Ed. seq. conductor. — Pescat. conductori. ²⁷⁾ S. tota. ²⁸⁾ P. vel. ²⁹⁾ Ed. non minus. ³⁰⁾ S. commodum. ³¹⁾ S. ustis. — Ed. seq. et ³²⁾ S. aedis. ³³⁾ Ed. seq. I. responso. ³⁴⁾ L. seq. Cui competat et in quem. — P. S. Va. seq. in marg. rubr. De actione conducti. ³⁵⁾ S. locationem. ³⁶⁾ Ed. om. in locatorem — heredem. ³⁷⁾ C₁. praestaretur. ³⁸⁾ P. seq. iuris. ³⁹⁾ Va. tamen. ⁴⁰⁾ Ed. om. ea. ⁴¹⁾ L. text. corr. ⁴²⁾ S. om. malo. ⁴³⁾ S. sua culpaque. — Ed. suaque culpa. — Pescat. culpaque eius.

dummodo¹⁾ paratus sit, aliam habitationem non minus²⁾ commodam³⁾ praestare, ut ff. eod. l. si quis (ibid. l. 9). Idem in⁴⁾ similibus. Veniunt quoque instrumenta, fundorum puta. Est autem instrumentum apparatus rerum diutius mansurarum⁵⁾, sine quibus possessio⁶⁾ excoli non potest, ut ff. de instrumento legato, l. quaesitum⁷⁾ (D. XXXIII. 7. 12). Et sciendum⁸⁾, quia locatur alias res, ut domus, alias opera⁹⁾, ut exceptoris¹⁰⁾. Et certe, si exceptor operas¹¹⁾ exhibuerit vel per¹²⁾ eum non steterit, sed per¹³⁾ adversarium, totius temporis mercedem accipere debet, praesertim si eo anno mercedes¹⁴⁾ ab alio non acceperit, ut ff. eod. l. sed adde¹⁵⁾ et l. qui¹⁶⁾ operas (ibid. ll. 19, 35). Stetisse autem¹⁷⁾ per conductorem intelligo seu locatorem¹⁸⁾, si steterit per eius vitium¹⁹⁾ seu per²⁰⁾ casum in eius personam²¹⁾ contingentem, ut per²²⁾ aegritudinem vel²³⁾ mortem. Ex his competenter²⁴⁾ et probabiliter colligi potest²⁵⁾, quod si steterit per casum²⁶⁾ extrinsecus²⁷⁾ et neutrum contingentem, neuter commodum incommode²⁸⁾ affici²⁹⁾ debeat³⁰⁾. Constat autem³¹⁾, quia³²⁾ haec actiones civiles sunt et personales, bonae fidei et perpetuae.

LIII. De actione in factum, quae datur contra mensorem³³⁾.

Quia mensoris³⁴⁾ opera tanquam conducti utimur, ut ff. finium regundorum, l. IIII³⁵⁾ (D. X. 1. 4), de actione in factum³⁶⁾, quae adversus mensorem³⁷⁾ agrorum praeponitur³⁸⁾, ex praetoris³⁹⁾ edicto, quod est »si mensor falsum modum dixerit«, audiamus. Nec enim⁴⁰⁾ crediderunt veteres, sicut et superius dictum est, inter⁴¹⁾ tales personas locationem et conductionem esse⁴²⁾, sed⁴³⁾ magis operam⁴⁴⁾ beneficii loco praeberi et id,

¹⁾ Ed. dum. ²⁾ Ed. aequae. ³⁾ L. congruam. ⁴⁾ S. Inde. ⁵⁾ Va. mansuram. ⁶⁾ S. om. possessio, seq. ex coloni. ⁷⁾ Sic L., rel. mss. om. l. quaesitum. — Ed. l. Instrumenta. ⁸⁾ Va. seq. est. ⁹⁾ S. operas. ¹⁰⁾ S. deceptoris. ¹¹⁾ L. P. Ed. seq. suas. ¹²⁾ S. propter. ¹³⁾ S. quia. ¹⁴⁾ L. mercedem. ¹⁵⁾ Ed. seq. § fin (9). ¹⁶⁾ S. om. qui. ¹⁷⁾ S. cavet. ¹⁸⁾ S. locatore. ¹⁹⁾ L. metum. ²⁰⁾ S. prae. ²¹⁾ L. persona. ²²⁾ L. vel. ²³⁾ Ed. seq. per. ²⁴⁾ S. competet. ²⁵⁾ L. colligitur. ²⁶⁾ S. casus. ²⁷⁾ C₁. S. Va. extrinsecum. ²⁸⁾ Ed. steterit extrinsecus, et per casum in alterius persona contingentem, nullo vel commodo vel incommodo quisquam adfici etc. ²⁹⁾ S. a fisci. ³⁰⁾ P. seq. in marg. ut ff. eod. l. Si in lege, § item et l. Si fundus in fin. et legibus sequentibus ibi (D. XIX. 2. 24 § 4, 33 seq.) ³¹⁾ Va. om. autem. ³²⁾ Ed. quod. ³³⁾ Sic L. S. Va. — C₁. P. om. rubr. — Ed. Si mensor falsum modum dixerit. Titulus. 25. ³⁴⁾ S. Sum missoris. — C₁. Va. Quia mensoris (sic pluries). — L. minoris. ³⁵⁾ S. om. fin. reg. — Ed. seq. § I. ³⁶⁾ S. facto. ³⁷⁾ S. menses. ³⁸⁾ P. Ed. proponitur. ³⁹⁾ S. emptoris. ⁴⁰⁾ S. om. enim. ⁴¹⁾ S. in. ⁴²⁾ C₁. locatio et conductio esse. — S. locum et conductorem. ⁴³⁾ P. si. ⁴⁴⁾ L. magna opera.

quod datur¹⁾ ei, ad remunerandum²⁾ dari et inde honorarium appellari. Sin autem ex locatione vel conductione fuerit actum³⁾, dicendum erit, nec tenere intentionem⁴⁾. Invenitur⁵⁾ autem haec in factum actio et⁶⁾ directa et utilis. Directa datur ei, qui in modo agri⁷⁾ deceptus est a mensore, venditori puta et emptori. Datur autem⁸⁾ in mensorem⁹⁾ agrorum¹⁰⁾, si in modo¹¹⁾ fefellerit; in heredes autem non datur, licet heredi similibusque personis detur¹²⁾. Nam et licet a negotio¹³⁾ originem accepit¹⁴⁾, servi tamen¹⁵⁾ nomine non peculiotenus, sed noxaliter intenditur, ut ff. eod. l. III¹⁶⁾ et IIII (D. XI. 6. 3, 4). Duo¹⁷⁾ ergo specialia sunt in hac actione, scilicet¹⁸⁾ quia, licet sit ex contractu, non datur in heredem et quia noxaliter competit. Tenetur autem mensor¹⁹⁾ de dolo solo²⁰⁾ lataque culpa, quae dolo comparatur, ut ff. eod. l. I²¹⁾ (ibid. l. 1), si falsum modum renuntiaverit²²⁾, sive per se sive per alium, viva voce vel per litteras, ut ff. eod. l. I²³⁾ et l. II (ibid. ll. 1, 2). Ita demum autem competit haec actio emptori²⁴⁾ vel venditori contra mensorem, si alter ab altero condicere²⁵⁾ vel alias suum²⁶⁾ consequi non valeat, ut ff. eod. l. III et V²⁷⁾ (ibid. ll. 3, 5).

Utilis in factum actio²⁸⁾ datur alias ratione rei, alias ratione personae. Ratione²⁹⁾ rei, ut si in³⁰⁾ mensura non agri³¹⁾, sed aedificii³²⁾ vel cuius³³⁾ alterius rei mensor fefellerit³⁴⁾, ut ff. eod. l. V et VI³⁵⁾ (ibid. ll. 5, 6). Ratione personae utilis competit in eum, qui mensor non fuit³⁶⁾, in modo tamen³⁷⁾ fefellit³⁸⁾, puta adversus machinarium³⁹⁾, architectum⁴⁰⁾, carpentarium⁴¹⁾. Tabularius quoque sive scriba hac actione utili⁴²⁾ convenietur⁴³⁾, ut ff. eod. l. ult. (ibid. l. 7) et C. de magistratibus conveniendis,

1) S. dat. 2) S. remunerandum. 3) S. actam. 4) S. inter emptorem. — L. seq. De directa et utili. — Va. seq. in marg. rubr. De directa in factum actione. 5) S. intervenitur. 6) Ed. om. et. 7) Ed. in agri numero. — L. in mensuram agri. 8) C₁. S. Va. om. autem. 9) C₁. S. mensore. 10) C₁. S. propter agrorum. — P. agri. 11) S. si minor. — Va. si modo. — Ed. in numero. 12) Ed. om. detur. 13) L. contractu. 14) P. accipit. — Ed. adcipit. — L. acceperit. 15) Ed. quidem. 16) Ed. seq. § ult. (§ 5). 17) P. Dua. 18) L. om. scilicet. 19) S. mensorum. 20) Va. om. solo. 21) Ed. seq. § haec actio (§ 1). 22) L. imposuerit. — S. renuntiavit. 23) S. om. sive per se — l. I (lacuna). — Ed. seq. § ult. (§ 2). 24) S. text. corr. et lac. 25) S. condiceret. 26) S. sive. 27) Va. seq. in marg. rubr. De utili in factum actione. 28) Va. om. actio. 29) S. om. ratione. 30) Va. om. in. 31) Ed. agit. 32) C₁. si hediffili. 33) L. cuiuscunque. 34) C₁. se fellerit. 35) P. l. II. et III. 36) C₁. mensorum fuit. — L. fuerit — S. non fuerat. 37) S. ita. 38) Va. in modum fefellit tamen. — C₁. se fellit. 39) P. Va. machinarum. 40) C₁. architectum. 41) Ed. seq. seu redemptorem. 42) S. ut illi. 43) L. convenitur, si plus minusve iusto scripserit.

l. ult. (C. V. 75. 6). Fortassis et econverso¹⁾ ad honorarium petendum²⁾ haec utilis in factum actio mensori³⁾ competit, quamquam in edicto non habeatur⁴⁾, quod est de⁵⁾ mensore proditum. Est autem haec actio praetoria, non⁶⁾ civilis, ut ff. eod. l. I (D. XI. 6. 1), et perpetua⁷⁾, ut ff. eod. l. haec actio (ibid. l. 4).

LIV. De actione⁸⁾ praescriptis verbis ex facio⁹⁾, ut facias¹⁰⁾.

Ex contractu quoque licet¹¹⁾ innominato, qui et¹²⁾ consensu¹³⁾ perficitur, ex facio scilicet, ut facias, quaedam praescriptis verbis¹⁴⁾ actio nascitur¹⁵⁾. Competit ei¹⁶⁾, qui quid¹⁷⁾ fecerit, ut quid¹⁸⁾ sibi aliud quis¹⁹⁾ faceret, nec id factum fuerit²⁰⁾, ut ff. de praescriptis verbis, l. naturalis (D. XIX. 5. 5). Estque²¹⁾ haec²²⁾ actio civilis et personalis et perpetua strictique iuris, sicut²³⁾ fere²⁴⁾ ceterae praescriptis verbis actiones.

LV. De actione de dolo ex facio, ut des²⁵⁾.

Ex facio quoque, ut des, innominato²⁶⁾ contractu, qui et re contrahitur, quaedam actio nascitur, quae »de dolo« vocatur. Nam si feci, ut dares, et posteaquam²⁷⁾ feci²⁸⁾, cessas²⁹⁾ dare³⁰⁾, nulla erit civilis actio, et ita de dolo dabitur praeterquam in C.³¹⁾ de transactionibus, l. cum mota et l. si profunde (C. II. 4. 6, 33). In illarum³²⁾ enim³³⁾ casibus ex necessitate praescriptis³⁴⁾ verbis actio iure decernitur, quia et vetus actio premissa est, et quia³⁵⁾ de dolo actio utpote cessante dolo competere non potest.

LVI. De constituta pecunia³⁶⁾.

Restat, ut de actione, quae vocatur³⁷⁾ »constituta pecunia« audiamus³⁸⁾. Licet enim constitutio pecuniae³⁹⁾ sit nudum pac-

1) Va. converso. — Ed. econtrario. 2) P. expetendum. — Ed. L. expectandum. 3) S. mensore. 4) P. habetur. 5) C₁. om. de. — S. om. est de. 6) S. actio civilis, non personalis. 7) S. seq. ut ff. e. l. et perpetua, ut ff. etc. 8) L. om. actione. 9) S. facto. 10) Sic. L. S. Va. — C₁. P. om. rubr. — Ed. De praescriptis verbis actione, quae ex facio ut facias innominato contractu proponitur. Titulus 26. 11) L. om. licet. 12) S. ex. 13) C₁. consensum. 14) C₁. S. om. verbis. 15) L. oritur. 16) L. P. Ed. autem ei. — S. enim. 17) C₁. S. Va. quicquid. 18) C₁. S. Va. qui. — L. quis. — P. si quid. 19) L. S. quid. 20) Ed. fuit. 21) Ed. Est quoque. 22) S. om. haec. 23) P. sic. 24) L. om. fere. 25) Sic. L. S. Va. — P. in marg. de dolo. — Ed. De praescriptis verbis actione, quae ex facio ut des innominato contractu proponitur. Titulus 27. 26) P. S. innominato. 27) Va. postquam. 28) Ed. om. feci. 29) C₁. S. Va. cessat. 30) S. donare. 31) S. in codice. 32) Ed. illis. 33) L. P. Ed. seq. legum. 34) S. om. praescriptis. 35) L. est, quae et. 36) Sic. Ed. Va. — l. De actione de constituta pecunia. — S. Constituta pecunia. — P. in marg. Rubr. de constituta. 37) P. seq. de. 38) Ed. videamus. 39) S. om. pecuniae.

tum, actionem tamen parit. Cumque constitutor¹⁾ paciscatur, licet proprie non contrahat²⁾, magisque³⁾ constitutio contractibus accedit quam aliis actionum matriculis, ut ita dixerim, merito in praesentiarum dicendum est, cui conpetat⁴⁾ actio de constituta pecunia et in⁵⁾ quem et qualis sit. Competit autem ei, cui quis constituit⁶⁾, in eum, qui constituit⁷⁾ se⁸⁾ soluturum, sive pure sive in diem⁹⁾ sive sub conditione, ut ff. eod. l. id quod (D. XIII. 5. 19), sive pro se sive pro alio. Constituit autem pecuniam iuribus debitam¹⁰⁾, ut ff. eod. l. IIII¹¹⁾ (ibid. l. 4). Aliud quoque pro alio constitui potest, dummodo debeatur, hoc¹²⁾ naturaliter tantum, ut¹³⁾ per nudum pactum, vel civiliter et naturaliter, ut per stipulatum, vel naturaliter, non tamen civili iure, sed¹⁴⁾ praetorio, ut¹⁵⁾ per iusiurandum. Si vero quid sit debitum civiliter tantum, exceptione tamen eius petitio possit elidi, puta¹⁶⁾ non numeratae pecuniae vel pacti conventi¹⁷⁾, nequaquam constituitur. Ita demum autem tenetur, qui constituit, si personaliter loquatur¹⁸⁾, id est si constituit¹⁹⁾ se soluturum, non si alium, ut ff. eod. l. eum²⁰⁾ (ibid. l. 5) et in Auth. colla. VIII. 21) (Nov. 115, c. 6 ad C. IV. 18. 1). Sed et²²⁾ si quis constituit se pignus²³⁾ daturum, cum utilitas pignorum irrepserit²⁴⁾, debet etiam hoc constitutum²⁵⁾ admitti, ut ff. eod. l. qui vero autem²⁶⁾ (D. XIII. 5. 14). Sed et si certo loco fuerit constitutum, exemplo arbitrariae actionis ubique agi poterit, ut ff. eod. l. si duo²⁷⁾ (ibid. l. 16). Et notandum est²⁸⁾, quia, licet is qui stipulanti pure²⁹⁾ promiserit³⁰⁾, illico tenetur ad dandum, modici duntaxat temporis habenda ratione, constitutor tamen³¹⁾ infra X dies exigi non potest, ut ff. eod. l. promissor³²⁾ (ibid. l. 21). Est autem haec actio personalis, praetoria, stricti iuris et perpetua.

1) S. constitutor. 2) Ed. contrahatur. 3) S. om. magisque. 4) S. Va. conpetit. — Ed. seq. haec. 5) C₁. Ed. Va. om. et. — L. P. postea in. 6) C₁. seq. se debitorem. 7) S. om. in — constituit. 8) S. si. 9) S. om. sive in diem. 10) S. debitori. 11) L. P. Ed. III. 12) L. P. vel. — S. haec. 13) S. Va. om. ut. 14) S. vel. 15) S. seq. text. corr. et lac. 16) P. pure. 17) Va. conventionem. 18) S. sit personaliter locator. 19) L. om. loquatur — constituit. — S. constitui. 20) Ed. eum qui. 21) Ed. om. et in Auth. colla. VIII. — C₁. P. S. Va. om. colla. VIII. 22) L. S. Ed. om. et. 23) S. saepius. 24) P. irresit. 25) S. constituti. 26) C₁. P. S. qui vero. — Ed. seq. § si quis (§ 1). 27) Ed. seq. § sed certe (§ 1). 28) C₁. Va. om. est. 29) S. is stipulati pube (sic!). 30) Ed. promisit. 31) S. unde (?). In. 32) Ed. seq. § si sine (§ 1).

LVII. De actione ex lege propter donationem¹⁾.

Et quia donationis²⁾ contractus in Codice ultimo loco expeditur³⁾ et a Justiniano donatio⁴⁾ in formam contractus redacta est, cum iure gentium nudum pactum fuisset nec actionem pareret, de actione, quae prodita est ob donationem⁵⁾, audiamus⁶⁾. Conpetit autem ex lege conditio⁷⁾ donatario et⁸⁾ eius heredi in donatorem et eius heredem. Ita demum autem, si donatio⁹⁾ sit mera et¹⁰⁾ ex munificentia liberalitateque descendat¹¹⁾. Si vero mixtum fuerit donationis¹²⁾ ob causam cum donatione negotium¹³⁾ vel ob mortem sit donatum¹⁴⁾, aliis actionibus agitur¹⁴⁾: vel conditione¹⁵⁾ ob causam vel actione ex testamento. Nam et mortis causa donata tamquam legata, etiam si ab intestato fuerint¹⁶⁾ relicta, actione¹⁷⁾ ex testamento petuntur¹⁸⁾. Conpetit autem non¹⁹⁾ ex lege conditio, ut²⁰⁾ res donata tradatur, ut Inst. eod.²¹⁾ (J. II. 7, § 2) et C. eod. l. si quis²²⁾ (C. VIII. 53. 35), non ut²³⁾ evicta resarciatur, ut C. de evictionibus, l. IIII (C. VIII. 44. 4). Non enim²⁴⁾ donator liberalitatis²⁵⁾ suae²⁶⁾ penam pati debet, ut ff. de aedilicio edicto, l. ad res (D. XXI. 1. 62). Licet tamen²⁷⁾ donator non habeat²⁸⁾ necesse²⁹⁾ remittere³⁰⁾ ea, quae in rebus venalibus remitti solent³¹⁾, si tamen donator evictionem specialiter promiserit, convenietur³²⁾. Sed et si sciens rem alienam mihi donaverit et evincatur inque eam sumptus magnos fecero, obstrictus erit, ut ff. eod. l. Aristo³³⁾ (D. XXXIX. 5. 18). Est autem haec actio civilis, personalis, perpetua³⁴⁾, stricti iuris, ut ff. eod. l. eum qui (ibid. l. 22).

1) Sic S. — L. De actione, quae competit ex donatione, sequitur. — C₁. P. om. rubr. — Va. De donationibus. — Ed. De donationibus. Titulus 29. 2) S. de actionis. 3) Ed. expeditur. 4) S. donato. 5) C₁. dationem. — S. donatorem. 6) S. videamus. 7) Sic. Ed. L. P. — C₁. S. Va. ex l. credi (sic!), alleg. corr. quia talis lex in Codice non habetur; cf. potius C. VIII. 53 (54). 35 § 5. 8) Ed. om. et. 9) S. om. si donatio. 10) L. om. mera et. — S. Ed. om. et. 11) S. libertateque descendit. 12) S. donatoris. — Pescat. corrigat dationis. 13) L. seq. tunc. 14) C₁. agitur. — L. P. Ed. seq. id est. 15) S. conditionem. 16) S. Va. fuerit. 17) S. actionem. 18) S. petantur. 19) Sic C₁. S. Va. — L. P. haec. — Ed. om. non. 20) S. ubi. 21) Ed. seq. § perficiuntur. 22) Ed. seq. § sin autem hoc (§ 5). 23) P. Ed. om. ut. 24) S. om. enim. 25) C₁. S. libertatis. 26) C₁. sive. — P. suam. 27) C₁. S. tam. 28) L. habet. 29) Ed. donatori necesse non erit. 30) L. P. Ed. repromittere repromitti. — C₁. S. Va. ut supra. 31) Ed. aediles repromitti iubent. 32) S. conveniatur. 33) Ed. seq. § Labeo ait (§ 3). 34) L. prope.

LVIII. De exercitoria, institoria, tributoria, quod iussu, de peculio et de in rem verso. Rubrica ¹⁾.

Quia actiones ex contractibus ²⁾ descendentes, de quibus dictum est superius, actionesque ex quasi contractibus, de quibus dicetur inferius, propter contractus et quasi servorum filiorumque familias in parentes dominosque ³⁾ redduntur earumque aliae sunt in solidum, ut exercitoria, institoria, tributoria, quod iussu, aliae non, ut de ⁴⁾ peculio, de in rem verso, de his omnibus videamus ⁵⁾. In primis tamen ⁶⁾ sciendum est, quia hae ⁷⁾ non sunt actiones sive actionum species, sed qualitates. Et quia hae sex appellationes ⁸⁾, id est ⁹⁾ exercitoria, institoria, tributoria, de peculio, de in rem verso ¹⁰⁾, quod iussu, non sunt ¹¹⁾ actionum nomina, sed formarum, siquidem una est actio, scilicet condictio certi vel actio venditi vel quaecumque alia pro qualitate negotii, qua ¹²⁾ agitur de peculio deque eo, quod in rem versum est, sicque ¹³⁾ duplicem condemnationem habet et una est actio, ut Inst. quod cum eo ¹⁴⁾ (J. IV. 7, § 4). Sed et in C. tit. quod cum eo (C. IV. 26. 1) habetur ¹⁵⁾, patrem ¹⁶⁾ obstringi ¹⁷⁾ iudicio tutelae ¹⁸⁾ vel ¹⁹⁾ negotiorum gestorum de peculio et de in rem verso et non simpliciter de peculio vel de in rem verso ²⁰⁾. Minus ergo probe aiunt ²¹⁾ quidam, has esse actionum species, quas ²²⁾ non fore ²³⁾ actionum species, sed formas ²⁴⁾, aperte ²⁵⁾ probavimus. Nam et alias ²⁶⁾ concepti, oblatis, exhibiti, non exhibiti formae ²⁷⁾ sunt actionum furti ²⁸⁾, non furtorum ²⁹⁾ species seu genera, ut Inst. de furtis ³⁰⁾ (J. IV. 1, § 3).

Exercitoria actio competit ei ³¹⁾, qui cum magistro navis contraxerit ³²⁾, nomine tamen eius rei, cuius ³³⁾ ibi praepositus fuerit, servus fuerit ³⁴⁾ libere, ut ff. eod. l. I (D. XIV. 1. 1). Daturque

¹⁾ Sic Va. — C₁. P. S. om. rubr. — L. *De obligationibus ex contractu filiorum vel servorum in parentes vel dominos dandis*. — Ed. *De actione Exercitoria et Institoria, Tributoria, Quod iussu et de peculio. Titulus 30.* ²⁾ L. *contractu*. ³⁾ S. *dominosve*. ⁴⁾ S. om. *non, ut de*. ⁵⁾ S. om. *videamus*. ⁶⁾ Ed. *autem*. ⁷⁾ Va. om. *hae*. ⁸⁾ Ed. om. *sive actionum — appellationes*. ⁹⁾ L. om. *id est*. ¹⁰⁾ C₁. om. *verso*. ¹¹⁾ S. *fiunt*. ¹²⁾ S. *quia*. — Ed. *quo*. ¹³⁾ P. seq. *et*. — Va. *sic*. ¹⁴⁾ Ed. seq. *qui in aliena potestate*. ¹⁵⁾ L. *dicatur*. ¹⁶⁾ Ed. *partim*. ¹⁷⁾ P. *haec actio patrem obstringit*. ¹⁸⁾ S. *tuto*. ¹⁹⁾ L. Ed. om. *vel*. ²⁰⁾ S. Ed. om. *et non — verso*. ²¹⁾ L. *dicunt*. — S. *probavit*. — Ed. *proprie aiunt*. ²²⁾ S. *actiones spes*. — Va. *actiones species, quas*. ²³⁾ S. *forte*. — Ed. *esse*. ²⁴⁾ S. *formam*. ²⁵⁾ L. *a parte*. — P. *aptae*. ²⁶⁾ Va. *aliquando*. ²⁷⁾ L. om. *formae*. ²⁸⁾ P. om. *non exhibiti — furti*. ²⁹⁾ Ed. *furti*. ³⁰⁾ Corr. *de obligationibus, quae ex delictis nascuntur*. — L. S. Va. (in marg.) seq. *De exercitoria actione*. ³¹⁾ P. om. *ei*. ³²⁾ Ed. *contraxit*. — L. *contrahit*. ³³⁾ L. seq. *causa*. ³⁴⁾ S. om. *servus fuerit*. — L. Ed. om. *fuerit*.

in exercitorem. Directa vero ¹⁾ cum magistro agitur eodem actionis genere. Sed utiliter agitur in exercitorem, ut ²⁾ sic ³⁾ ea actio, quae ⁴⁾ datur ⁵⁾ directa contra magistrum ⁶⁾, detur ⁷⁾ utilis voceturque exercitoria contra ⁸⁾ exercitorem. Hoc enim edicto actio non transfertur ⁹⁾, sed adicitur ¹⁰⁾, ut ff. e. l. si eum ¹¹⁾ (ibid. l. 5). Et sciendum est, quia ita demum ¹²⁾ competit in exercitorem ¹³⁾ nomine pecuniae creditae condictio ¹⁴⁾ certi exercitoria, si in ¹⁵⁾ eam ¹⁶⁾ rem, in qua sumitur, fuerit necessaria pecunia ¹⁷⁾. In hac enim actione curiosum oportet esse creditorem ¹⁸⁾, ut ff. eod. l. ult. (ibid. l. 7). Datur autem haec actio ¹⁹⁾ perpetuo heredibus et in heredes, etiam servi nomine ²⁰⁾, ut ff. eod. l. si tamen (ibid. l. 4). Est et ²¹⁾ praetoria, est ²²⁾ alias bonae fidei, alias stricti iuris, pro qualitate negotii et actionis genere.

¹⁾ Ed. *Datur quoque in exercitorem directa, non etc.* ²⁾ C₁. S. Va. om. *ut*. ³⁾ S. *si*. ⁴⁾ C₁. S. Va. om. *quae*. ⁵⁾ C₁. om. *datur*. ⁶⁾ S. *magistro; om. contra*. ⁷⁾ L. *datur*. ⁸⁾ S. *contraria*. ⁹⁾ S. *infertur*. ¹⁰⁾ P. S. *addicitur*. — Ed. *adiicitur*. ¹¹⁾ Ed. seq. § *item* (§ 1). ¹²⁾ L. *deinde*. ¹³⁾ S. *exercitionem*. ¹⁴⁾ C₁. *credidio* (l. d.). ¹⁵⁾ C₁. om. in ¹⁶⁾ Va. om. *in eam*. ¹⁷⁾ S. om. *si in — pecunia*. ¹⁸⁾ Sic Ed. L. P. — C₁. S. Va. *debitorem*. ¹⁹⁾ Va. seq. *qui*. ²⁰⁾ C₁. S. om. *ut ff. — nomine*. ²¹⁾ S. *esset*. — Va. om. *et*. ²²⁾ C₁. Va. om. *est*.